

II AASTAKÄIK 2008

NUMBER 3 (4)

AKADEEMIAKE

ÕPILASTE TEADUSAJAKIRI

KOLLEGIUM:

Merike Harvo *dipl mag phil*
Liina Kanger *stud dr iur*
Lennart Kitt *stud mag math*
Maili Kallaste *stud mag hist*
Aitel Käpp *stud dr theol*
Triin Käpp *stud dr theol*
Õie-Liisi Lipmaa *stud mag politol*
Miina Norvik *stud mag phil*
Peeter Piksarv *stud mag rer nat*
Pille Säälük *stud dr rer nat*

Ajakirja annab välja SA Akadeemiake

(reg. kood 90008057)

Juhatus/Toimetus:

Liina Kanger 5667 1810, Liina@metsaylikool.ee
Õie-Liisi Lipmaa 507 8341, oieliisi@hotmail.com
Triin Käpp 5690 9272, Triin@metsaylikool.ee

Nõukogu:

Aitel Käpp
Pille Säälük
Indrek Ude

Aadress: Vaksali 21-30, Tartu 50409, Eesti

Kodulehekülg: www.akadeemiake.ee

Keeletoimetaja: Miina Norvik

Logo: Lea Malin

Küljendus: Atko Rimmel

Akadeemiakese ilmutist toetab Haridus- ja Teadusministeerium.

SISUKORD

Küllil Park. A. W. Hupeli arstiraamatute meditsiinalane sõnavara 5

Mihkel Tasa. J. Lithanderi „Köki ja kokka ramatu” (1781)
kokandusalane sõnavara. 17

Liina Laumets. Laiuse puurkaevu vee rauasisaldus. 35

Sigrid Koorep. Oti külaharva lugu 45

Maarja Pokk. Pimedate kooli arhitektuurilahendus ning
interjäär täna ja ideaalis 79

Liis Väljaots. Luulet. 92

Anneliis Arm. Feminism Eestis ja naine Eesti ajaloo õpikutes 95

Merle Must. Hinnanguline sõnavara noortekeeles
Nõo Reaalgümnaasiumi õpilaste keelekasutuse näitel 119

Natalja Maksimova ja Anu Salujärv. Mõõteriistadeta mõõtmine . . 136

Andres Parts. Noored ajakäänakul 153

Illustratsioonid: valik Tallinna Kunstigümnaasiumi 2008. aasta lõputöödest.

Ann Siniväli, klaasist kaelakee ja käekett (kiitusega), juhendaja Vilja Volens.

Sander Tobbi, keraamilised valgustid „Kihvad”, juhendaja Vilja Volens.

Martin Koppel, keraamilised kruusid, juhendaja Vilja Volens.

Reet Pirson, autoritehnika „Seitse surmapattu”, juhendaja Toomas Altnurme.

Tuuli Saupõld, siidimaal „Sügisvärvid”, juhendaja Malle Maarits.

Jaana Soon, malekomplekt perele, nahk, juhendaja Eve Vetemaa.

Anton Merkulov, portselanimaal „Päev pärast lahingut”, juhendaja
Darja Verpson.

Eneli Mehevits, restaureeritud vokk, juhendaja Hannes Põldmets.

Kaidi Kuur, lõpukleit (kiitusega), juhendaja Malle Maarits.

Kadri Kukk, klaastaldrikud, juhendaja Vilja Volens.

Ann Siniväli, klaasist kaelakee ja käekett (kiitusega), juhendaja Vilja Volens.

KÜLLI PARK
TARTU TAMME GÜMNAASIUM
11. KLASS

A. W. HUPELI ARSTIRAAMATUTE MEDITSIIINIALANE SÕNAVARA¹

JUHENDAJA: KÜLLI SAIA

EESSÕNA

Oma uurimistöös püüan anda ülevaate haiguste ja nende ravimisega seotud sõnavarast August Wilhelm Hupeli teostes „Lühhiike Õppetus” (1766) ja „Arsti ramat” (1771). Ainestiku piiritlemisel arvasin vaadeldava materjali hulka lisaks rangelt meditsiinilisele sõnavarale ka kehaosade, siseorganite, ravimitena kasutatavate taimede, toiduainete jms nimetused. Olen kasutanud Eesti vana kirjakeele korpuse² tekste.

Esitan tekstist valitud sõnade ja väljendite loendi ning lisan neile tähenduse ja näitelauseid. Tähenduse leidmisel olen vajadusel ja võimalusel kasutanud ÕS 2006, meditsiinisõnastikku, J. F. Wiedemanni sõnaraamatut, E. Kibbermanni jt saksa-eesti sõnaraamatut, A. W. Hupeli keeleõpiku sõnastikku ja toetunud eesti keele emakeelena kõneleja teadmisele.

-
- 1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud 2008. aastal Tartus ja see pälvis 23. riikliku emakeeleolümpiaadi “Keele muutumine” I vooru eripreemia hästi kogutud materjali ning mahuka ja põhjaliku analüüsi eest. Uurimisöö sisaldab autori poolt koostatud A. W. Hupeli meditsiiniterminoloogia sõnastikku, mis on mahukuse tõttu käesolevast artiklist välja jäetud.
 - 2 Kättesaadav Internetist: <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/korpused.htm>.

Olen liigitanud sõnad temaatiliselt ja kirjeldan neid alajaotuste kaupa, vaadeldes ehitust ja päritolu. Heaks abimaterjaliks 18. sajandi meditsiinalasessesse keeleainestikku lülitumisel on olnud Aino Valmeti artikkel „Lühhiike Õppetus” keelelisest küljest” ja Anne Lille artikkel „Võõrast päritolu meditsiiniterminid vanemas eesti kirjakeeles”.

SISSEJUHATUS

Eesti keelekorralduslikust tegevusest võib rääkida alates 19. sajandi algusest (Erelt 2002: 46), mistõttu vanemates eestikeelsetes ja eesti keelt sisaldavates väljaannetes valitseb erinevate erialade keeleainestikus võluvalt kaootiline mitmekesisus. Meditsiinisõnavara kujunemislooga tutvumine jätab just nii-suguse mulje.

Eestikeelsete arstiteaduslike terminite ajalugu uurinud A. Lille (1984: 614) sõnul ilmneb vajadus meditsiiniterminite järele juba esimestes, 16. sajandi tekstides. 17. sajandil kasutati haiguste ja nende sümptomite täpsel kirjeldamisel tolle perioodi kõnekeelseid omasõnu või „tulnukaid” teistest (pms saksa) keeltest. 18. sajandil avaldati esimesed erialatekstit: 1766. aastast hakkas ilmuma P. E. Wilde koostatud ja A. W. Hupeli tõlgitud „Lühhiike Õppetus”, milles jagati näpunäiteid haiguste ravimiseks käepäraste vahendite, looduslike rohtude abil. 1771. aastal ilmus samadelt autoritelt „Arstiramat”. Nii need kui ka järgnevad ravimisõpetused olid jutustav-kirjeldavat laadi ega taotlenud mõistete ning neid tähistavate keelendite täpsust ja kindlaid määratlusi (Lill 1984: 617).

Kuna 1766. aastal Põltsamaal ilmuma hakanud ajakirja „Eine ärztliche Anweisung für den Landmann” autor, Greifswaldis doktoriväitekirja kaitsnud sakslasest maa-arst Peter Ernst Wilde (1732–1785) ei osanud hiljuti Eestisse tulnuna kohalikku keelt, sai ajakirja eestindajaks Põltsamaa pastor August Wilhelm Hupel (1737–1819), kes võis tõlkides teha ka sisulisi täiendusi (Valmet 1966: 683). Eestikeelne ajakiri kandis pealkirja „Lühhiike õppetus mis sees monned head rohhud täeda antakse, ni hästi innimeste kui ka weiste haigusse ning wiggaduste wasto, et se kellel tarwis on, woib moista, kuidas temma peab nou otsima ning mis tulleb tähhele panna igga haigusse jures. Selle kõrvas on weel muud head nouud, õppetussed ning maenitsussed leida, keik meie Eesti ma rahwa kassuks ning siggidusseks üllespantud” ning seda ilmus 41 numbrit (164 lehekülge). Ajakiri oli ilmselt esimene A. W. Hupeli kirjasõnas ilmunud eestikeelne töö (Valmet 1966:

683). Nagu juba maninitud, tõlkis ta 1771. aastal eesti keelde veel teise P. E. Wilde populaarmeditsiinilise käsikirja „Arsti ramat nende juhhatamiseks, kes tahtvad többed ärra-arvada ning parrandada”.

A. W. Hupel oli pärast Jenas läbitud teoloogiaõpinguid tulnud 1757. aastal Baltimaale ja saanud 1760. aastal Äksi ning 1763. aastal Põltsamaa pastoriks. Autorina tegutses Hupel kahel tasandil: ühelt poolt kodunes ta Liivimaal kiiresti kui teenekas pastor ning regionaalse rõhuasetusega ajakirjade ja publikatsioonide väljaandja, teiselt poolt oli ta oma suure lugemuse, entsüklopeediliste huvide ja kodumaa piire ületava kirjanikutegevusega ka suhteliselt kõrvalisel Põltsamaal „maailmakodanik”. (Jürjo 2004: 477)

A. Valmeti järgi on A. W. Hupeli keel tüüpiline põhjaeesti murre koos mõnede Põltsamaa keelekeskkonna elementidega, mida on rohkem kujundanud kirikukirjandus kui eesti talupoegade kõnekeel. Oma keelealastes töödes tegeles ta peamiselt sõnavara ja vormiõpetusega ning sedagi peamiselt praktilistel kaalutlustel; keeleteoreetilisi arutlusi kohtab tema teostes haruharva. (Jürjo 2004: 389) 1780. aastal ilmus A. W. Hupeli „Ehstnische Sprachlehre...”. Peamiste allikadena kasutas ta A. T. Helle keelekäsiraamatut ning J. Chr. Clare lõunaeesti murde grammatika ja sõnaraamatu käsikirja. A. W. Hupeli „Ehstnische Sprachlehre...” uudsus seisneb peamiselt põhja- ja lõunaeesti murde esmakordses ühises käsitluses ühe käsiraamatu kaante vahel. Ta rõhutab, et suur osa kirikukirjandusest on ilmunud põhjaeesti murdes, kuid ei taha sellega lõunaeesti murde eluõigust küsimärgi alla seada. A. W. Hupeli üldistavad märkused eesti keele kohta on võrdlemisi lühikesed. Ta pidas eesti keelt vähekeerukaks ja kergesti õpitavaks.

A. W. HUPELI ARSTIRAAMATUTE MEDITSIINIALASTE SÕNADE JA VÄLJENDITE TEMAATILINE JA KEELELINE ANALÜÜS

1. TERVISLIKKU SEISUNDIT TÄHISTAVAD SÕNAD JA VÄLJENDID

Sünonüümselt sõnaga *haige* kasutatakse nimisõnu *haigus*, *häda*, *tõbi*, *viga*, *vigadus* 'tervisehäire', *valu*; terve olekut märgib sõna *tervis* ja omadussõna *terve*. Sõnad *haige*, *tõbine* ja *vigane* esinevad peamiselt omadussõnadena. Tegemist on lihttüvede (*häda*, *tõbi*, *viga*, *valu*, *terve*, *haige*) või tuletistega (*viga/dus*, *viga/ne*, *terv/is*, *haig/us*, *tõbi/ne*).

Nimetatud sõnad esinevad kindlaks kujunenud ühendites, märkides tervisliku seisundi paranemist, halvenemist või raviprotsessi: *haigus pöörab kurjemaks, võtab võimust; häda jääb vähemaks, kasvab suuremaks; tervis jääb kindlamaks, võib saada rikutud või ära rikutud*, tervise hoidmist või tervise eest hoolitsemist tähistab sõnaühend *tervise ülespidamine; tööbi jääb maha, vähemaks, hõlpsamaks, hakkab lõpma, mahajätab, võtab võimust*, eriti rasket haigust iseloomustatakse ühendiga *tõbega maas; valu võtab võimust, jääb maha, (saab) vähemaks*; tervisehäire süvenemise tähenduses kasutatakse väljendeid *viga läheb raskemaks, saab raskemaks*. Osaliste või täielike sünonüümidenä esinevad väljendverbid paarides, nagu *haigeks jääma – haigeks saama, terveks jääma – terveks saama, terveks tegema – viga parandama, haigeks tegema – vigaseks tegema, haiget tegema – valu tegema*.

Seega on tervisliku seisundi muutumist märkiva väljendverbi moodustamisel kasutatud enamasti saavas käändes omadussõna alg- või keskvõrde vormi: *haige/ks jääma, saama, tegema; terve/ks jääma, saama, tegema; hõlpsa/ma/ks jääma; kindla/ma/ks jääma; kurje/ma/ks pöörama; raske/ma/ks minema, saama; suure/ma/ks kasvama; vähe/ma/ks jääma, saama*. On tarvitatud ka kohakäändes nimisõna vormi: *võimu/st võtma, (tõbega) maa/s olema*. Saksapärase *jääma-saama*-ühendite kõrval on A. Valmet rõhutanud väljendi *valu võtab võimust* rahvapärasust.

Sünni ja surmaga seotud väljendite puhul torkab silma sõna *ots* esinemine *surma* sünonüümina ühendites *ots tuleb peale, otsa tegema*. Sõna *sündima* sünonüümiks on *ilmale saama*. Ootamatult mõjub väljend *kasvab inimeseks* tähenduses 'arenema'. Sünnitust tähistavad *lapse vaev, lapse-saamine*.

2. HAIGUSTUNNUSEID TÄHISTAVAD SÕNAD JA VÄLJENDID

Arstiraamatud sisaldavad hulgaliselt haiguste äratundmiseks (diagnoosimiseks) vajalikke sümptomeid kirjeldavat ainestikku. Tänapäeva meditsiiniraamatutes (Nienstedt, Rautiainen 1996) tehakse vahet haigete üldist tervislikku seisundit kirjeldavatel sümptomitel (nn üldised sümptomid) ja konkreetse kehaosa või siseorganiga seotud sümptomitel (nn paiksed sümptomid). Seda jaotust on silmas peetud ka siinsete sõnade esitamisel.

Haigusest, mingist tervisehäädast, selle tõsidusest võivad märku anda *ahastus, ep ole hingamist* 'hingamise puudumine', *kõha, külm väristus, minestus, nõrkastus, pasandamine* 'kõhulahtisus'. Haiget võivad iseloo-

mustada omadussõnalised või kesksõnalised täiendid (*kahvatand, kehast äralangend* 'jõuetu', *rammutu, unine*), tema tavapärasest suuremad või väiksemad vajadused, nagu *janu, isaldus süüa, igatsus süüa, uni*, ja mitmesugused eritised, näiteks *higi, ila, kusi, nilb* 'rõga', *sülg*.

Üldiste sümptomitega seostuvad järgmised sõnad ja väljendid: *higistama, hingada laskma* (nt *valu ei lase hingada*), *kurvaks jääma, nutma, oksendama, pasandama, soojaks jääma* 'palavikku jääma', *raho tundma* 'raahunema', *raholiseks jääma, rammotumaks jääma*.

Paikseid sümptomeid märkivad sõnad kirjeldavad-iseloomustavad mingi kehapiirkonna vigastusi või haiguslikke muutusi (samas võivad need märku anda ka üldisest seisundist). Tervisehäda aitab ära tunda iseloomulik, tavapärasest erinev värvus: *igemed on punased, keel on must, nahk on sinine, silmad on kollased, valged vistrikud, valge nahk* 'katt', *valged lapid* 'mädaplekid'. Õeldistäitelistes väljendites esinevad omadussõnad või kesksõnad: *keel on kuiv, suu on kuiv, keel on ülespaistetand, veri on paks*. Nahavigastused ja -haigused on *haav, kirm, kärn, vistrik*; paiksed vead on ka *muhk, paistetud, seespidine põletus* (ka *seespidi paistetand*) 'põletik'. Konkreetsest kehaosast, siseorganist vms lähtuvad väljendid on järgmised: **kõht** jääb/ei jää vallale, jääb järele; **süda** põõritab; eriti rohkesti on verrega seotud väljendeid, näiteks **veri** jääb vedelaks, kinni, *seisma, saab vihaseks*, (miski võib) *verd seisma teha*.

Haigustunnuseid märkivate sõnade hulgas on mitmeid eesti keele vanu lihttüvesid: *kõha, janu, veri, higi, ila, kusi, nilb, sülg, haav, kirm, kärn, muhk, nutma*; rohkesti tuletisi: *us*-liitelised on *ahast/us, külmvärst/us, minest/us, nõrkast/us, igats/us, isald/us, paistet/us, mine*-liitelised on *paranda/mine, hinga/mine, tu*-liiteline on *rammo/tu, ne*-liiteline on *uni/ne*; omadussõna funktsioonides esinevad *nud*-kesksõna vormid *kahvata/nd, äralange/nd*; verbiliidetest on kasutatud *-sta-* (*higi/sta/ma*), *-nda-* (*okse/nda/ma, pasa/nda/ma*) ja *-ta-liidet* (*paiste/ta/ma, põõri/ta/ma*).

Ühendverbidest esinevad *järele jääma, kinni jääma, seisma jääma, hingada laskma, (verd) seisma tegema*; väljendverbidest *kurvaks jääma, soojaks jääma, raholiseks jääma, rammotumaks jääma, vedelaks jääma, vihaseks saama*, (enamik sisaldab omadussõna saava käände vormi), *raho tundma*.

Haruldasemateks eesti tüvedeks on *nilb* ja *kirm*. A. Valmeti (1966: 684) järgi on suus villidega *kirm* surmaga lõppeva lastehaiguse *kirmi* tunnuseks. Arhailised on ka *valge nahk* 'katt', *valged lapid* 'mädaplekid', *külm väristus*, (kehast) *äralangend, isaldus süüa, seespidine põletus, seespidi paistetand*.

1.3. RAVIVÕTTEID TÄHISTAVAD SÕNAD JA VÄLJENDID

Mitmesuguseid arstimisviise ja -võtteid tähistavad tegusõnad esinevad liht-, ühend- või väljendverbidena, kusjuures need on kontekstist sageli lahutamatud, st neid saab meditsiiniterminite hulka arvata vaid teatud juhtudel.

Lihtverbid on *haisutama* 'nuusutama', *hõõruma* 'masseerima', *pesema* 'loputama', *voidma*, *klisteerima*, *vihtlema*, *suitsetama*; ühendverbid on *alla neelama*, *sisse pumpama* 'klistiiri tegema', *sisse voidma*, *lahti lõikama*, *ümber mässima*; väljendverbid on *suhu minna laskma* 'sisse hingama', *nina all pidama* 'sisse hingama', *soojaks pidama* 'soojas hoidma', *ennast kinnitama* 'jõudu koguma', *verd kasvatama* 'jõudu koguma', *kuppu laskma*, *verd laskma*, *aadrit laskma*.

Mitmed selle rühma verbid omavad varasema tähendusega võrreldes nihkunud või lisatähendust (vrd verbide *haisutama*, *hõõruma*, *pidama*, *pesema* varasemat ja praegust tähendust). Ainukesed laensõnad on *aadrit laskma* ja *klisteerima*.

4. HAIGUSI TÄHISTAVAD SÕNAD JA VÄLJENDID

Tekstides esinevad järgmised haiguste nimetused: *Bandwurm* 'paeluss', *emaga viga* 'hüsteeria', *kibe sapp*, *kirmi tõbi* 'katutõbi', *kivirouged*, *koera tõbi* 'tiisikus', *kollatõbi*, *kuivad sügelised*, *kuritõbi* 'süüfilis' (ka *pahatõbi*), *kõhutõbi*, *leetid* 'leetrid', *liiajoomine* ~ *liigjoomine*, *liiasöömine*, *märjad sügelised*, *pisti tõbi* 'rinnakelmepõletik', *plekitõbi* 'sarlakid', *riidepealsed* 'mentruatsioon', *rinnatõbi* 'lākakõha', *ristitõbi*, *rouged*, *skorbuut*, *soe rinnatõbi* 'kopsuhaigus', *soe tõbi* 'kõrge palavikuga haigus', *solkmed* (ka *soolikad*, *Spulwürmer*), *sügelised*, *sütmise tõbi*, *tuule ravandused* 'äkilise surmaga lõppev tõbi', *tuulerõuged*, *tuuleviga* 'külmetus', *ussid*, *veetõbi*, *vill* 'põrnatõbi', *vistrikud*, *vriisel* 'sarlakid', *lange tõbi*, *palavus* 'palavik'.

Nimetatutest kuuluvad lihttüvede hulka *rouged*, *solkmed*, *ussid*, *vill*; tuuletatud tüved on *line-* (*süge/lise/d*), *us-* (*palav/us*, *ravand/us*) ja *ne-*liitelised sõnad (*riidepeal/se/d*).

Liitsõna või sõnaühendina esineva haiguse nimetuse täiendosa võib olla nimetavas või omastavas käandes: *emaga viga*, *kibe sapp*, *kirmi tõbi*, *kivirouged*, *koera tõbi*, *kollatõbi*, *kuritõbi*, *kõhutõbi*, *lange tõbi*, *lapsesaamine*, *liiajoomine*, *liiasöömine*, *riidepealsed*, *pahatõbi*, *plekitõbi*, *pisti tõbi*, *rinnatõbi*, *ristitõbi*, *soe rinnatõbi*, *soe tõbi*, *sütmise tõbi*, *tuule ravandused*, *tuulerõuged*, *tuuleviga*, *veetõbi* Ainult mitmuses kasutatavad haigust tähistavad sõnad on *leetid*, *riidepealsed*, *rouged*, *solkmed*, *soolikad*, *sügelised*, *tuulerõuged*, *ussid*, *vistrikud*.

Haiguse nimetus sisaldab sageli küllaltki kujundlikku omadussõnalist,

nimisõnalist või tegusõnalist täiendosa, näiteks omadussõna (*kibe sapp, kollatõbi, kuivad/märjad sügelised, kuritõbi, pahatõbi, soe tõbi*), nimisõna (*kivirouged, tuuleviga, tuulerouged, plekitõbi, kirmitõbi, pistitõbi, ristitõbi, veetõbi*) või tegusõna tüve (*langetõbi*).

Võörkeelsetest sõnadest esinevad saksakeelsed (*Bandwurm, Spulwürmer* <sks Spulwurm), esineb ka saksa keelest eesti keelde mugandatud sõnu, nagu *vriisel* (<sks Frieseln), *skorbuut* (<sks Skorbut), *leetid* (sks Masern).

5. SISEELUNDEID JA KEHAOSI TÄHISTAVAD SÕNAD JA VÄLJENDID

Haigustest ja nende ravimisest rääkides ei saa mööda minna kehaosade nimetamisest. Tekstides esinevad järgmised inimese kehaosi ja siseelundeid märkivad sõnad: *aader* 'veresoon', *altkeha*, *emagas* ~ *ematus* ~ *lapse koda* 'emakas', *hammas*, *häbeduse luu* 'häbemeluu', *ige*, *jalg*, *kael*, *keel*, *keha*, *kooti liike* ~ *luupekse*, *kops*, *kurgulagi*, *kurk*, *kusipõis*, *käevers*, *kõht*, *liike*, *luu*, *luukondid*, *luuliikmed*, *magu*, *maks*, *naba*, *nabavars* 'nabaväät', *nahk*, *neerud*, *nina*, *nägu*, *pale*, *pea aju*, *puusakond*, *pärakasool*, *põlv*, *põlvekeder*, *rind*, *sapp*, *silm*, *silmalauad* 'silmalaud', *sisekond*, *soolikas*, *soon*, *suu*, *sääreluu*, *sääremarjad*, *süda*, *veresoon*, *veri*.

Kõik (v.a saksa laen *aader*) on Alo Rauna etümoloogilise teatmiku järgi eesti vanad omasõnad, mis on peaaegu samal kujul kasutusel ka tänapäeval. Ootamatult mõjuvad vaid mõned tuletus- või liitmisviisid. Nii on tänapäeva keele seisukohast harjumuspäratud eri liidete abil moodustatud sünonüümid, nagu *ema/gas* ~ *ema/tus* 'emakas'. A. W. Hupeli *häbe/duse luust* on saanud *häbe/meluu*, *pära/ka* (<*pärakas*) *sool* on lühenenud *pärasooleks*, *kusipõis* liitub tänapäeval omastavaliselt ja *sisekonnast* on saanud *sisikond*. *nabavars*, *sisekond*, *lapse koda* ja *silmalauad* kõlavad meeldivalt ja võiksid tänapäevalgi sünonüümidena kasutusel olla.

6. RAVIMITE (RAVIMTAIMEDE JA RAVIMITENA KASUTATAVATE AINETE) NIMETUSED

6.1. RAVIMITENA KASUTATAVATE TAIMED JA NENDE OSADE NIMETUSED

Arstimisel kasutatavate taimede nimekiri on suhteliselt pikk: sinna kuuluvad nii rohttaimed, aed- ja puuviljad, puud ja pöösad kui ka nende marjad, lehed, juured, kasvud, käsna ja koor.

Suurem osa taimenimetustest on rahvapärased sõnad (*ema tuss* 'harilik punand', *heinputk*, *hullu koera rohi*, *jooksiarohi*, *kadakas*, *kask*, *kobro leht* 'takja leht', *koera pööri rohi*, *koirohi*, *kuremarjad* 'jõhvikad', *kuusk*, *käoking*, *küüslauk*, *medareikas* 'mädarõigas', *menn* 'mänd', *metspipar*, *nairis* 'naeris', *mustjuur*, *noiarohi*, *nõges*, *odrad*, *paiso lehed* 'paiselehed', *paopuu* 'pajupuu', *petersill*, *poio* 'puju', *punased sõstrad*, *raud rohi*, *raud nõges*, (saksa) *kana perse* 'kummel', *saksa maa aav* 'pappel', *sang lepp*, *sibol*, *soolika rohi*, *soo kael* 'sookail', *tamm*, *toomikas* 'toomingas', *tubakas*, *uba leht*, *varsa kabi*, *vere rohi*, *vohu mõök* 'võhumõök', *ülekäiarohi* 'palderjan') või vanemad-uuemad laensõnad (*humal*, *iisop*, *jalap*, *ingver*, *münt*, *savran* 'safran', *violi juur*, *mirr*, *rabarber*, *kaneel*, *köömlid* 'köömned', *lakrits* 'lagrits', *loorber*, *meliss*, *kalmus*, *kanep*, *vliidri puu* 'leedripuu', *holundri puu* 'sirel'). Saksakeelsetena esinevad tekstis *Bibergeil* 'piibeleht', *holts vurtsel* 'lagritsapõõsa juur', *Schellkraut* 'vereurmarohi', *Niesewurtsel* 'lumeroos', *pestelensvurtsel* 'katkujuur', *swarts wurtsel* 'mustjuur' (viimase kolme juhul on *z* mugandatud *s*-ks). Vahel esitatakse ka ladinakeelne nimetus, näiteks *Chelidonium majus* 'vereurmarohi', *Helleborus niger* 'lumeroos'.

Ravimitena on erinevates retseptides soovitatud kasutada järgmisi taimesid: seemned (*heina seemned*, *lina seemned*, *petersilli seemned*, *pähklid*), pebred (*heina põpred* ~ *pepred*), juured (*aalandi* 'aedvaak', *jalapi*, *kalmuse*, *lakritsi puu*, *mädareika*, *porkani*, *paju puu*, *takja*, *Pransuse puu juured*), marjad (*kadaka*, *pihlaka*, *vliidri puu*, *kuremarjad*), lehed (*kase*, *maasika*, *pähkli puu lehed*), kasvud (*kase puu*, *menna kasud*), koor (*paopu*, *saare puu koor*), õied (*menna puu*, *perna puu*, *toomika õised*), urvad (*sang lepa urvad*), vaik (*kuuse*, *menna vaik*), taelad (*tamme puu tael*), käsnad (*tamme puu käsn*).

6.2. RAVIMITENA KASUTATAVATE TAIMSET JA LOOMSET PÄRITOLU AINETE NIMETUSED

Taimset päritolu: *hapu kapsta vesi*, *kadaka jook ja vesi*, *kali*, *rabarbersavt* 'rabarberimahl', *taar* 'kali', *õlu*, *haputaigen*, *kanepi õli*, *lina seemne õli*, *loorberiõli*, *mirriõli*, *kliijahu*.

Loomset päritolu: *angria maks* 'angerja maks', *hani rasv*, *jänese rasv*, *sea rasv*, *siku rasv*, *toonekurgi rasv*, *veiste rasv*; saksa *konna karbid* 'austriid'; *vähi koored ja sõrad*; *muna*, *muna koored*, *munaõli*, *munad*, *mis on pehmeks keedetud*; *vadak* 'piimast pärast kaseiini eraldamist järelejääv vedelik'; *peti piim*, *piima vesi*, *küüslaukud piimaga*; *mesi*, *vaha*; *pruunid pornikad*; *põletud põdra sarv*; *roti sitt*, *sea pois*, *sea sitt*.

Tänapäeva keelekasutaja seisukohalt kõlab harjumatuna saksapärase *rabarbersavt*, samuti *mirriõli*. Omaette küsimuseks on kahtlus teatud ainete raviomaduste suhtes (eriti *toonekurgi rasv*, *pruunid pornikad*, *roti- ja seasitt*). Samas on rahvaravimite uurijad (nt Martsoo2006: 28) väitnud, et loomasõnnikut kasutati nii esmaabi puhul kui ka näiteks roosi- ja silmahai-guste raviks.

6.3. RAVIMITENA KASUTATAVATE SEGAROHTUDE JA KEEMILISTE AINETE NIMETUSED

Rahvapärased nimetused on *kange viin* 'piiritus', *kivi õli*, *kustutamata lubi*, *kübara must* 'vaskvitriol' (ka *sinise silma rohi*), *lubi*, *lubja vesi*, *maarja jää*, *püssi rohi*, *juuda sitt* 'asaföötida vaik', *pigi*, *tõrv*, *tahm*.

Saksakeelsed ja saksa keelest mugandatud nimetused on *Allaun* ~ *Al-lun*, *Gallitsen Stein* 'vaskvitriol', *Grünspan* ~ *krünspan* 'vaserooste', *pleiweis* 'pliiivalge', *Pottasche* 'potas', *salmiaak* 'ammooniumkloriid', *salpeeter*, *Spiri-tus*, *Stein öhl* 'maaõli', *terpentiin õli*, *veevelbloomid* 'väävliõis', *vitriol*; ladina päritolu sõnad on *Petroleum*, *Spiritus*.

KOKKUVÕTE

A. W. Hupeli arstiraamatu tekstidest leidsin ca 405 sõna. Sõnu temaatiliselt jaotanud-kirjeldanud, keeleliselt analüüsinud ning võimaluse piires nen-de päritolule osutades nõustun A. Lillega (1984: 617), kelle sõnul olid A. W. Hupeli tekstid ja sõnaraamatud jutustav-kirjeldavat laadi ega taotlenud mõistete ning neid tähistavate keelendite täpsust ja kindlaid määratlusi. Kui tänapäeva oskussõnavarale esitatavate nõuete hulgas on üks tähtsamaid põ-himõtteid „üks mõiste – üks tähistaja”, annavad Hupeli arstiraamatud pi-gem mitmekesise lopsakat sünonüümiat sisaldava pildi 18. sajandi ravitse-misalase maarahva keele ja saksapärase kirjaliku keele segust. Omasõnade ja võõrpäritoluga sõnade vaheldumisi kasutamise peamiseks eesmärgiks on olnud kergendada lugejal tekstist arusaamist.

Haigestumis-, tervenemis- ja raviotsessi tähistab värvikate ühend- ja väljendverbide galerii, mille hulgas on ühed rahvapärased *tõbi võtab või-must* ja *tõbega maas olema*. Eriti iseloomulikud on omadussõna võrdlusast-me saava käände vormi abil moodustatud ühendid (nt *kindlamaks jääma*, *rahutumaks jääma*).

Haigusseisundit väljendavad käändsõnad on rahvapärased lihttüved või tületised: esineb *us-* (*ahastus, minestus, paistetud*), *mine-* (*parandamine, hingamine*), *tu-* (*rammutu*), *ne-* liitelisi (*unine*) sõnu; *nud-* kesksõna vorme (*kahvatand*); *sta-* (*higistama*), *nda-* (*oksendama*), *ta-* verbiliiteid (*pööritama*).

Mitmed verbid omavad varasema tähendusega võrreldes nihkunud või lisatähendust (nt *haisutama* 'sisse hingama, nuusutama', *hõõruma* 'masseerima', *pidama* 'hoidma', *pesema* 'loputama'). Esineb ka arhailisi sõnu: *nilb* 'rõga, lima', *kirm* 'katt', *valge nahk* 'katt', *valged lapid* 'mädalekid', *külm väristus*, (*keha*) *äralangend*, *isaldus süüa*, *seespidine põletus*, *seespidi paistetand*.

Haiguste nimetusi oli tekstis 40, millest enamik on eestipärased ja sisaldavad kujundlikku täiendosa (nt *tuulerouged*, *pistitõbi*, *ristirõbi*, *kollatõbi*, *langetõbi* jt). Saksakeelseid sõnu (*Bandwurm*, *Spulwürmer*) või nende mugandatud kujusid (*vriisel*, *skorbuut*, *leetid*) on kasutatud silmatorkavalt vähe (vaid 5 juhul). Siseelundite-kehaosade hulgas (kokku 51) oli saksa laen üksnes *aader* 'veresoon'.

Taimenimetusi on sõnastikus 64, millest osa puhul on tegemist sünonüümidega. Genuiinse eesti sõnavara kõrval on vanemaid ja uuemaid saksa laene 17: *humal*, *iisop*, *jalap*, *ingver*, *münt*, *savran*, *violi* (juur), *mirr*, *rabarber*, *köömlid* ~ *keemlid*, *lakrits*, *loorber*, *meliss*, *kalmus*, *kanep*, *vliider*, *holunder*; saksakeelsed või mõnevõrra mugandatud sõnad on *Bibergeil*, *Schellkraut*, *Niesewurtzel*, *pestelenswurtzel*, *swarts wurtzel*, *veevel-bloomid* (~6); üksikjuhtudel esitatakse ka/vaid ladinakeelne taimenimetus. Mitmesuguste ravimitena kasutatavate ainete hulgas on saksapäraseid vaid *rabarbersavt* ja *mirriõli*; ootuspäraselt on keemiliste ainete hulgas rohkem saksakeelseid, -päraseid sõnu (14) ja ka ladinakeelseid sõnu (*Petroleum*, *Spiritus*). Samas mõjub saksa tõlkelaen *juuda sitt* mahlaka rahvapärase ütlemisena.

Seega tuleb nentida, et 1780. aastal „Ehstnische Sprachlehre..." välja andnud A. W. Hupel püüdis maarahvale mõeldud arstiraamatutes kasutada võimaluste ja oskuste piires (või pisut enam) lugejapärast sõnavara, võttes võõrkeelse leksika appi vaid erandjuhtudel, kui kohalikku sõna polnud saadaval. Kohati jäi mulje, et autor on püüdnud end iga hinna eest mõistetakts teha. Teisiti on lauseehitusega. Kuigi A. Valmet (1966: 688) on delikaatselt märkinud, et „hoolimata võõrapärasustest, on sõnastus üsnagi ladus", paistab, et eesti süntaksitasand on valmistanud võõramaalasele silmnähtavalt rohkem peavalu kui sõnavara, kuid see ei ole enam selle uurimistöo teema.

KIRJANDUS

- Avatud Eesti Fond ja Tiigrihüppe Sihtasutus 1998.
Eesti taimed: <http://bio.edu.ee/taimed/general/oistaim.html>
- Eesti Folkloori Instituut 2006. Eesti rahvameditsiini ravimtaimede andmebaas: <http://www.loodusheli.ee/herba/taimemarksona.php>
- Erelt, Tiiu 2002. Eesti kirjakeele korraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Erelt, Tiiu 2007. Terminõpetus. Tartu Ülikooli Kirjastus
- Erelt, Tiiu, Leemets, Tiina, Mäearu, Sirje, Raadik, Maire 2006. Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Hupel, August Wilhelm 1818. Ehstnische Sprachlehre für beide Hauptdialekte den revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch. Mitau
- Jürjo, Indrek 2004. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819. Tallinn: Eesti Riigiarhiiv
- Kask, Arnold 1970. Eesti kirjakeele ajaloost. Tartu
- Kibbermann, E., Kirotar, S., Koppel, P. 2007. Saksa-eesti sõnaraamat. Valgus
- Kibbermann, E., Kirotar, S., Koppel, P. 1975. Saksa-eesti sõnaraamat. Valgus
- Lill, Anne 1984. Võõrast päritolu meditsiiniterminid vanemas eesti kirjakeeles – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 614–621
- Martsoo, Stella 2008. Ravimitest 18. ja 19. sajandi eestikeelses kalendri-kirjanduses. <http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr36/martsoo.pdf>
- Nienstedt, W., Rautiainen, E. 1996. Meditsiinisõnastik. Medicina
- Pall, Valdek 1982. Väike murdesõnastik. Valgus
- Raun, Alo 2000. Eesti keele etümoloogiline teatmik. Rooma-Toronto: Maarjamaa
- Valmet, Aino 1966. „Lühhike õppetus” keelelisest küljest – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 683–688
- Vana kirjakeele uurimisrühm 2000–2007. A. W. Hupel „Lühhike õppetus”. <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/Tekstid/1766-Hupel.htm>
- Vana kirjakeele uurimisrühm 2000–2007. A. W. Hupel „Arsti ramat”. <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/Tekstid/1771-Hupel.htm>
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1773. Eesti-saksa sõnaraamat. Valgus

Sander Tobbi, keraamilised valgustid „Kihvad”, juhendaja Vilja Volens.
Martin Koppel, keraamilised kruusid, juhendaja Vilja Volens.

MIHKEL TASA
HALJALA GÜMNAASIUM
11. KLASS

J. LITHANDERI „KÖKI JA KOKKA RAMATU” (1781) KOKANDUSALANE SÕNAVARA¹

JUHENDAJA: KÜLLI HEINLA

SISSEJUHATUS

Söök ja jook kuuluvad inimese igapäevaelu juurde. Erinevatel aegadel ning erinevate rahvaste juures on söömis- ja joomistavad ning toiduainetevalik ja road olnud väga erinevad. Otsinud kaua uurimistöö teemat, jõudsin lõpuks 18. sajandi kokandusalase sõnavarani, mida kõrvutan tänapäevasega. Teiste valdkondade (tehnika, infotehnoloogia, muusika, riietus, reklaam jm) kõrval on viimastel aastakümnetel tulnud rohkesti laensõnu ka kokandusalasesse sõnavarasse. Muutused sõnavaras annavad informatsiooni vastava valdkonna uuenemise ja teisenemise kohta.

Mida söödi ja joodi üle 200 aasta tagasi, kuidas roogi valmistati, milliseid toiduaineid kasutati – kõigile neile küsimustele saab vastused, kui uurida omaaegsete kokaraamatute sõnavara.

Teatavasti oli eestlaste toidulaud kuni 19. sajandi keskpaigani väga kesi-

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Haljas 2008. aastal 23. riikliku emakeeleolümpiaadi “Keele muutumine” I vooru tööna.

ne. Peale silgu ja kalade saadi kogu olulisem toit omaenda majapidamisest. Soola maitse- ja säilitusainena tuli muidugi osta. Keskkel kohal olid teraviljasaadused (leib, puder, kört). Tavaline leivakõrvane oli soolasilk. Kevaditi keedeti leent ka noortest taimedest – nõgeselehtedest, naatidest, hapuoblikast, maltsast. Muidu keedeti leent ubadest, hernestest, läätsedest, hapukapsast, lisades mõnikord naeri- ja kaalikatükke. Liha söödi suhteliselt vähe, peamiselt talvel, kõige rohkem söödi sea- ja lambaliha. Koos muu arenguga algas 19. sajandi keskpaiku ka rahva toidusedeli uuenemine. Senine ühetooniline toit muutus mitmekesisemaks. (Viires 2004: 127-130)

Hoopis teistsugune oli toidulaud mõisates. 1781. aastal avaldati Tallinnas eesti keeles toekas, üle 700 lehekülje paks teos „Köki ja Kokka Ramat, mis Rootsi kelest Eesti-ma Keele üllespandud on”. See oli tõlge tol ajal laialt tuntud Christina Wargi kokaraamatust, mis sisaldas tuhatkond toiduresepti. Raamat oli mõeldud eestlastest mõisakokkadele, kes selle abil pidid rikastama sakste noil aegadel aina luksuslikumaks muutuvat toidulauda.

Minu töö on suures osas keelealane, puudutades eespool nimetatud J. Lithanderi poolt tõlgitud kokaraamatu sõnavara. Materjali sain Internetist vana kirjakeele tekstikorpusest, kus ka nimetatud mahukas kokaraamat on kättesaadav. Tohtu suurest materjalihulgast tegin loomulikult valiku.

Uurimistööd tehes tutvusin kirjakeele arengut ning kirjaviise käsitleva kirjandusega, et paremini mõista vanas kirjaviisis kirjutatud kokaraamatut. Oma töö esimeses alapeatükis keskendun J. Lithanderi tõlgitud kokaraamatu retseptide sõnavarale, mida kõrvutan tänapäevase publi menüüga. Uurimistöö teises alapeatükis toon ära kevade menüü, jättes kõrvale teisteks aastaegadeks pakutu. Kolmandas alapeatükis analüüsin erinevate toitude retseptide sõnavara 18. sajandil ja tänapäeval.

Uurinud kokaraamatute sõnavara, sain teada kõigepealt, mida sõid rikkad mõisnikud, kuidas toite valmistati, milliseid nõusid ja vahendeid kasutati, samuti sain jälgida kirjakeele arengut ning keele muutumist kahe sajandi jooksul.

J. LITHANDERI „KÖKI JA KOKKA RAMATU” (1781) SÕNAVARA

Keel areneb ja muutub pidevalt nii väliste kui ka seesmiste tegurite tagajärjel. Keeles kajastuvad ümbritseva tegelikkuse muutused. Ometi säilitab keel endas sugemeid varasematest arengujärkudest. Seega on keelel küllalt suur ajalooline väärtus mineviku tundaõppimisel.

Heli Laanekask (2002: 539–595) eristab eesti keele arengus üheksat perioodi. Eesti kirjakeele arenguperioode on oma uurimustes käsitlenud Arnold Kask (1984: 76 jj.), Tiit Hennoste (1997: 45–66). Oma seisukohi on väljendanud Ago Künnap (1999: 441–443), Urmas Sutrop (1999: 645–649).

Eesti kirjakeele 475-aastase ajaloo vältel on rakendatud mitut kirjaviisi ehk ajalooliselt kujunenud õigekirjatava: korrapäratu, vana ja uus kirjaviis. (Kingisepp 2001: 5–13) Vana kirjakeele uurijate jaoks on oluliseks andmebaasiks eesti vana kirjakeele korpus. Tuleb aga arvestada, et vana kirjakeel ei ole üks ja ühtlane keelekuju, sest eri piirkonna autorid esindavad omaette keelekujusid. „Mida vanema tekstiga on tegemist, seda olulisem on autori enese loodud keelenorm.” (Kingisepp, Prillop, Habicht 2004: 274)

Käesoleva uurimistöö aluseks olev tekst (18. sajandi lõpp) kuulub kirja-keele neljandasse arenguperioodi, mil vaimuliku kirjanduse kõrval hakkas ilmuma ilmalikke juturaamatuid ja tarbetekste ning kasutusel oli vana kirjaviis.

J. Lithanderi kokaraamat on kirjutatud vanas kirjaviisis. Järgnevalt olgu välja toodud vanale kirjaviisile omased tunnused.

Lahtises silbis märgiti pikk vokaal ühekordselt (*sama, rivitud, kokid*), kinnises silbis kahekordselt (*kook, juusto, taart*). Kaksikkonsonandiga võidi märkida lühikest konsonanti, millega algab uus silp (*lõhhiakalla, rohhusid, wessi, monned*), aga ka geminaati, pikka või ülipikka konsonanti (*kattel*). Ebareeglipärane oli vokaalide märkimine: *e* asemel kirjutati tihti *ä* (*härin-gad, krääm*), *ä* asemel aga *e* (*reimed*). *õ* jaoks veel tähemärki ei olnud ning seetõttu tähistati seda kas *o*-ga (*porsas, lounaks*) või *ö*-ga (*lõhhi, õhtuks*). Järgsilbi *u* märgiti vanas kirjaviisis tihti *o*-ga (*linno, happo, tango*). *v* asemel kasutati *w*-d (*kewwade, wassika, wessi*). Ebajärjekindlust oli ka ühe ja sama sõna kirjutamisel (*auna~ouna kook* või *lemoni~sitroni kook*).

1.1. SISSEJUHATAVAD ÜLDISED ÕPETUSSÕNAD

J. Lithanderi „Köki ja Kokka Ramat” algab üldiste õpetussõnadega raamatu kasutajale. Tõlkija selgitab, et see raamat on juba kaks korda saksa keelde tõlgitud, kuid Eestimaa kokad ei saa saksa keelest hästi aru. Seetõttu soovivad *monned ausad Herrad ja Prauad*, et rootsikeelne *Tokkolmis* (Stockholmis) trükitud raamat ka eesti keeles ilmuks.

Autor loodab, et kes õigesti lugeda mõistab, valmistab raamatu selgete õpetuste järgi head road. Samas hoiatab autor kokaameti pidajaid liigjoomi-

se eest. Veel ütleb J. Lithander, et käed ja silmad peavad süüa tehes puhtad olema, samuti riided. Ka kõik kööginõud tuleb puhtaks harida ja pesta. J. Lithander õpetab, et kui kokk ei taha roa tegemiseks nii palju võid, suhkrut ja muid *kallid rohhusid* kulutada, nagu raamatus õpetatakse, saab ka vähe-maga toime tulnud ning toit tuleb ikkagi hea.

Seejärel toob autor välja *monned peaõppetused*. Näiteks tuleb vaadata, et veel valmistamata road hukka ei läheks: soolvees olevale lihale, lõhekalale, heeringale, räimele ja tursale peab peale panema ümmarguse põhjaga kivi, nii et soolvesi üle nende ulatuks. Et *ühtegi raiska sisse ei lähha* (midagi halvaks ei läheks), peavad tündritel puukaaned peal olema. Kui aga *sant punnane rasw* soolvee peale *heidab*, tuleb see takkudega ära pühkida, tünd-riääred puhtaks teha ja halb rasv ära võtta.

Veel õpetab ta, et kui kuivatatud kalad pole talve jooksul ära söödud, tuleb neid kevadel pühkida puhta linnutiivaga, et koi ja ussid neid ei rikuks. Soojade ilmade tuleku korral peab need aga tündrite ja pisikeste salvede sisse panema ja puukaantega katma ning kivi raskuseks peale panema.

Kõik suitsutaud road – singid, hanepoolikud, vorstid, lõhe – hoitagu võlvitud hoonetes, kuhu päike peale ei paista. Autor soovitab lõhekala sa-gedasti pöörata: kord peast, kord sabast üles riputada, vahel liha poolega, vahel naha poolega seisma panna, sest kui ta ühtviisi seisab, valgub rasv ühele küljele.

Linariidele tulnud moosi- või veiniplekid, peab enne pesemist välja võt-ma, muidu muutuvad need roosteseks. Neid saab riide seest paremini välja siis, kui nad alles värsked on.

Veel rõhutab autor, et keldris tuleb puhtust hoida ja tapid peab tündrite peal kinni panema, et *öllut ärra ei hinga*. Üllevaadid peavad olema pestud nii, nagu pruulimise juures õpetatakse. Ka sahvris ja aidas peab kõik olema mõistlikult seatud: jahu- ja tangutündrid ning pütid tuleb katta kaanega ja märgistada, et näha, mis iga nõu sees on.

Õpetussõnu jagab autor ka liha ja kala soolvest leotamiseks: igaühe jaoks tuleb kasutada oma nõud ning õigel ajal vett vahetada. Veel peab kõik *kõkis wisi pärrast petama*: kastrulid, katlad ja muud nõud peavad omal ko-hal seisma.

Autor märgib, et kõige paremad kivipajad valmistatakse Rootsis. Uue-na tuleb neid seest ja väljast võiga määrada ning need pärast leivategu ahju panna ja seal seista lasta, kuni või on sisse tõmbunud ja kuivanud. Pärast tuleb vesi pajas keema ajada ning siis on pada kasutamiseks valmis. Kui roog *pojha kinni põlleb* (põhja kõrbe), ei tohi seda sealt kraapida, vaid tu-

leb pada veega leotada ja siis linase riidega pühkida. Need pajad on head sellepärast, et kui vesi keema tõuseb, vajavad nad vähe tuld, juhul kui kaas ikka peal on. Kui neid tugeva leegi eest hoia, kestavad nad mitu aastat. Need pajad on palju paremad vaskkateldest, sest nad ei lähe rooste. Kui aga tina vaskkatelde sees ära kulub, lähevad need rooste ning see rikub inimeste tervist. Samuti ei sobi kõiki roogasid vaskkatlas keeta, küll aga kivi-pajas.

1.2. MENÜÜ KEVADEKS

Töö selles osas toon J. Lithanderi kokaraamatu järgi välja soovitusel nädalamenüüks ühel neljast aastaajast. Mina valisin kevade, kuna tegin oma tööd suures osas just kevadel, seetõttu on ka kogutud sõnavara just selle aastaaja toitude kohta. J. Lithanderi kokaraamatu vanas kirjaviisis sõnade järel toon tänapäevase sõna või väljendi. Kui ma mõnele sõnale tänapäevast seletust ei leidnud, panin töösse küsimärgi.

Kewwade – kevad

Pühhapä Lounaks – pühapäeva lõunaks

- *Klaseritud wassika reis* – glasuuritud vasikareis
- *Rohhilinne kapstas. Kalla Wrikadellittega* – roheline kapsas, kala frikadellidega
- *Haug prae warda peäl praetud* – vardas praetud haug
- *Praetud porsas. Plumi Wüllingiga* – praetud porsas ploomitäidisega
- *Rossina Pudding* – rosinapuding
- *Sukro Truwid* – suhkrutrühvlid

Pühhapä Öhtuks – pühapäeva õhtuks

- *Wärsk härja keel* – värske härjakeel
- *Tuwitud pinnatid* – stuuvitud spinatid
- *Linno Ragu* – linnuragu
- *Sitroni kokid pissikeste Wormide sees* – sidrunikoogid pisikeste vormide sees

Esmaspä Lounaks – esmaspäeva lõunaks

- *Tilli lihha* – tilliliha
- *Kibbowitsa marja sup* – kibuvitsamarjasupp
- *Haug oliwittega tuwitud* – oliividega stuuvitud haug
- *Moorpraad* – moorpraad

- *Süster kook* – magus kook (lagritsakook?)
- *Sitroni Krääm* *jodawa winaga* – sidrunikreem veiniga

Esmaspä Öhtuks – esmaspäeva õhtuks

- *Wassika pea riwileiwaga* – vasika pea riivitud leivaga
- *Sago tango sup* – saagotangusupp (saagopalmi ja palmilehikute tärklisest toiduaine)
- *Tuwitud happo oblikad* – smooritud hapuoblikad
- *Pärmi Wahwliid* – pärmivahvlid

Teispä Lounaks – teispäeva lõunaks

- *Wüllitud härja keel* – täidetud härjakeel
- *Risi sup* – riisisupp
- *Keedetud ahwenad* – keedetud ahvenad
- *Linno praad* – linnupraad
- *Mandli Pudding* – mandlipuding
- *Makron kokid* – makaronikook

Teispä Öhtuks – teispäeva õhtuks

- *Kohaa kalla juustoga tuwitud* – juustuga stuuvitud koha
- *Tuwitud pima ohhakad* – stuuvitud piimaohakad
- *Rullettid härja lihast* – härjaliharullid
- *Happo leiwa kook* – hapu leivakook

Kesknäddala Lounaks – kolmapäeva lõunaks

- *Wüllitud härja keel* – täidetud härjakeel
- *Pruun sup* – pruun supp
- *Penike Ragu pruun Soostiga* – peenike raguu pruuni soustiga
- *Asparris wähi lakkadega* – aspar (harilik aspar ehk spargel) vähilakkadega
- *Lemoni kook* – sidrunikook
- *Mandli Krääm* – mandlikreem

Kesknäddala Öhtuks – kolmapäeva õhtuks

- *Prässsült härja peast* – press-sült härja peast
- *Piim Risi Klimpidega* – riisiklimpidega piim
- *Praetud haug* – praetud haug
- *Körwli kook* – kõrvitsakook

Neljapä Lounaks – neljapäeva lõunaks

- *Suitsetud wassika reis* – suitsetatud vasikareis
- *Kabilljo Pastet* – ? pasteet
- *Keedetud Asparis* – keedetud aspar
- *Wassika praad* – vasikapraad
- *Mandli Muslid* – mandliteod
- *Hirwe sarwe Sjelee* – hirvesarve želee

Neljapä Öhtuks – neljapäeva õhtuks

- *Ragu wassika reiest Oliwittega* – vasika reie raguu oliividega
- *Tuwitud Karrusid* –smooritud ?
- *Jahho Pudding* – jahupuding
- *Munna Puppert Mandlittega* – munabubert mandlitega

Rede Lounaks – reede lõunaks

- *Lamba lihha Ragu kinkiga* – lambaliharaguu singiga
- *Plumi sup* – ploomisupp
- *Tuwitud angrias* – smooritud angerjas
- *Kortlettid* – kotletid
- *Walge kore Moss* – valge koore moos (?)
- *Jnglise Nitt* – midagi inglispärast ?

Rede Öhtuks – reede õhtuks

- *Külm linno Pastet* – külm linnupasteet
- *Tuwitud Portulagid* – smooritud portulakid
- *Tuwitud haug* – smooritud haug
- *Jahwatud Risi kook* – riisijahukook

Laupä Lounaks – laupäeva lõunaks

- *Wassika rind happo oblikattega wüllitud* – hapuoblikatega täidetud vassikarind
- *Rukki orrakse sup* – rukkiorase supp
- *Puppetong haugi kallast* - ? haugist
- *Pekkitud Moorpraad* – pekiga pikitud moorpraad
- *Preawarda kook* – praewarda kook
- *Jodawa wina juusto Krääm* – veini-juustukreem

Laupä Öhtuks – laupäeva õhtuks

- *Pruun Ragu wassika lihhas* – pruun ragu vasikalihast
- *Woi pudder* – võipuder
- *Tuwitud happo oblikad* – smooritud hapuoblikad
- *Head pankokid* – head pannkoogid

Kui jälgida seda, millest valmistati 18. sajandil liharoogasid, siis nimetatakse kevademenüüs vasikaliha (reis, rind, pea), põrsa-, linnu- ja lambaliha, härjakeelt; kaladest haugi, koha ja vähki. Tollases köögis olid kasutusel hapuoblikad, aspar (spargel), spinat, portulak, piimaohakad, riis, juust, sidrunid, oliivid, rosinad, mandlid. Magusat suppi tehti kibuvitsamarjadest, ploomidest, õuntest, kirssidest.

Toiduvalmistamisviisidest on nimetatud praadimist, suitsetamist, smoorimist (hautamist), mitmesuguste täidiste tegemist, moorimist.

Toidunimetustena esinevad puding, ragu, moorpraad, pasteet, praad, želee, sült, frikadellid, kotletid, täidised, kreemid, koogid, bubert. Tänapäevakeeles kasutatakse sõna *kaste*, tollane *soost* (soust) on vananenud ja kõnekeelse varjundiga, nagu ka sõna *stuuvitud* (vanas kirjakeeles *tuwitud*).

Järgnevalt toon näite Virma publi ühe päeva menüü, et kõrvutada tänapäevast kokandusalast sõnavara 18. sajandi kokaraamatu sõnavaraga. Liharoogadest võib valida veise sea- ja kanaliha vahel, kalatoitudest pakutakse koha, forelli ja heeringat. Lisandiks hautatud/aurutatud köögivilju, kartulit. Magustoitudest võib nimetada kooke, pannkooke, jäätist. Kui kõrvutada Virma publi ühe päeva menüüd 18. sajandi lõpu kokaraamatus esitatud valikuga, siis ei olnud toleaeegses toiduvalikus kartulit. Ehkki kartul sai Euroopas tuntuks 16. sajandil ning Eestisse jõudis kartul 18. sajandi keskel, algas kartulikasvatuse võidukäik siiski alles 19. sajandi keskel, mis tõi kaasa toidusedeli uuenemise. Kas kartul ka mõisarahva toidulaualt puudus, ei oska öelda, J. Lithanderi kokaraamatus sellest küll juttu ei ole. Samuti ei leia kurki ja tomatit, pelmeene ning magusroogadest jäätist. Kui saiakuubikuid nimetatakse vanas kokaraamatus saiaviiludeks/tükkideks, siis tänapäeval krutoonideks. Tänapäevane kokanduslane sõna on laensõna *frikassee* (keedetud liha või aedviljad) ja tsitaatsõna *ratatoille*, vana sõna *tuwitud* asemel kasutatakse tänapäeval *hautatud*. Juhin tähelepanu sellele, et tsitaatsõna *ratatoille* kasutamisel on tehtud kaks viga: tsitaatsõna peab olema muust tekstist eristuv ja käänamisel peab kasutama ülakoma.

Virma pubi päevamenüü

Eelroad:

- Pelmeenid (keedetud)
- Pelmeenid (praetud)
- Seene-singi-kartuli-kruubi panniroog munaga
- Kuum heeringakaste keedukartuliga
- Suitsujuustukastmega üleküpsetatud aedviljad
- Praetud oakotletid peekoni ja sibulaga, hapukoorekaste
- Pannkoogid singi ja juustuga
- Heeringas, hapukoor, sibul, kartul

Salatid:

- Peedi-juustusalat kartulite ja grillitud kanafileega
- Odratangusalat küpsetatud seafilee ja hapukurgiga
- Heeringasalat sibula ja leiva krutoonidega
- Vürtsikilusalat

Supid:

- Lõhe-kreveti supp
- Lillkapsapüreesupp karamellistatud kanalihaga
- Seljanka

Suupisted:

- Küüslauguleivad, kaste
- Juustupallid, kaste
- Värsked köögiviljad, dipikaste
- Kanatiivad, kaste, kurk, tomat
- Juustutaldrik/juustuvalik
- Peekoniga praetud õlleuba hapukoore-sibula/dipikastmega
- Veiselihatükid pärksibula ja küüslaugu-hapukoore kastmega
- Puuviljavaagen

Praed:

- Lossipraad (loomaliha, seened, sibul, veinikaste)
- Veise sisefilee kooses koos puuviljadega hautatud hapukapsa ja „Põltsamaa kuldse” kastmega
- Küpsetatud koha filee aedviljafrikasseega

- Peekonisse keeratud forellifilee vardas, munakastme ja aurutatud köögiviljadega
- Õunamarinaadis seakaelakarbonaad metsaseenekastmes ja kuuma köögiviljasalatiga
- Küüslauguga küpsetatud seafilee „kodumaise” ratatoilleiga
- Grillitud kanafilee peekoni-hernekastmega ja ürdiste ahjuköögiljadega
- Singi-juustu hakk-kotelett ürdi-mädarõikakastme ja ploomitäidistega ahjuõuntega
- Kanafilee suitsujuustu kastmes

Prae lisandid:

- Keedetud kartul
- Ahjukartul
- Friikartul
- Riis
- Ürdikartulid
- Koored küüslaugu kartulid

Magustoidud:

- Majakook
- Pannkoogid moosiga
- Jäätistevalik
- Praetud kodumaised puuviljad jäätisega
- Musta ploomi-juustu kook
- Kihiline kohupiimadessert
- Karamell kaerahelvetega
- Jäätisekokteil
- Kolm notsut (friikartul, viiner + jäätis)

1.3. TOIDURETSEPTI 18. SAJANDIST JA TÄNAPÄEVAST

Väga suurest retseptide hulgast valisin siinse töö jaoks välja ühe supi, ühe prae ja kastme ning ühe magustoidu retsepti, kus saab peale toiduainetealase sõnavara välja tuua ka valmistusviiside ja -võtetega seotud sõnu. Lisanud olen veel omaaegsete magustoitade nimesid. Püüdsin leida analoogilise toiduretsepti ka tänapäevast.

1.1.1. SUPP

Supp a la Rään (Soupe a la Reine)

Kui üks suur lihhaw kanna on puhtaks tehtud, siis raiu poled tiwad ärra, pili pärrast kanna illusaste ülles, ja lasse tedda keeta ühtlase nende ärraraiutud tiwade ning 3 ehk 4 naela härja ehk wassika lihhaga.

Kui keeb ülles, siis wotta wahto peält ärra, ja kui ennam wahto ei olle, siis panne monningad tükkid terwed Jngwäri, ja tükk woid sisse.

Kui se lihha jo hakkab küpseks sama, siis leika ni palju saija peenikesseks, kui sa arwad suppi tummiks teggewad, ja lasse sedda sellega kaate.

Kui kanna tiwad jo ennamiste on keedetud, siis wotta seest wälja, ja touka neid möösri sees ühtlase 24 koritud maggusa Mandliga hästi penikesseks, ja panne neid jälle supi sisse.

Touka sedda aego üks lussika täis Koriandrit penikesseks, ja keeda 6 munna öiete kowwaks, wotta nende seest sedda kollast, rõhhu ja höeru sedda pulussikaga hästi ühhe kastrulli sees, kunni ta jääb kauniste sitkeks, ja panne need tougatud Koriandrid nende höerutud munna koldste sekka.

Kui se lihha ning kanna on keedetud, ja sedda suppi peab üllesandma, siss walla suppi nattoke hoblit munna koldste peäle, neid allati wispeldades; agga sedda Kastrulli pead sa tulle peäl sojas piddama.

Kui jo ni palju suppi on, kui tarwis lähhäb, siis panne sola sisse.

Puhhasta nyid se kanna neist leiwa rasokessist hästi, ja panne sedda waagna sisse, ning walla pärrast se koldne supp jöhwisööla läbbi senna kanna peäle.

Nüüd peab sull röstitud saija wilud walmis ollema, seäa neid illusaste kan-na ümber, ja riwi nattoke Muskatit peäle.

Sa pead kowwaste hoidma, et supp ei lähhä kokko, kui sa tedda munna koldste peäle wallad; sepärrast pead sa ühte puhko wispeldama, senni kui se laua peäle saab widud.

Selgituseks:

lihhaw kanna – rasvane kana

Jngwär – ingver

Suppi tummiks teggewad – teevad supi paksuks

Touka neid möösri sees – purusta need uhmrir

Rõhhu ja höeru – suru ja hõõru

Munna koldsed – munakollased

Suppi peab üllesandma – suppi peab serveerima

Jöhwisööla läbbi – läbi jöhwisöela

Sa pead kowwasti hoidma – sa pead hoolega jälgima

Kana-kookosesupp krevettide ja ingveriga

Mis meil vaja on?

- ¼ tšillipart (hakitud) või ½ tl punast karripastat
- 1 spl ingverit (hakitud)
- 2 laimi (mahl ja riivitud koor)
- ½ l kanapuljongit
- ½ l kookospiima
- 1 spl kalakastet (fish sauce)
- 2–3 broilerifileed (tükeldet)
- 100 g krevette (kooritud)
- rohelist sibulat
- värsket koriandrit
- soola
- suhkrut

Kuumuta puljong keemiseni.

Lisa ingver, karripasta, kookospiim, kalakaste, laimi mahl ja riivitud koor.

Keeda 5 min, lisa kanafilee.

Keeda 5 min, lisa krevetid, roheline sibul ja koriander.

Vajadusel pisut suhkrut, soola.

Lase heal maitseada.

Kana-kookosesupi retsept on pärit Selveri Köögi retseptikogust.²

Kui Rään'i kanasupile lisati vasikaliha, siis nüüdisajal võib kanasuppi teha ka krevettidega. 200 aastat tagasi sobisid kanasupi maitseaineks ingver ja koriander, nii ka tänapäevases retseptis.

1.3.2. LIHAROOG

Kalkuni Ragu rösaakoore ja Makroni tangudega (Ragout von Kalkun mit Sahne und Macrongrütz)

Wüllli nored Kalkunid lihha ja nahha wahhele lihha- ehk kalla-Waarsiga, ja keeda neid kanega kassina wee sees.

Kui ülles keeb, siis wotta wahto holega peält ärra, ja panne siis senna sisse sibbulat, Passilika, Petersilli lehti, sola, Piprat ning Jngwäri.

2 Kättesaadav Internetist: <http://selver.ee/?id=4151>.

Wotta sedda aego wärsked Sampionid, Riiskid ehk ülleskuppatud Murklid, hakki penikesseks, lasse neid woi sees nattoke läbbi keeta, ripputa nattoke jahho peäle, ja kui need Kalkunid jo pea kül on keedetud, siis kurna nattoke suppi mis sees naad keewad senna jure, ja panne siis katki hõõrutud Makroni tangud ning need Kalkonid senna sisse, ja lasse neid küpseks keeta, ja walla wimaks nattoke rööska koort senna sisse.

Selle roa sisse woib ka praetud Kalkunid prukida, agga siis peab se Soost lihha suppist tehtama, ja Kalkunid pannakse senna sisse keema, enne kui se rööska koor saab senna jure pantud.

Siis tulleb ka tähhele panna, et need kalkunid mitte ei pea pruniks praetud sama.

Selgituseks:

Wüllid – täida

Keeda kassina wee sees – keeda vähese veega

Röösk koor – röösk koor

Riiskid ehk ülleskuppatud Murklid – riisikad või kuputatud mürklid

Kana mustikakastmes

4 inimesele

- 1 terve kana
- 12–15 toorsuitsupeekoni viilu
- 0,25 tl Santa Maria rosmariini, tüümiani, soola, jahvatatud paprikat, tšillimaitseainet
- 0,5 l mustikaid (võib kasutada ka mustsõstraid)
- 2 munakollast
- 125 g sulavõid

Tee nii:

Lõika kana pooleks ja määri korralikult maitseainetega kokku. Aseta kana peale peekoniviilud ja küpseta 180-kraadises ahjus 45 minutit. Võta kana ahjust välja ja eemalda luud-kondid. Purusta mustikad köögikombainis ja pressi läbi sõela. Keeda vedelik välja, jahuta, lisa munakollased ja lõpuks pane mustikasegu veehaudesse. Kuumuta pidevalt segades. Lisa peene joana sula- või ja kuumuta segades, kuni segu pakseneb. Valmis kastmele võid lisada ka terveid mustikaid. Serveeri kana riisiga.

Saate „Hommikuköök” kokk Martti Koppel valmistas kana mustikakastmes, kasutades firma Santa Maria maitseaineid. Retsepti võtsin Santa Maria kodulehelt alajaotusest „Retseptid ja Inspiratsioon”.³

Kui J. Lithanderi kokaraamatu järgi tuli kalkuniraguule lisada sibulat, basiilikut, peterselli šampinjone ja peeneks hakitud riisikaid ning maitsetada rõõsa koorega, siis telekokkade retseptis soovitatakse kana valmistada mustikakastmes ning maitsetada rosmariini, tüümiani ja tšillimaitseainega. Kui 200 aasta taguses retseptis kasutati rõõska koort, siis tänapäeva kokad pakuvad kanakastme maitsestamiseks munakollast ja sulavõid.

1.3.3. MAGUSTOIDUD

Krääm Prülee (Creme Brule’e)

Wotta 10 Loti Sukrut, kasta sedda wee sisse, walla 2 lussika täit wet senna jure, et se Sukkur hästi sullab, panne keik hopis ühhe walge wask ehk hõbbe panno sisse, ja seäa sedda sütte tullele, et se pruunkoldseks saab, agga liguta sagedaste, et se ei körwe ärra.

Saab se Sukkur pruniks, siis walla poolt topi rõõska pima senna sisse, liguta hästi ümber, et se Sukkur sullab, ja te, et se piim warsi ülleskeeb.

Kui se Sukkur hästi sullanud, ja se piim pruniks läinud, siis walla ühhe kausi sisse, ja lasse sedda külmaks jääda.

Wispeida siis 10 munna rebbo hästi, walla se piim ja nattoke tougatud Kannelit nende sekka, segga hästi ärra, tõsta siis ühhe hõbbe waagna peäle, ja panne sedda ahjo sisse.

Ni pea kui se kangeks weab, siis on ta walmis, ja sedda woib ni hästi külmalt kui sojalt süa.

Kes tinna waagnat tahhab prukida, pango sedda ühhe keewa weepaja peäle, siis need äred ei sulla mitte ärra.

Selgituseks:

krääm – kreem

10 loti – 10 loodi (endisaegne raskusmõõt, 1 lood – 12,7973 g)

walge wask ehk hõbbe panno sisse – valgevasest või hõbedast panni sisse

seäa sedda sütte tullele – pane see sütetulele

3 Kättesaadav Internetist: http://www.santamaria.ee/retseptid/euroopa/article_id-518.

poolt topi – pool toopi (endisaegne mahuühik)

lasse sedda külmaks jääda – lase sel jahtuda

tougatud Kannelit – jahvatatud kaneeli

kangeks weab – tardub

Kreembrülee (Crème brûlée)

ca 1 liiter

- 6 dl 35–38% vahukoort
- 7 keskmist kuni suurt munakollast
- 75 g suhkrut
- 1 vanillikaun
- ¼ tl soola
- 8 tl (pruuni) suhkrut

Pane ahi 150 kraadi peale sooja.

Vahusta munakollased suhkruga soolaga tugevaks heledaks vahuks. Poolita vanillikaun pikuti ja eemalda lusikaga tõmmates seemned. Kalla koor kast-rulisse, lisa vanillikaun ja -seemned. Kuumuta peaaegu keemiseni (kuni segu hakkab tugevalt aurama). Ära lase keema!

Eemalda kooresegu vanillikauna tükid, loputa ja kuivata need ning pista suhkrupurki. Lisa kuum kooresegu vähehaaval ja pidevalt vispliga segades vahustatud muna hulka. Soovi korral võid segu (eriti sidrunikoore kasutamise korral) läbi sõela kurnata.

Aseta portsjonvormid kõrgeservalisse ahjuvormi, kalla soe kreem portsjonvormidesse ja vala ümbritsevasse vormi nii palju tulist vett, et see ulatuks vähemalt 1/2–2/3-ni portsjonvormide kõrgusest. Kata ahjuvorm fooliumiga ja tõsta eelsoojendatud ahju.

Küpseta 40–50 minutit 150 °C juures, kuni kreem vormide keskkohas õrnal katsumisel enam väga ei värise. Kreem ei tohiks jahtununa olla vedel ega ka liiga kuiv ja tahke.

Lase katmata vormidel jahtuda, tõsta külmikusse ja hoiu vähemalt paar tundi külmjas (võid valmistada eelmisel päeval). Raputa jaheda kreemi pinna-le ühtlane kiht suhkrut (valget või pruuni kristallsuhkrut, mitte fariinsuhkrut) ja põleta see gaasipõleti abil või kuuma grillelemendi all karamelliks. Suhkru-kihhi ei tohi olla auke, et kreem ei kõrbeks.

Kui kreem on liigselt soojenenud (grilli all vältimatu), siis lase veel 5–10 minutit külmikus seista, kuid mitte kauem, sest siis muutub karamell pehmeks.

Serveeri näiteks värskete marjadega.

Kreembrülee vana retsepti kõrvale tänapäevase leiab näiteks ajaveebist „Pisike ja Pisut Segi”⁴

Vana ja tänapäevast retsepti kõrvutades võib öelda, et kreembrülee valmistamine tänapäevase retsepti järgi on mõnevõrra keerulisem: vormidesse pandud portsjoneid tuleb suures vette asetatud ahjuvormis kuumutada ning jahtunud kreemi pinnale teha suhkrust karamellikord, milles ei tohi olla auke, samuti ei tohi karamell kuumutamisel pehmeks muutuda. Kui J. Lithanderi retseptis kasutati maitsestamiseks kaneeli, siis foorumi retseptis vanillikauna.

Järgnevalt olgu lisatud veel magustoitude nimesid vanast kokaraamatust.

- *Keiksugused Wüllingid Taarti ja pissikeste Pastetide tarwis* – igasugused täidised tortide ja väikeste pasteetide jaoks
 - *Pansk Taart (Spanischetorte)* – hispaania tort
 - *Klaseritud kokid* – glasuuritud koogid
 - *Lemoni Kook* – sidrunikook
 - *Lambapima kook* – lambapiimakook
 - *Maggusa juustu kook* – magusa juustu kook
 - *Mandli Taart* – mandlitort
 - *Mandli Muslid (Mandel Muscheln)* – mandliteokarbid
 - *Süster kook (Süsterkuchen)* – magus (?) kook
 - *Käks* – keeks
 - *Tikkelbäri marja kook (Stachelbeerenkuchen)* – tikrikook
 - *Sukro Wohwel kokid* – suhkruvahvlid
 - *Sitroni kook* – sidrunikook
 - *Riwitud Auna kook* – kook riivitud õuntega
 - *Ouna kook praetud leiwaga* – õunakook praetud leivaga
 - *Soostra marja kook (Johannisbeeren kuchen)* – sõstrakook
 - *Porgani Kook* – porgandikook
- Seda valikut võiks veel jätkata.

Eeltoodust võib järeldada, et 18. sajandi lõpus oli mõisnike toidulaud mitmekesine ning nii soolaste kui ka magusate roogade valik oli rikkalik. Kasutati palju igasuguseid maitseaineid, nagu kaneeli, koriandrit, ingverit, muskaati. Maitsetaimedest tarvitati sibulat, peterselli, portulakki, tilli, sellerit. Liharoogi ja suppe keedeti sea-, härja-, kana-, kalkuni-, lambalihast.

4 Kättesaadav Internetist: <http://thredahlia.blogspot.com/2008/01/mng-tulega-crme-brle.html>.

Söödi haugi, koha, vähki, toidulauad olid ka heeringas ja räim. Magustoitade valikust leiame magusaid suppe, pudingeid, kreeme, kooke ja muid küpsetisi.

KOKKUVÕTE

Toidutegemise ja söömisega puutub kokku iga inimene: tuleb käia poes või turul, valida toiduaineid, keeta-küpsetada kodus või minna hoopis mõnda söögikohta nälga kustutama.

Uurinud 1781. aastal ilmunud kokaraamatu sõnavara, sain teada, milliseid toite sõid omal ajal mõisnikud. Teades, kui keskine oli 18. sajandi lõpus eestlaste toidulaud, olin üllatunud sakste rikkalikust roavast.

Keel muutub koos ajaga, eriti muutlik on sõnavara. Eesti kirjakeele arengus on H. Laanekase järgi olnud üheksa perioodi, alustades 13. sajandi esimestest juhuslikest ülestähendustest kuni tänapäevase arenenud teadus- ja kultuurkeeleni välja, mil eesti keel on riigikeel.

Eesti keelt on kirja pandud erinevalt, seetõttu saab rääkida erinevatest kirjaviisidest. Algu kasutasid kirjakeelt ennekõike saksa pastoriid ning keelekasutus oli võõrapärane: 16. sajandi tekstid kirjutati alamsaksa ortograafias, 17. sajandil mindi aga üle ülemsaksa ortograafiale. Korrapärast kirjakeelt ühtlustas B. G. Forselius. Nüü vana kirjaviis püsis 19. sajandi alguseni. Uus kirjaviis (häälduspärane ortograafia) murdis lõplikult läbi 19. sajandi 70. aastail.

J. Lithanderi „Köki ja Kokka Ramat” on vana kirjaviisis, kus lahtises silbis märgitakse pikka vokaali ühe tähega, kinnises silbis aga kahe tähega. Kahekordne konsonant võib tähistada nii geminaati kui ka silbialgulist ühekordset konsonanti. Esineb ebajärjekindlust: kord märgitakse ühte häälikut ühte viisi, kord teist viisi.

J. Lithanderi kokaraamat sisaldab tuhatkond retsepti. Lugenud seda raamatut Internetis vanade tekstide korpusest, valisin sinne töö jaoks välja üksnes selle raamatu mõne osa ja mõne retsepti. Samas võin juba sellegi põhjal öelda, et 200 aastat tagasi nautisid rikkad mõisnikud väga erinevaid roogi. Vana kirjaviisis sõnadele olen lisanud tänapäevase variandi. Vanade retseptidele olen toonud võrdluseks mõned retseptid, mida pakuvad telekokad oma saadetes.

Uurimistööd tehes sain teada, missugused olid road, toiduvalmistamisviisid ja -vahendid rohkem kui 200 aastat tagasi. Peale keelelise arengu

jälgimise sain uusi teadmisi ka tolleaegsest eluolust. Vana kokaraamatu lugemine oli huvitav: nii mõnegi roa tänapäevast nime tuli sõnaraamatu abil otsida. Mu töö on ka praktiline väärtus: soovija võib võtta mõne 200 aasta taguse retsepti ja selle järgi roa valmistada.

KIRJANDUS

- Hennoste, T. 1997. Eesti keele sotsioperioodid. Üldpilt. – Pühendus-teos Huno Rätsepale. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 7. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 45–66
- Kingisepp, V.-L. 2001. Eesti keele esimestest kirjapanekutest ja kirjaviisidest. – *Oma Keel*, nr 1, lk 5–13
- Kingisepp, V.-L., Prillop, K., Habicht, K. 2004. Eesti vana kirjakeele korpus: mis tehtud, mis teoksil. – *Keel ja Kirjandus*, nr 4, lk 272–280
- Künnap, A. 1999. *Mea culpa*, aga 1500. aasta eelsest eesti keelest ei tea me veel midagi. – *Keel ja Kirjandus*, nr 7, lk 441–444
- Laanekask, H. 2002. Eesti keel. – Eesti. Üld. Eesti Entsüklopeedia 11. kd. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus
- Sutrop, U. 1999. Eesti keele vanimatest perioodidest. – *Keel ja Kirjandus*, nr 9, lk 645–649
- Viires, A. 2004. Vana Eesti rahvalu. Ilo

INTERNETIALLIKAD

- Foorum „Pisike ja Pisut Segi”: <http://thredahlia.blogspot.com/2008/01/mng-tulega-crme-brle.html> (23.04.2008)
- Santa Maria: Retseptid ja Inspiratsioon: http://www.santamaria.ee/retseptid/euroopa/article_id-518 (23.04.2008)
- Selveri Köök: <http://selver.ee/?id=4151> (23.04.2008)
- Vana kirjakeele korpus. J. Lithander „Köki ja Kokka Ramat”: <http://www.murre.ut.ee/vakkur/Korpused/Tekstid/1781-Lithander.htm> (14.02.2008)
- Virma publi. Menüü: <http://virma.ee/index.php?page=menyy&menyy=eesti> (23.04.2008)

LIINA LAUMETS
JÕGEVA ÜHISGÜMNAASIUM
11. KLASS

LAIUSE PUURKAEVU VEE RAUASISALDUS¹

JUHENDAJA: NEEME KATT

SISSEJUHATUS

Põhjavesi sisaldab palju erinevaid elemente. Üheks suurimaks makroelemendiks on raud, mille keskmine sisaldus Eestis ulatub kuni $0,69 \text{ mg/dm}^3$ (Järvet, Perens 2005). Raud ei ohusta küll inimeste tervist, kuid võib põhjustada veega töötavate masinate riknemist ning rikkuda joogivee maitse ja lõhna. Suurt rauasisaldust saab vähendada rauaeraldusfiltritega, kuid need on kallid.

Rauda leidub looduslikes vetes Fe^{2+} -ioonidena, Fe^{3+} -ioonidena, kolloidosakestena või orgaanilistes ühendites. Põhjavees esineb raud põhiliselt oksüdatsiooniasemega II, seotuna vesinikkarbonaadis $\text{Fe}(\text{HCO}_3)_2$. Osa rauast võib olla seotud huumushapete ja kolloidsete ränihappe kompleksidega, kuid kuna need kompleksid on väga stabiilsed, on nende ühendite veest eemaldamine keeruline. Põhjavees esinev Fe^{2+} on väga ebapüsiv, oksü-

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Jõgeval ja see on 2008. aastal osalenud järgmistel konkurssidel: 1) Eesti õpilaste teadustööde riiklikul konkursil gümnaasiumiastme III Preemia; 2) Rahvusvahelise GLOBE programmi Eesti õpilaste keskkonnauurimuste konkursil 10. - 12. klasside arvestuses I koht; 3) Luua Metsanduskooli korraldatud üleriigilisel keskkonnaalaste uurimistööde konkursil 8. - 12. klasside arvestuses I koht.

deerudes kergesti ning sadenedes $\text{Fe}(\text{OH})_3$ kujul. Selline protsess toimub ka põhjavee väljapumpamisel, sest siis puutub vesi kokku õhuhapnikuga ja Fe^{2+} oksüdeerub Fe^{3+} -ks (Hiib 2005).

Põhjavee rauasisaldus sõltub põhjaveekihist (vee võtmise sügavusest), sest kivimites sisalduv raud suurendab vee rauasisaldust. Nendes esinev raud lahustub põhjavette, mis puurkaevude kaudu torustikesse jõuab. Ülemäärane rauasisaldus võib tuleneda ka amortiseerunud metalltorustikust. Mida kiiremini vesi torustikes liigub, seda vähem rauda tekib. Kui vesi seisab torustikus kaua või liigub väga aeglaselt, suureneb vee rauasisaldus, sest torustike seintelt lahustub vette rauda (Tervisekaitseinspeksioon 2007d).

Sotsiaalministri kehtiva määruse „Joogivee kvaliteedi- ja kontrollinõuded ning analüüsimetodid” (nr 82, 31.07.2001, jõustunud 01.06.2002) (Sotsiaalministeerium 2008) kohaselt on raua piirsisalduseks joogivees $200 \mu\text{g}/\text{dm}^3$ (s.o $0,2 \text{ mg}/\text{dm}^3$).

Käesolevas töös uuritakse Jõgeva maakonnas asuva Laiuse aleviku Õpetajate puurkaevu vee rauasisaldust. Kuigi on teada, et Õpetajate puurkaevu vesi on rauarikas – $0,276 \text{ mg}/\text{dm}^3$ (Tervisekaitseinspeksioon 2007c), puuduvad põhjalikud andmed kogu trassi kohta. Mõõdetud on vaid rauasisaldust puurkaevus ja Laiuse põhikooli kõrgis – rauasisaldus $1,24 \text{ mg}/\text{dm}^3$ (Tervisekaitseinspeksioon 2007b).

Uurimistöö eesmärgiks on mõõta, kui suur on Laiuse aleviku Õpetajate puurkaevu vee rauasisaldus ning saada teada, kuidas mõjutab rauasisaldust veeproovi võtmise koht trassil. Samuti tahetakse välja selgitada, kas Õpetajate puurkaevu vee rauasisaldus on kooskõlas normatiividega, ning kui ei ole, siis kas liigne rauasisaldus tuleneb ainult kasutatavast veekihist või ka torustikust. Selleks uuritakse vee rauasisaldust Laiuse aleviku Õpetajate puurkaevu torustiku erinevates osades.

Uurimustöö hüpoteesiks on, et Laiuse aleviku Õpetajate puurkaevu vee rauasisaldus suureneb puurkaevust kaugenemisel. Hüpoteesi aluseks on inimeste subjektiivne arvamus, et nende joogivesi on rauarikas, ning samuti varasemate puurkaevus ja Laiuse põhikoolis tehtud mõõtmiste tulemused.

1. MATERJAL JA METOODIKA

1.1 LAIUSE VEEVÄRK

Jõgeva vallas on ühisveevärgi veeallikatena kasutuses põhiliselt siluri ja ordoviitsiumi vettkandvad põhjaveekompleksid, mis koosnevad karbonaat-

setest kivimitest (lubjakivi, dolomiit, mergel) (Jõgeva valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arengukava 2004).

Laiuse alevikus tarbitakse viie puurkaevu vett, tarbijaid on 80% elanikkonnast. Puurkaevude vees on rauasisaldus kuni $2,2 \text{ mg/dm}^3$, lubatud norm on aga $0,2 \text{ mg/dm}^3$. Laiuse alevikule veeteenust pakkuv firma Kuremaa Enveko AS on seetõttu taotlenud Tervisekaitseinspeksioonilt nõuetele mittevastava, kuid tervisele ohutu joogivee müümisloa (luba nr 26, kehtivusaeg 03.06.2005–03.06.2008), mille järgi on raua piirsaldus 5 mg/dm^3 (Tervisekaitseinspeksioon 2007a). Ülejäänud veekvaliteedi näitajad vastavad joogiveestandardi nõuetele.

Jõgeva valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arengukava kohaselt jääb tulevikus Laiusel tööle kolm puurkaevu: Petkuse, Õpetajate ja Suurfarmi. Sootaga ja Katlamaja puurkaevud aga suletakse. Olemasolev kanalisatsioonitorustik kogupikkusega 6545 m on amortiseerunud ja vajab täies ulatuses renoveermist. (Jõgeva valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arengukava 2004)

1.2 RAUASISALDUSE MÄÄRAMISE METOODIKA

1.2.1. VEEPROOVIDE VÕTMINE JA HOIDMINE

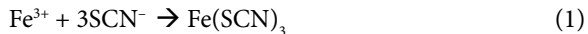
Kõik veeproovid võeti samal ajal. Veeproovide võtmisel kasutati plastpudeleid, mis olid eelnevalt korralikult pestud ning kohapeal analüüsitava veega mitmeid kordi loputatud. Pudelid märgistati etiketiga.

1.2.2. RAUASISALDUSE MÄÄRAMINE

Vees võib raud esineda Fe^{2+} - või Fe^{3+} -ioonidena, kolloidosakestena või orgaaniliste ühendite koostises. Tavaliselt määratakse Fe^{2+} , Fe^{3+} ja üldine rauasisaldus (Koorits 1996).

Rauasisalduse määramiseks kasutatakse tavaliselt kolorimeetrilist analüüsi, mille aluseks on valguse neeldumine aines sõltuvalt tema värvust põhjustava keemilise ühendi kontsentratsioonist. Uuritava lahuse värvuse intensiivsust võrreldakse standardlahusega ühesugustes tingimustes. Ligikaudselt saab kolorimeetrilist analüüsi läbi viia ka võrdluslahuste seeria abil.

Üldine raud sisaldab endas nii raua ioonseid vorme kui ka orgaanilistes ühendites sisalduvat ja kolloididena esinevat rauda. Fe^{2+} oksüdeeritakse eelnevalt Fe^{3+} -ks (Koorits 1996). Üldise raua kvantitatiivse kolorimeetrilise määramise aluseks on järgmine reaktsioon:

Tekkiv $\text{Fe}(\text{SCN})_3$ on intensiivse punase värvusega. Fe^{3+} -iooni ligikaudse sisalduse saab leida võrdluslahuste seeria abil.

Suuremate rauasisalduste ligikaudseks määramiseks lahjendatakse uuritavat proovi destilleeritud veega, määratakse raud ja tehakse vastavad ümberarvutused.

1.2.3. MÕÕTMISTE LÄBIVIIMINE

Värvusskaala tegemiseks valmistati 100 cm³ $\text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$ alglahust rauasisaldusega 5 mg/dm³, mida omakorda lahjendati vajalike lahuste saamiseks. Valmistatud lahused olid järgmiste rauasisaldustega: 0,1 mg/dm³, 0,5 mg/dm³, 1,0 mg/dm³, 1,5 mg/dm³, 2,0 mg/dm³, 2,5 mg/dm³, 3,0 mg/dm³, 3,5 mg/dm³, 4,0 mg/dm³, 4,5 mg/dm³, 5,0 mg/dm³.

Foto 1. Värvusskaala (võrdluslahuste seeria) külje pealt.

Värvusskaala lahustega viidi läbi üldise raua määramise protsess.

Katseklaasi mõõdeti 10 cm³ uuritavat lahust (vett).

Lisati 2 ... 3 tilka kontsentreeritud HCl-lahust.

Lisati mõni kristallike (NH₄)₂S₂O₈, et oksüdeerida Fe²⁺-ioonid Fe³⁺-ioonideks.

Pärast kristallide lahustumist lisati 0,2 cm³ 50% KSCN-lahust.

Saadud võrdluskala on näha fotol 1.

Järgnevalt teostati üldise raua määramine veeproovidega ja võrreldi saadud lahuseid värvusskaalaga. Võrreldi nii küljelt kui ka ülalt vaadates. Tänu paksemale vedelikukihile oli võrdlust ülalt vaadates parem teha.

2. TULEMUSED

Rauasisaldust määrati kahel korral:

I seeria 30. oktoobril 2007. a;

II seeria 5. detsembril 2007. a.

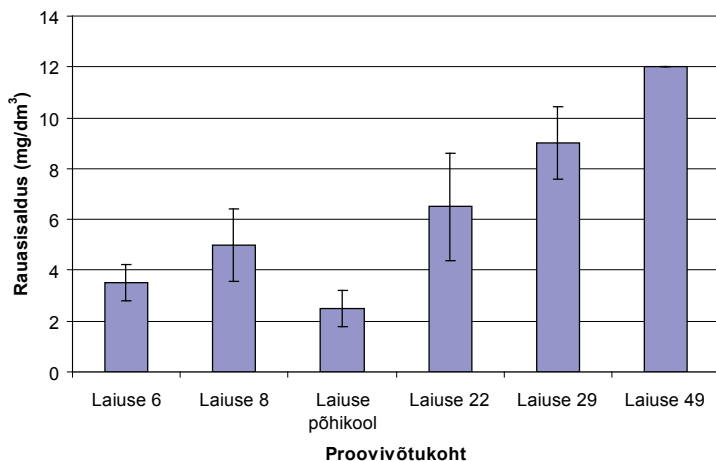
Proovide võtmise kohad on kujutatud lisas 1. Mõõtmiste tulemused on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Üldise raua määramisel saadud tulemused.

Proovi nr	Asukoht	Kaugus puurkaevust (m)	Rauasisaldus mg/dm ³			
			I seeria	II seeria	Keskmine	Standardhälve
1	* Maja nr 6 krt 8	50	3	4	3,5	0,71
2	* Maja nr 8 krt 2	150	6	4	5	1,41
3	* Laiuse põhikool	300	3	2	2,5	0,71
4	* Maja nr 22	450	8	5	6,5	2,12
5	** Maja nr 29	650	10	8	9	1,41
6	** Maja nr 49	700	12	12	12	0

* – mõõdetud kahekordse lahjendusega

** – mõõdetud neljakordse lahjendusega

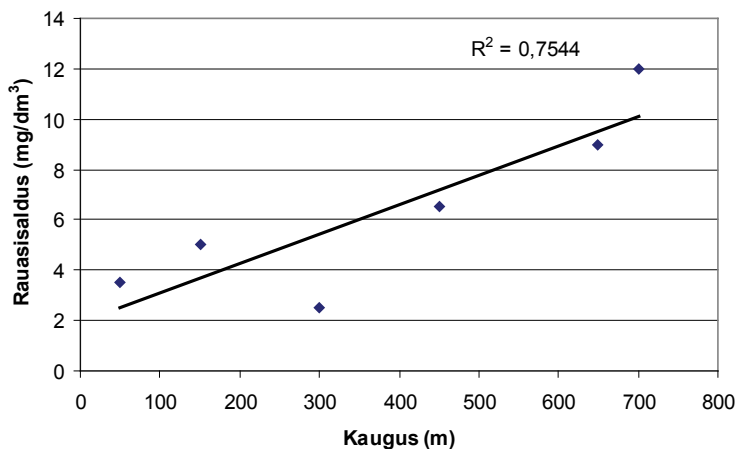
Joonis 1. Laiuse aleviku vee rauasisaldus.

Rauasisaldusest annab ülevaate joonis 1, millel on tulemused esitatud puurkaevust kaugenemise järjekorras.

3. ARUTELU JA JÄRELDUSED

Rauasisaldus Laiuse aleviku Õpetajate puurkaevu vees on suurem kui sätestatud piirnorm ($0,2 \text{ mg/dm}^3$). Seda näitab juba see, et Laiuse alevikule on välja antud veeluba, mille järgi võib rauasisaldus olla kuni 5 mg/dm^3 . Tervisekaitseinspeksiooni korraldatud analüüs näitab, et puurkaevu vees on rauasisaldus $0,276 \text{ mg/dm}^3$ (Tervisekaitseinspeksioon 2007c) ning Laiuse põhikooli veevärgist võetud proovis on see $1,24 \text{ mg/dm}^3$ (Tervisekaitseinspeksioon 2007b). Seega Tervisekaitseinspeksiooni läbi viidud analüüsist selgub, et põhjavee rauasisaldus puurkaevus on ainult natukene üle normi ($0,276 \text{ mg/dm}^3$). Juba ligikaudu 50 meetri kaugusel asuvas proovivõtukohas oli rauasisaldus aga $3,5 \text{ mg/dm}^3$. Järelikult tuleneb suur rauasisaldus ilmselt amortiseerunud torustikust.

Urimistöö tulemusena selgus, et vee rauasisaldus on seda suurem, mida kaugemal puurkaevust on veevõtukoht. Sellele viitab ilmekalt joonis 2, millel on kujutaud rauasisalduse sõltuvus veeproovi võtmise kaugusest piki trassi.

Joonis 2. Rauasisalduse sõltuvus puurkaevu kaugusest.

Vastav korrelatsioon on tugev – $R^2 = 0,75$. Rauasisalduse suurenemine piki trassi võib tuleneda sellest, et veetrassid on Laiusele paigaldatud kaua aega tagasi ning torud on aja jooksul amortiseerunud. Ka vee tarbimine on vähenenud sellest ajast alates, kui torustik paigaldati, mis tähendab seda, et vesi seisab torustikus tükk aega, enne kui seda kasutatakse.

Laiuse põhikooli vees on rauasisaldus väiksem kui teistes proovides. Selle põhjuseks võib olla see, et koolis on suurem veetarbimine kui eramajades, mistõttu rauda ei lahustu niipalju vette.

Suur rauasisaldus võib tuleneda ka sellest, et proovivõtukohtadeks olid vanemad majad, mille enda torustik on samuti vananenud ning amortiseerunud.

Kasutatud meetod võis põhjustada mõõtmisvigu. Raua kolorimeetriline määramine võrdluslahuste abil on visuaalne. Kui rauda on vees üle 5 mg/dm³, on lahused küllalt tumedad ja toonide eristamine on raske. Kuna kõik proovid tehti kahekordse või isegi neljakordse lahjendusega, tuleb ka sealt mõõtmisvigu.

Tulemusi võis mõjutada ka asjaolu, et proovid võeti tööpäeva õhtutel, kui vesi oli seisnud terve päeva trassis. Selle tulemusena võis rauda vees rohkem lahustuda, kui oleks lahustunud voolava vee korral.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö käigus õpiti võtma ja hoidma veeproove ning mõõtma vee rauasisaldust võrdluslahuste seeria abil. Uuriti, kuidas sõltub vee rauasisaldus proovis puurkaevu kaugusest.

Uurimistöö tulemusena leidis kinnitust hüpotees, mida kaugemalt puurkaevust veeproov võtta, seda rauarikkam vesi on. Kuigi rauasisaldus puurkaevu vees ületab mõnevõrra normi, suureneb see puurkaevust kaugenemisel. Ilmselt on selle põhjuseks amortiseerunud torustik, mis on paigaldatud suuremaks veetarbimiseks. Seetõttu seisab vesi torudes kaua, mis omakorda suurendab vee rauasisaldust.

Tarbijateni jõudvas vees on rauasisaldus enamikus proovides suurem kui joogivee müügiloo kehtestatud. Normatiividele vastava rauasisalduse saamiseks tuleks Laiuse aleviku Õpetajate puurkaevu veetrass rekonstrueerida. Vee tarbijad peaksid normaalse rauasisalduse vee saamiseks paigaldama rauaeraldusfiltrid.

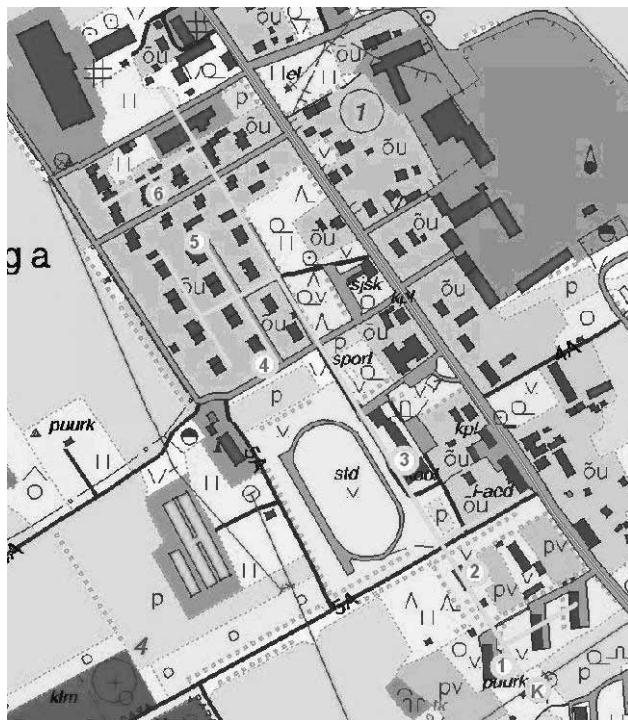
KIRJANDUS

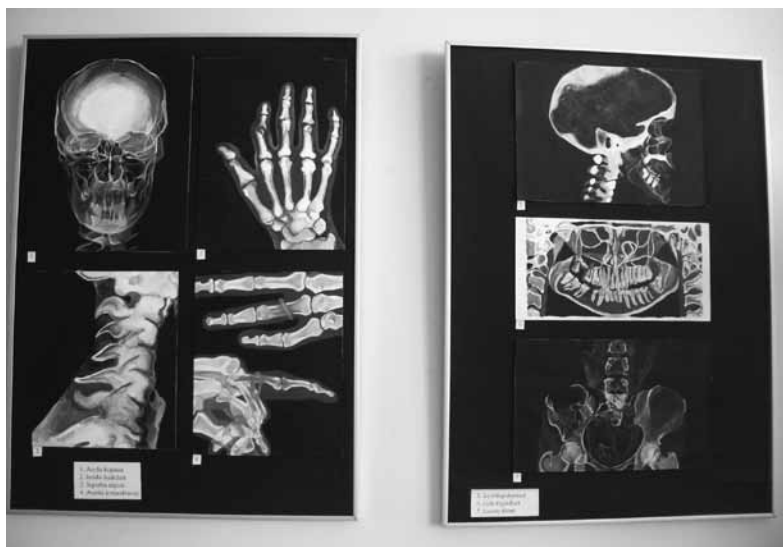
- Hiiob, M. 2005. Raud kesk-devoni põhjaveekompleksis ning selle äraastus Võrumaa veepuhastussüsteemide näitel. Magistritöö. Tartu Ülikool, Tartu: <http://www.utlib.ee/ekollekt/diss/mag/2005/b1735366x/hiiob.pdf> (07.10.2007)
- Jõgeva valla ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni arengukava 2004: http://www.jogevavv.ee/files/menu/volikogu_maarused_2004/2004091711190505vk_maarus_8_lisa_jvvkak.PDF (23.09.2007)
- Järvet, A., Perens, R. 2005. Vee säästlik tarbimine kindlustab tuleviku. – Eesti Loodus, nr 4: http://www.loodusajakiri.ee/eesti_loodus/index.php?artikkel=1064 (03.07.2007)
- Koorits, A. 1996. Meetodeid vee ja mulla keskkonnakeemilisteks määramisteks. Tartu: Kabral & Co
- Sotsiaalministeerium 2008. Joogivee kvaliteedi- ja kontrollinõuded ning analüüsimeetodid. <https://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=916518> (13.01.2008)
- Tervisekaitseinspeksioon 2007a. Joogivesi. Veeluba. http://www.tervisekaitse.ee/documents/vesi/joogivesi/Veeluba_2007.pdf (03.10.2007)
- Tervisekaitseinspeksioon 2007b. Katseprotokoll nr

TL2007/V1457-K.Vee analüüs. Laiuse põhikooli köök
Tervisekaitseinspeksioon 2007c. Katseprotokoll nr.
TL2007/V629-K. Vee analüüs. Laiuse alevik. Õpetajate puurkaev
Tervisekaitseinspeksioon 2007d. Veeriskid.
<http://www.tervisekaitse.ee/jutud/Veeriskid1.htm> (03.07.2007)

LISA 1

PROOVIVÕTUKOHAD

Reet Pirson, autoritehnika „Seitse surmapattu”, juhendaja Toomas Altnurme.

SIGRID KOOREP
KARKSI-NUIA GÜMNAASIUM
11. KLASS

OTI KÜLARAHVA LUGU¹

JUHENDAJAD: MARIKA MÄEKIVI JA PIRET KOOREP

SISSEJUHATUS

Siinses töös uurisin Viljandimaa Karksi valla Oti küla kujunemislugu, sealsete inimeste tegevusi 20. sajandil ning külarahva jutustatud lugusid kodupaiga kohta.

Koostasin oma töö just sellest külast, sest sedalaadi uurimust pole Oti küla kohta varem tehtud. Samas on mul ka isiklik huvi selle küla vastu, sest mõned aastad tagasi ostis meie pere sinna talu ning hea on tunda oma kodukohta. Usun, et just praegu oli sobilik seda uurida, kuna olen ennast seal õdusalt tundma hakanud.

Uurimistöö koostamiseks sain suure osa infost kohalike inimestega tehtud ankeetküsitlusest ning nende poolt jutustatud lugudest. Mõned külaelanikud on eakad ning neil on hea ülevaade 20. sajandil toimunu kohta. Töös kasutasin andmeid Karksi valla veebilehelt ja fakte Karksi valla arengukavast. Huvitavaks leiuks olid Külaaseme talus elava Aino Kaelase käest saadud pereloolised materjalid. Vaike Rull ja Helgi Ruul näitasid oma pereliikmete fotosid ja lubasid neid kasutada uurimistöö ilmistamiseks.² Materjali kogumise eesmärgil külastasin ka Viljandi Lin-

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Karksi-Nuias 2007. aastal.

2 Pildimaterjal on avaldatud artikli aluseks oleva uurimistöö lisades. Käesolevast artiklist on see välja jäetud.

naraamatukogu, Tartu Ülikooli Raamatukogu ja Eesti Riiklikku Ajalooarhiivi, kus uurisin põgusalt neis säilitatavaid käsikirju, mikrofilme ja trükiseid.

Materjali kogumisel ja uurimisel muutsin osaliselt uurimistöö kava: jätsin välja rahvastikuregistri statistiliste andmete analüüsimise, kuna registris puudusid avalikkusele kättesaadavad valla- ning maakonnapõhised andmed. Samuti polnud vallas säilitatav elanikearvestus avalikult kasutatav.

Uurimistöö eesmärgiks oli teada saada, kuidas Oti küla tekkis, millised on külarahva mälestused elust 20. sajandil, samas otsisin vastust küsimusele, miks inimesed Oti külast lahkuvad või sinna elama asuvad.

Sain teada, et praeguse Oti küla osadel on mitu ajaloolist nime, nagu Saviaru, Kardina, Kaali ja Oti küla. Samuti uurisin, kuidas rahvas oma küla ning selle piire tunnetab. Kogusin inimeste jutustatud lugusid selle piirkonna loodusest, ka rahvapärimusi. Viimaste puhul oli eesmärgiks välja selgitada, kas tegu on pelgalt välja mõeldud lugudega või on jutustatul tõepõhi all. Oma tööga soovisin saada teavet selle kohta, mis on siiani enamjaolt varjul püsinud või liikunud suust suhu. Jäädvustasin need lood kirjalikult, et ka tulevikus tunneks oma kodukoha iseärasusi, sest ainult inimälu jäänute-na võivad need jutustused lõpuks unustusse kaduda.

Külalugude kaudu löin töö lõpupeatükis ettekujutuse sellest, millised on Oti küla olulisemad vaatamisväärsused ning huvitavamad paigad. Piirkonnas läbib riike ja maakondi ühendav turismikoridor Roheline Tee (*Green Way*) ja siin asub looduskaitsealune Oti mõisik. Inimestele meeldib kuulata lugusid võõrastest või teadaolevatest kohtadest. Pärimuslood on haaravad ja lihtsad, need ergutavad kuulajat "jutujätkuks" ka omi lugusid rääkima. Seetõttu võivad Oti küla pärimused olla huvitavad ka turistidele.

Uurimistöö koostamisel oli üsna keeruline väikese küla kohta kirjalikke materjale leida, samuti kujunes omaette proovikiviks inimeste intervjuerimine. Osa küsitluteist oli küllaltki ehmunud, kui nende juurde saabusin, seetõttu polnud nad valmis kohe kõike meenutama. Kolme küsitlavaga üritasin kohtumise eelnevalt kokku leppida, kahega neist tegin intervjuu. Enamik küsitlavaid oli nõus, et kasutan jutu salvestamiseks diktofoni, mõned siiski keeldusid. Ilmselt tundsid vanemad inimesed aparatuuri suhtes hirmu. Sel puhul tegin kirjalikke märkmeid.

Keeruliseks kujunes intervjuuks sobiva aja leidmine, sest inimesed olid agarad koduseid toimetusi tegema (küsitlesin enamasti 2007. aasta jaanuari- ja veebruarikuu nädalavahetustel). Samas olid kõik, kellega kohtusin, sõbralikud. Minu küsimustele vastamiseks leiti aega toiduvalmistamise kõr-

valt, autokauplusesse minekuks valmistumise arvelt, puhkehetkedest, sauna kütmise ning muude toimetamiste vahelt. Kaks üksi elavat küsitletavat avasid mulle ukse siis, kui olin end lävel tutvustanud. Päris kõigi külaelanikeni ma oma küsitlusega ei jõudnud: inimestel oli sageli ajapuudus ja mõned ei tundnud asja vastu huvi.

Uurimistöö koostamisel osutasid mulle abi mitmed Oti küla inimesed. Eriliselt tahan tänada: Vaika Ain (Pähklemäe), Mati Jassik (Jõeääre – endine Saviaru veski), Kalju Kangur (Oti), Aino Kaelas (Külaaseme), Piret Koorep (Kiveste), Heino Luik (suevokodu Luigel), Kalju Lõivukene (Saviaru), Linda Nurk (Kiveste), Vaika Rull (Raja), Helgi Ruul (Kalita), Virve Saagim (Saviaru), Linda Sarv (Loigu), Johannes Suurhallik (Oja), Sulev Toomik (Jaasi) Milvi Treffner (Allikumäe), Anne Valge (Saare). Nemad olid valmis vastama minu küsimustele ning jutustama oma elust. Küsitlute kõnepruuk ja ülestähendused on jäetud muutmata.

Täna Karksi valla ametnikke: maakorraldaja Tiia Kukke, kes aitas mind Oti küla täpsel piiritlemisel vallakaardil ja otsis kaardimaterjali, vallasekretär Inge Dobrust, kes andis intervjuudeks kasutada diktofoni, sekretär-arhiivaar Maire Torimit, kes aitas rahvastikuandmete väljaselgitamisel.

Täna oma juhendajat õpetaja Marika Mäekivi, oma ema ja kaasjuhendajat Piret Koorepit, kes tuli minuga intervjuuerimistele kaasa ning aitas külahuvaga kontakti luua. Samuti täna külaliikumise ergutajat ja koduloolise materjali kogujat Elve Joont. Kõik nad on mind uurimistöö koostamisel abistanud ja mitmeid asjalikke näpunäiteid jaganud.

1. OTI KÜLA NING SELLE ELANIKUD

1.1. KÜLA ASUKOHT

Interneti-otsingust käesoleva uurimistöö objekti, Oti küla kohta selgub, et sellenimelisi külasid on Eestis mitu: Saaremaal Põide vallas, Jõgevamaal Torma vallas ning Viljandimaal Karksi vallas. (Eesti asustusüksuste andmebaas)

Oti küla	5756	Jõgevamaa	Torma vald	58°54'44"N-26°42'04"E
Oti küla	5757	Saaremaa	Põide vald	58°30'02"N-23°03'21"E
Oti küla	5758	Viljandimaa	Karksi vald	58°08'41"N-25°34'43"E

Peale selle on Viljandi maakonnas Kolga-Jaani vallas Otiküla-nimeline asula. (Vikipeedia: „Kolga-Jaani_vald”)

20. sajandi alul peeti praegu Oti külane tuntud piirkonda Karksi kihelkonna osaks. Karksi kihelkond moodustus Viljandimaa äärmises lõunaosas, piirnedes läänes Halliste, põhjas Paistu ja idas Helme kihelkonnaga. Lõunas ulatus see riigipiirini, vastu Lätimaa Ruhja (Rujiena) kihelkonda. Nüüd hõlmab Karksi kihelkond terve Karksi valla ja mõne väiksema osa (Muri ja Morna küla) kunagisest Tuhalaane vallast. (Tampere 1941: 3)

Seega jäävad 20. sajandi alguse Karksi kihelkond ja praegune Karksi vald üsna samadesse piiridesse. Küll on aga olnud mõningaid muutusi maakondlikus kuuluvuses: kord on see ala kuulunud Viljandimaa, kord jälle Pärnumaa koosseisu. 1922. aasta rahvaloenduse ajal elas Karksi kihelkonnas – see oli Viljandimaa tolleaegsetest kihelkondadest kõige väiksem – 2295 meest ja 2599 naist. Iga ruutmeetri koha (kihelkonna suurus oli 276 m²) oli 17,7 elanikku. Karksi kandis elas 4801 eestlast, 49 venelast, 27 sakslast ja 14 muust rahvusest elanikku. (Piir 1997: 29)

1925. aasta põllumajandusloenduse andmetel oli kihelkonnas 709 mitmesugust talundit. Endise Karksi valla maal paiknes 357 talundit, endise Polli valla piires 258 ja varasema Pöogle valla alal 94 talundit. Need jagunesid ostutalunditeks (308 tk), endise mõisa renditalunditeks (188 tk), maareformiga tekkinud asundustalunditeks (122 tk) ja mitmesugusteks muudeks talunditeks (91 tk). (Piir 1997: 29)

Talundid paiknesid enamjaolt hajutatult, suuremaid külasid oli vähe. Ehkki maareformiga olid mõisate maad jaotatud asunikele, olid mõistate nimed ja hooned alles jäänud. Nii teadis Karksi rahvas üheteistkümne mõisa nime: Karksi, Polli ja Pöögle peamõis, Antsi, Kaali, Kooruse, Liivaku, Lilli, Tauga ja Veneküla karjamõis ning Karksi kirikumõis (linnuse ümbruses).

1939. aasta lõpuni kuulus Karksi kihelkond administratiivselt Pärnumaa koosseisu, kiriklikult Pärnumaa praostkonda, halduslikult Viljandi-Pärnu Rahukogu Mõisaküla jaoskonna rahukohtuniku piirkonda, Pärnumaa maakonnapolitsei 2. jaoskonda ning Pärnu maakonna koolinõuniku jaoskonda. (Pärnumaa 1930: 347) Oti küla elanik Milvi Treffner on sellisest halduslikust kuuluvusest kuulnud, kuid teab öelda, et näiteks tema vanematel oli Pärnuga läbikäimine minimaalne. "Sellest linnast asuti kaugel ja isa suhtles siiski pigem Viljandiga. Ta käis näiteks Viljandi turul roose müümas." (Milvi Treffner)

Kuni 1939. aasta omavalitsuste piiride reformini oli Karksi kihelkonnas vaid kolm valda: Karksi, Polli ja Pöögle vald. Haldusreform liitis nad kuni 1950. aastani kõik üheks Karksi vallaks. (Tampere 1941: 6)

Uurimisalune Oti küla paikneb piirkonnas, mis enne 1939. aasta reformi oli Karksi valla põhjaserv. Valla piir läks mööda Saviaru oja, mis on Pärnu jõgikonda kuuluva Kõpu jõe üks lätetest. Saviaru orus oja kaldal asus valamaja ja vaestemaja. See suur hoone on siiani säilinud ja seda kasutatakse elumajana.

Saviaru maja olla ehitatud hoopis valla vaestemajaks (Mati Jassik). Seal elas ka vallakirjutaja ja hiljem, nõukogude ajal külanõukogu esimees ning selle ametnikud (Helve Joon). Majas töötas esimehe asendajana ja hiljem esimehena sealsamas elanud Milvi Juhkamsoo (Virve Saagim). See, et valamajas ka korterid olid, järeldub varasematest allikatest. Näiteks Polli haridusseltsi "Tulevik" liikmete nimekirja kantud Sofie Okase (seltsi liige 1930. aastast) elukohaks on märgitud valamaja, sama kehtib Nikolai Veevo ja tema abikaasa Lydia Veevo puhul, kes olid seltsi eestvedajad. (Eesti Looduskaitse Seltsi käsikirjaline Karksi erinumber nr 13) Aastal 1893 sündinud Nikolai töötas 1930. aastatel vallasekretärina ja Lydia oli kodune. Vallamajas koos käinud haridusseltsi liikmeteks olnud samast külast veel näiteks Peeter Turi (Kiveste talu, põllutööline), Herman Rull (põllutööline).

Nõukogude aja teisel poolel tuli uus halduskorraldus. Siis moodustati eraldi üksustena Nuia alevinõukogu ja Polli külanõukogu. Oti küla kuulus viimase alla, kuid valitsusasutus kolis Nuia alevisse Tartu tn 32. (Eesti Looduskaitse Seltsi käsikirjaline Karksi erinumber nr 13)

1.2. KÜLA NIMI JA PAIKNEMINE

20. sajandi esimesest poolest on Oti küla kohta säilinud vähe kirjalikke allikaid. Seepärast toetusingi enamjaolt inimeste jutustustele. Nende põhjal järeldasin, et ilmselt polnud tol ajal terviklikku Oti küla. Praeguses piirkonnas asetsesid Kaali, Oti ja Kadrina küla ning tuntud oli ka nimi Saviaru. Huvitav on see, et osa Oti küla nimesid – Kaali, Kadrina, Saviaru, Jaasi – on tuntud ka mujal Eestis.

Põhjapoolses Oti küla osas arvatakse, et küla nimi on seotud **Saviaru** nimega (Virve Saagim). “Varemalt oli all orus ka Saviaru bussipeatus,” ütles Virve Saagim. Saviaru näib olevat väga vana külanimi, sest 1638. aasta revisjonis on märgitud, et Karksi kihelkonna idaosas kuulus oma kolme küлага Paistu vakusesse³. Need külad olid Mäeküla (*Mäh kylla*), Sudiste (Sudiste kylla) ja Saviaru (Sawwiarru kylla). Igas külas olla olnud 5–6 talu. (Tampere 1941: 4)

Sellest, et asukoht oli elamisväärne, annab tunnistust asjaolu, et asustus tihenes. 1683. aasta andemete järgi oli Rootsi aja lõpul Karksi kihelkonnas 176 talu, neist Saviaru külas 12. (Tampere 1941: 6)

Saviaru-nimelist küla veebiotsing ei anna. Nimi Saviaru on seega unikaalne, sest veebiotsingud näitavad eelkõige sellesama Oti küla Saviaru jõe/oja (Kõpu jõe ülemjooksu) ning orgu (Karksi ürgoru üht kõrvalorgu). Küll aga ilmneb, et Tihemetsa metskonna kolmandas jaoskonnas on Saviaru vahtkond. (Tihemetsa metskonna koduleht) Küla nimena esineb veel vaid Saviaru, mis asub Võrumaal Rõuge vallas. (Eesti asustusüksuste andmebaas)

Saviaru küla 7507 Võrumaa Rõuge vald 57°39'30"N-26°58'06"E

Kaali nime esineb ametliku külanimena Saaremaal. Sealset Kaali küla nimetati saksa keeles Sall, algselt Sallower. See oli Kuressaarest 18 kilomeetri kaugusel asuva asunduse (aleviku) nimi. Asunduse eestikeelne nimi tuleneb 16. sajandil seal elanud omanike Gahlenite nimest. Sealsamas paikneb Kaali meteoriidikraater, mille nimi on Eestis kõigile teada. ([Eesti asustusüksuste andmebaas](#))

Kaali küla 2398 Saaremaa Pihtla vald 58°22'19"N-22°40'10"E

Polli Mõis (*Pollenhof*) oli esialgu Karksi mõisa karjamõis, kuid 1720. aastatel sai see iseseisvaks. Mõisamaade jagamisel jäi väike **Kaali karjamõis**

3 Vakus on haldus- ja maksustusüksus.

Polli mõisale. Kohanime ajaloolisusele viitab selle saksakeelne vaste Kahli, mis esineb Eesti 1940. aastate ajaloolises geograafias (Puhk 1996: 347), mis samuti viitab sellele, et varemalt oli **Kaali** tuntud iseseisva külanä. Internetiotsing näitas, et Kaali on olnud endise külanä Viljandi maakonnas Karksi vallas. (Vikipeedia: „Kaali”)

Kaali küla nimi on püsinud ka inimeste mälus: „Küla nimi on Kaali. See on keskpaik, mis oli endine Kaali karjamõis.” Samas oli Karksi asula lähemasse ümbrusesse jääva Oti küla lõunaosa Kaali külast selgelt eristunud. „Ei, sellest, mis seal Teie kandis [Kiveste talu] tehti, ei tea ma suurt midagi. See osa jäi Kadrina alla. Tollest kohast teab Aino Kaelas. Meie käisime Longi kooli ja hiljem Nuia kooli. Selle kandiga ma kokku ei puutunud.” (Heino Luik).

Lääne-Virumaal on Kadrina vald (ka alevik, varasem kihelkonnanimi sks St. Katharinen) ja Jõgevamaal on Kadrina küla (sks Hohensee), mis varasema haldusmääratluse järgi asus Põhja-Tartumaal ja oli enne ühinemist Pala vallaga eraldi vald. (Eesti asustusüksuste andmebaas)

Kadrina alevik	2490	Lääne-Virumaa	Kadrina vald	59°20'30"N-26°07'51"E
Kadrina küla	2489	Jõgevamaa	Pala vald	58°42'11"N-27°05'04"E

Vanemad inimesed seostavad praegust Oti küla **Kadrinaga**. Uut nime, mis saadi külade liitmisel, ei pea nad sageli vastuvõetavaks. Küsitletud tegid tihti peale imestunud näo, kui mainisin Oti küla nime ja väitsin end nende arusaamade järgi elavat Kadrinas. Aino Kaelas Külaaseme talust ütles: „Ma kohe ei või kuulda seda Oti nime. Minu õde saadab mulle ikka kirju, millele kirjutab peale Kadrina küla.” Kadrina külla on ehitatud Karksi mõisamoonakate majad. Hooned on kollastest põletatud tellistest. Varem oli neid kuus, nüüd on järel vaid neli. Kadrina koosnes Kiveste, Allikumäe ja Jaasi talust ning veel kuuest moonakamajast, mille juurde kuulusid ka abihooned. Praeguseks on majad pooltühjad: elanikud ning omanikud on küll olemas, kuid keegi ei viibi seal pidevalt. Samas on üks moonakamaja olnud elu aeg koduks Aino Kaelasele. Tema kirjeldas oma noorusaega ühiste majapidamistöõde ning naabritevaheliste rõõmsate kokkusaamiste kaudu. Kadrina inimesed pidasid oma piduõhtuid küla teeärses kasesalus. Seal oli kohal ka nn õhtujuht, kes tegelikult oli külaelanikust kommunist. See aga ei häirinud kedagi, sest mees oli lihtsalt niivõrd tore inimene. (Aino Kaelas)

Kuigi valla ametlikust külaregistrist on Kadrina nimi kustutatud, on see tavakasutuses siiski alles. Näiteks kirjutas vallaametnik Tõnis Laurik valla

ajalehes ilmunud artiklis „Kes lükkavad lund?” järgmiselt: “AS Iivakivi: /.../ ning Oti küla Kadrina piirkonna teed.” (Taurik 2006)

Kadrina oli ajalooliselt kuulunud Karksi mõisa alla. Kui vaadata 1930. aastate maamõõdukaarte, siis näiteks Kiveste asunikukoha kaardil seisavad järgmised read: Pärnumaal Karksi vallas Karksi mõisast eraldatud mõisamaa koht Kiveste Nr A3. Veel võib kaardimaterjali põhjal järeldada, et Kiveste oli kahe asunduse piirile jääv koht, sest selle mõisamaa koha põhjapoolsele küljele oli kirjutatud „Polli-Kaali asundus, Koidu asunikukoht Nr A3”, üle Saviaru oja läände jäi samuti „Polli-Kaali asundus, Saviaru veski Nr A50” ja idaküljel seisis „Karksi asundus Nr A2”.

Küla lõunapoolses osas tunti end kuuluvat **Karksi küla** alla (Vaike Rull). „See oli Karksi II piirkond, kui ma sides ülemana töötasin ja siia sai postivedu korraldatud,” rääkis Linda Nurk. „Karksi valla küla liikumise seisukohalt on Oti küla Karksi all. On üks sama külavanem, nii sai kokku lepitud.” (Helve Joon) Karksi valla kodulehelt võib lugeda, et on Karksi ja Oti külavanem, kelleks on Tarmo Simson. (Karksi valla koduleht)

Mõne külaosa elanik nägi end suisa „vaid selle õige” **Oti** küla inimesena. „Mina olen Oti küla külavanem. Ma näen oma aknast tervet küla, kui vaja, vaatan binokliga. Mis Oti? Siin ongi see Oti. Kadrina pole mingi Oti küla.” (Kalju Kangur)

Peaaegu kõikide praeguse Oti küla eri piirkondade põlised elanikud pooldasid ikkagi külanime, mida oli kasutatud enne külade liitmist. Samas elab külas ka inimesi, kes on sinna sisse rännanud, näiteks mehekoju elama asunud. Kunagised Pähklemäe ning Raja talu noorikud tundsid, et küla õige nimi on ikka Oti küla. (Vaike Ain ja Vaike Rull)

Kogu külale Oti nime andmist selgitas Virve Saagim järgmiselt: „Juhkamsoo Leili oli siis täitevkomitees, tahtis midagi olulist korda saata ja tegi ettepaneku „Paneme Oti nime!”, sellest see Oti tuligi.” Külale anti Oti nimi Polli külanõukogu ajal 1977. aastal. (Kohanimenõukogu koduleht)

23. septembril 1997. aastal kaaluti varasemate külanimede taastamist. Siis tõi Viljandimaa Polli valla tööriühm välja, et kaalutakse toona liidetud 27 küla ümbernimetamist põhjendusega ajaloolised nimed taastada (1977. aastal oli liidetud 27 küla, nende hulgas Ansi, Kaali, Kadrina, Karuküla, Kiviküla, Kolda, Kulli, Kõrgemäe, Leipsi, Liivaku, Mägiste, Pali, Pintsatu, Soldati, Sooviku, Tiri, Toosi, Vakiste, Veneküla, Volmre, Üriküla). Polli Vallavalolikogu korraldus 20.05.1996 nr 20: Kohanimenõukogu asustusnimede tööriühma arvamused ja ettepanekud (Kohanimenõukogu koduleht) Korralduses esitatud külanimesid siiski ei taastatud. Komisjon põhjendas

seda sellega, et 1977. aastal liidetud asulate arv on üksnes ligikaudseks orientiiriks, kõiki asulaid ei saa mingil juhul taastada. (Kohanimedenõukogu koduleht) Praeguse Karksi valla 20 küla hulgas on ametlikult edasi vaid Oti küla.

Oti küla piire tunnetasid inimesed tegelikkusest suuremana. „No see Niidu, kus Sala elab, on ka Oti küla. /.../ Ah, kaardi järgi ei ole? Olen teda ikka omaküla inimeseks pidanud!” (Anne Valge)

„Oti, tegelikult Kaali küla piir oli varemalt hoopis suurem. Niidu, seal, kus Sala elab, ja Tammelaane – Uuk Lembitu ostis ära – olid külas olevad talud. Piir läks nende juurest mööda Tiri oja Saviaru jõe peale välja.” (Heino Luik)

Oma küla tähtsuse kohta võib olla seesugune seisukoht: „Naabri ütles, et enne mind elas siin Jaasi krahv. Mina olen ka **Jaasi** krahv. Jaasi alla käivad kõik need kolm: Jaasi, Allikumäe ja Kiveste.” (Sulev Toomik) Jaasi esineb talunimena paljudes valdades. Näiteks on Jaasi talu Abja, Paistu, Aidu ja Rõngu vallas. Jaasi küla külanimede registris ei leidu. (Eesti asustusüksuste andmebaas)

1.3. TALUD JA MAJAPIDAMISED KÜLAS

Püselanikud olid kuueteistkümnes majapidamises: Külaaseme, Oja, Jaasi, Allikumäe, Kiveste, Tamme, Saarde, Pähklemäe, Raja, Luige, Kaali, Loigu, Saviaru, Kalita, Oti 1 ja Oti 2. Töö koostamise ajaks oli tühjaks jäänud **Tamme talu**. Seal toimus mõni aasta tagasi tulekahju, millest perenaine Loreida Zirk küll pääses, kuid elumaja sai sedavõrd kannatada, et ilma renoveerimata selles enam elada ei saa.

Oti 2, Löve-1, Kalita II ja **Lepaloime** olid 20. sajandi lõpuks maha jäänud. Hoonetel leidusid küll omanikud, kuid need ei ela külas ega pole üsna lagununud majadesse ka üürnikke otsinud. Oti 3 hooned olid uhked maakivist laudad ja aidad, elumaja paistis suure palkehitisena. Lepaloime hooned sarnanevad hoonetega Kalitalt.

20. sajandi keskel oli Lepaloime taga asunud veel üks majapidamine, kus oli elanud Tropsi-nimeline perekond (Heino Luik). „Eks talude piire löi sassi ka maaparandus” (Helgi Rull). Ka praeguse Kalita talu õuel oli veel teine väike majake, kus oli eraldi pere elanud. Sinna käisid kokku küla noored. „Käisime mõnikord tüdrukutel külas. Ega me paha pärast, ikka naljaks. Tüdrukud teadsid, et tuleme, jätsid aknakonksud lahti. Kord oli perenaine ise end akna alla voodisse magama seadnud. Läksime sisse, katsusime jal-

ga – küll olid jämedad sääred. Ei saanud enne aru, kui perenaine sõnelema hakkas. Olime kiiresti läinud.” (Heino Luik)

Samuti 20. sajandi keskel, küüditamise paiku oli **Saarde talu** praeguse elumaja vastas teine suur palkmaja (Uue-Saarde). Helgi Rull meenutas: “Läksin sinna tuttavate juurde, ema oli Kõdar Juhani õde, saatis mind sugulastele külla. Seal elasid Treffner Juhan ja Anne. Ema arvas, et lapsi ei viida Siberisse, kuid saatis ikkagi sinna peitu. Siis ma sealt aknast nägin, kuidas teised ära viidi. Mind ei viidud, ei julenud tükk aega koju minna. Ema läks õde Marele ja Ainole ning vend Lembitule Siberisse järgi.”

“**Lepaloimel** elasid Tiidud, kuid see on ka inimesteta. Algul müüdi Erelisele, nüüd käivad veel harva suvel, muidu on tühi,” teadis Helgi Rull rääkida. “Lepaloimel elas Milde. Ta on Viljandis. Tema teaks küll lugusid rääkida,” arvas Linda Sarv.

Maaparandusest tingitud endiste talumaade muutust ja suisa looduse rikkumist mäletas Aino Kaelas: “Meil oli Karksi poole põllul imeline allikas, sellel oli kui nahkne põll ümber. Käisin seal peal lapsena kiikumas – kõik õõtsus. Oli hästi puhas vesi. Kui heinal olime, võtsime sealt alati juua. Kuid kolhoos lõhkus maid parandades kõik ära. Nüüd pole mingit allikat. Seda poleks tohtinud lõhkuda.”

Sellest, et Saviarul oli ka kõrts, võib lugeda Eesti kirjandusloost. Kirjanik August Kitzbergi looming on tihedalt seotud Nuiaga ja selle inimestega. Näiteks “Kauka jumala” kaupmees Pärna prototüübiks oli Saviaru kõrtsi kõrtsmik.

Kui see siis asus? Külarahvas pole **Saviaru kõrtsist** suurt kuulnud. Kõige enam teadis hoonest rääkida Kalju Lõivukene, kes on sel kohal elanud 1984. aastast ja käinud kodust välja Polli tööle ning suhteliselt omaette tegutsenud. Juttude põhjal teab ta, et kõrts oli asunud mäest veidi ülespoole, Loigu talu poole, kus praegugi kivivare näha ja sirelid peal õitsevad.

Veel oli üle jõe, pigem juba Morna kui Oti külas, sealsamas **Saviaru** vastas asunud **elumaja-kauplus**. Sajandi keskel olid lagunened hooned kuidagiviisi veel püsti seisnud, kuid elanikke sees polnud. Nüüd kuulub see Jõeääre kinnistu alla. Mitmed külaelanikud, nagu Heino Luik ja Helmi Rull, mäletavad, et küla oli olnud tihedalt seotud külla otseselt mitte kuuluva, kuid küla tegemisi mõjutava **Saviaru veskiga**. See asub nüüdki Morna külas Jõeääre kinnistul, millest vaid mõne ruutmeetri suurune nina Oti külla ulatub. Varemalt käisid teed teisiti. Heino Luik ja Milvi Treffner teavad kõnelda, et tee viis praegusel Kiveste kinnistul asuva kivihunniku juurest otse üle põllu Kaali karjamõisa juurde ehk Luigele, mille õuest läbi sõites sai Saviaru veskile. Seetõttu käisid veskilised ka Luige talu eestoa aega parajaks

tegemas (Heino Luik). Nüüdseks on tee rohtunud ja veskitamm katki, vaid vanadelt piltidel näeb, et Saviaru veski oli olnud väga suur ja uhke valgete seintega hoone, mis oli veskitammil kõrgunud.

Milvi Treffner Allikumäelt jutustas talle kõneldud loo. “Veskile olla tulnud ütlema: “Turvalt (**Turva vesiveski**) tuleb suurvesi, tehke väravad lahti!” Pere-mees aga ei teinud, kuid suurvesi tuli ikka. Nii suur vesi, et viis veski väravad kaasa. Perenaise olevat ka kaasa viinud. See oli sõitnud riidekapi peal mööda jõge alla ja muudkui karjunud. Siis oli veski millestki põlema läinud.”

Mõnikord elavad kunagised mälestused inimestes nii kindlalt, et nad nendest segadusse satuvad. Minu ema jutustas kaks lugu, kuidas see kunagine veskitee, millest nüüd vaid vaeu aimatavat jälge võib leida, kahele masinamehele on “saatuslikuks” saanud. “Möödunud aasta suvel käis meil Pollist tellitud väiketraktor mustsõstrapõõsaste vahesid niitmas. Teadsime, et ta tuleb, kuid samuti pidi lähiajal põllule tulema veel üks suurem traktor. Ühtäkki hakkavad koerad haukuma, vaatame, mis on: kõrge heina sees ukerdab väike traktor. Tuleb siis ringiga ikka õuele. Traktorist seletab, et ta tulnud Pollist Kaalile ja talle juhatatud, et mine aga otse üle põllu, seal on tee, sealt jõuadki Kivestele. Aga ei jõudnud. Teed polnud, oli heinamaa.” (Piret Koorep)

Üht majapidamist – **Koidu talu**, mis asus Kiveste ja Tamme kinnistute vahel ja mille piirid puutusid kokku Saarde ja Luigega – mäletatakse mitmes külanurgas, sest seal elas omapäraste võimetega Egel Mari koos oma mehe Hendrikuga. Egelite (Ägla) majakohta, millel juba mõnikümmend aastat vaid suur pärnapuu ja rebastele varju pakkuv kivivare kõrguvad, mäletavad Linda Sarv Loigult, Helmi Rull Kalitalt, Anne Valge Saardelt, Mati Jassik Jõeäärest, Milvi Treffner Allikumäelt ja ehk veel mõnedki, kui otse Ägla Mari kohta küsida.

Varem asus Kadrinas rohkem majapidamisi. “Kui Karksi poole minna oli veel talusid, ka meie õuelt alla soo poole on mingid müürid. Seal oli vist hoopis küün. Aga kas oli? Tulin siia elama 1986. aastal, aga talu ise on ehitatud 1868. aastal, see on vana koht. Treffneri vanaperenaine (nüüd surnud) teadis seda. Temalt oleks pidanud küsima. Aga **Kadrinas** oli ikka rohkem majasid, seal oli kuus maja, osad on ümber ehitatud lautadeks, osad on lagunened. Kolm kivimaja on alles. Ühes elavad Kangur ja Kaelas, teises Suurhallik. Kuke maja on tühi. Need on 200-aastased majad.” (Sulev Toomik) Aino Kaelas mäletas, et Kadrina oli päris suur küla. “Kus need majad asusid, selle kaardi andsin valda, sealt on näha,” ütles ta. Kadrina küla noored inimesed käisid kokku Turva veskile ja Turva järve äärde. (Aino Kaelas)

1.4. INIMESED, NENDE AMETID JA OSKUSED

Käesolevas uurimistöös ei ole mul olnud kasutada andmeid 20. sajandi alguses Oti külas elanud inimeste kohta. Ilmselt oleks neid võimalik leida. Samas kujuneks see väga aeganõudvaks ning keeruliseks. Nii jääb edaspidiseks uurimisesülesandeks teha kindlaks rahvaarv väikeses külas, mis on end üsna erinevalt määratlenud: Karksi mõisa all olev ja Polli mõisa all olev osa või Kadrina, Karksi II, Kaali. Seetõttu saabki Oti küla elanikkonda määratleda vaid piirkonna rahvastikku enam-vähem kokku arvates, kuna põlisrahvas elab ikka oma kodus just sellise külanime all nagu talle meeldib.

Oti küla elanikkond on poole sajandiga vähenenud poole võrra. Aastal 1959 elas külas 100 inimest. Järgneva kahekümne aastaga vähenes see üle kolmandiku. Edasine elanike arvu muutus on toimunud rahulikumalt ning jõudnud 2002. aastaks 59 elanikuni. 1990. aastate lõpu poole külarahva hulk isegi kasvas viie inimese võrra, kuid see oli ajutine. (Karksi valla arengukava)

Maareformi ajal 1939. aastal jaotati mõisate maad taludeks. Nii tekkisid Kadrina-Kaali-Oti külla talud. Majapidamised polnud väga suured (10–20 ha). Talumaade hulka kuulus põllu- ja heinamaa ning metsa- ja õuema. Osa talusid kasutas soist Saviaru jõe äärset metsa karjatamiskopliina. Kõikidel majapidamistel siiski metsamaad polnud.

Elati asunikutaludes, kus tegeldi põlluharimise ja karjakasvatamisega. Neid aegu mäletasid vanemad inimesed. Paraku oli selles eas inimesi Oti küla põliselanike hulgas vähe. Endi vanemate elust Oti külas teadsid üht-teist jutustada Heino Luik, Milvi Treffner, Mati Jassik, Aino Kaelas. Viimane oli Kaitseliidu Sakala maleva õhutusel kodutütrena kirjutanud 1998. aastal loo oma elukäigust ja saatusest. See käsikirjaline materjal kannab pealkirja „Põlistades mälestust“.

1980. aastatel külla elama asunud Sulev Toomik teadis öelda, et talle räägiti Kadrina külas elanud ingerlastest. „Naised olid ingerlased, mehed mitte. Neid tunti kui hästi töökaid ja puhtaid inimesi.“ (Sulev Toomik)

Milvi Treffner jutustab sellest, et nende peres oli viis last: neli tüdrukut ja üks poiss. Isa ja ema tegid kõiki vajalikke töid. Loomadest pidasid Treffnerid hobuseid ja lehmi. Alla jõe poole jäid heinamaad. Oru serv oli alati puhtaks niidetud. Jõe ääres, kus nüüd üksikute suurte puudega mets laiub, asus hobuste koppel. Lapsed tohtisid mõnikord sinna loomi viia ja neid sealt talli tuua. Treffnerite elamist peeti piirkonna üheks kõige moodsamaks: majas oli keskküte ja sellega köeti ka elamu lõunaküljel asuvat klaaskasvuhoonet, milles kasvatati roose. Neid müüs peremees kohapeal, kuid tihti sõitis ka Viljandisse lilli müüma. „Isal oli puukast, mille ta hommikul roose täis la-

dus. Tõstis selle õlale ja läks sellega Viljandi bussi peale.” Allikumäe talul oli suur õunaaed. “Müüsimine ka õunu ja tegime mahla.” (Milvi Treffner)

1920.–1930. aastatel ehitati külas uusi hooneid. “Minu onu oli hea puutöömehes. Tema tehtud on Saviaru maja, Saarde, Allikumäe. Ta ehitas ka Luigel. Need olid üsna ühtmoodi hooned.” (Mati Jassik) Oti küla Oti talu peremees Moorkop kasvas tõuhobuseid. Juhtus nii, et kui valitsus oli tema looma sõjaväes vajalikuks arvanud, läks peremees koos hobusega riiki teenima. (Piir 1997: 69)

Kuidas maid saadi, on kirjutas Aino Kaelase mälestusloos. Ta kirjutab: „Kui mõisad hävitati, jagati Karksi mõisa maad Vabadussõjas võidelnute vahel. Minu isa oli üks nendest. Tema krundile oli jäänud kaks hoonet, sellest pärinebki nimi Külaaseme. Maa suurus oli kokku 24 hektarit, mis tuli Eesti Vabariigilt pikaajalise järeelmaksuga endale osta. Niisiis oli minu isa asunikukoha pidaja. Metsa meil ei olnud. Majavalduses oli viis lüpsilehma, lambad, sead, haned ja kanad.”

Aino Kaelase emapoolne vanaisa, kes elas samuti nende juures, suri 1988. aastal. Aino mäletas oma noorpõlvest, et ätt, kes varem oli mõisas kutsariks olnud, raius vanas eas hagusid ja sidus neid kubudeks. Piibumehest vanaisa oli tugeva tervisega. Surres olid tal oma hambad suus. Nii suvel kui ka talvel tuli mees saunast paljajalu koju. Ta läks sageli jalgsi Nuia ja tuli sealt jalgsi koju, valge rosinaisaia pakk kõhu peal kuue nööbi otsas. (Aino Kaelas)

Ilukirjandust tol ajal ei loetud, kuid nii Heino Luik kui ka Aino Kaelas teavad, et nende koju käis ajaleht “Sakala”. Elujärg külas liikus tasapisi ülesmäge. „Agendid käisid mööda maid ringi, reklaamisid ja pakkusid jalgrattaid, kodumasinaid ja raadioaparaate. Kõigepealt osteti õmblusmasin ja siis jalgratas. Sama pakkumise läbi oli meil esimesena külas raadio.” (Aino Kaelas) Ühiselt tehti rasket põllutööd. „Sageli nähtud pilt isast oli, kui ta tuli hobusega põllult, istus trepile ja hakkas jalgu lahti võtma. Mõnikord, kui isal selg valutab, käskis ta mind põlvili selja peal sõtkuda. Kartsin, et isal on valus, tema aga kamandas, et kõvemini, kõvemini,” meenutab lapsepõlve Aino Kaelas.

Naiste hooleks oli lisaks aeg-ajalt ühiselt tehtavatele põllutöödele ka kodu ja pere eest hoolitsemine. „Ema oli väga puhas inimene. /.../ Tema lauas söödud toidud olid nii maitssvad, et praegu on suus leiva, eriti peenleiva maitse. /.../ Kui oli külas mõni perepidu, paluti emal leiba teha. Juhtus söögi ajal mõni tuttav või ka võõras tulema, pakkus ema alati süüa.” (Aino Kaelas)

See, et pere hoolitses oma sugulaste eest, oli loomulik. Enesestmõistetavaks peeti seda, et vanem poeg oli peremehe järglane. Nii kasvas 17-aas-

taselt isata jäänud (isa hukkus metsatööl) Aino Kaelase isa oma õed-vennad üles ja eraldas hiljem asunikukohast krundi ka nooremale vennale Jürile. (Aino Kaelas)

Teisest maailmasõjast ja Saksa okupatsioonijast polnud küsitletutel kuigi palju mälestusi või ei soovinud nad neid avaldada. Aino Kaelas meenutas, et sõjaajal oli elurütm häiritud, iga uus päev tõi muutusi. 1941. aasta Nõukogude okupatsioon asendus Saksa omaga. Taludele pandi peale normikohustused, tuli isegi lehma müüa, et norme täita. Aino abiellus noorelt. Ta pandi mehele naabrusesse ühe hobusekoha pidajale, vanapoolsele poissmehele. (Aino Kaelas)

Nõukogude võimu poolt korraldatud küüditamine jättis igasse külasse oma jälje. Kuigi küüditatuid polnud selles külas palju ja nende tühjaks jäänud, ent korras kodudesse asusid elama mujalt tulnud või saadetud inimesed, jättis see küla elanike mällu ja külasse naasmisesse oma märgi. Mõnd küüditatut ei lubatud tagasi tulla, mõni jälle vahetas teadlikult elukohta, mõnel polnud, kuhu tagasi tulla, sest ees elasid uued inimesed.

Kommunistliku režiimi ajal saadeti Siberisse sunnitööle üle 2% Karksi valla elanikest. Enamik pidi minema sinna 25 aastaks ja pärast veel asumisele suunduma, paljud surid kodust väga-väga kaugel. 37% Karksi kihelkonnas arreteeritud meestest said Nõukogude Liidu avarustes ristita haua. On andmeid, et 31 Karksi kihelkonnast arreteeritud meest puhkavad Siberi tundras või taigas. 1941. aastal arreteerituteist suri või tapeti kaksteist meest, üks sai Eestisse tagasi ja ühe saatuse kohta pole andmeid. Naistel oli enam õnne: enamik neist sai elusana kodumaale tagasi, vaid nelja arreteeritud naise saatusest ei teata midagi. (Piir 1997: 20)

„Sakalamaa ei unusta” andmetel küüditati Oti-Saviaru külast üheksa inimest: vennad Edgar Liivet (snd 1916) ja Ernst Liivet (snd 1914), nende ema Vilhelmine Liivet (snd 1889), Alfred Moorkop (snd 1899) ning viis inimest Mittide perest (Johhannes, Ida, Helgi, Aino, Lembit).

Liivetid pidasid Saviaru talu ja veskit. Peremees Ernst tehti 12. septembril 1947. aastal kulakluse likvideerimise koosoleku protokoll nr 45 järgi kulakuks, kuid 1949. aasta küüditamisest ta pääses, sest teda ei saadud kätte. Tol äraviimisel täideti küüditamisplaan vaid 25%-liselt, sest 30 meest ja 31 naist, keda plaaniti kinni nabida, pääsesid. Saviarult aga küüditati Ernsti vend Edgar ja ema Vilhelmine. (Õispuu 1996: 26) Edgar Liivet koos emaga küüditati süüdistatuna kulakluses ja saadeti 1949. aastal Novosibirski oblasta Kaliningradi rajooni. Mõlemad vabanesid 30. juulil 1958. aastal. (Piir 1997: 63–64)

Oti talu peremees Alfred Jaani poeg Moorkop (snd 27.12.1899) arreteeriti 19. aprill 1945 oma kodutalus. Tribunal mõistis talle kümme aastat. Mees suri 12. mail 1946. aastal Karaganda oblastis Dolinkas. (Saks, Talve jt 1996) Tema tütar Elvi Ploom kirjutab oma mälestustes, et isa varjas end mõni kuu enne arreteerimist, kuid kurikuulsal küüditajal Ants Tammsaarel õnnestus ta siiski tabada. Kohe pärast isa äraviimist anti emale käsk kogu perega lahkuda. Elamiskohaks määrati akendeta saun Läti piiri ääres. Kodust lubati kaasa võtta üks kott kaera, kott rukist, kott nisu ja kott otri. Kogu talu vara jagati valla täitevkomitee äranägemise järgi uusmaasaajatele. Esimene pealekaebaja asus väljaaetute koju elama ja tundis end täieõigusliku peremehena. Alfred Moorkopi naine koos nelja lapsega oli läinud Tuhalaane valla Metsa tallu ja pääses imekombel küüditamisest, kuigi teda kuulati üle, avaldati survet ja ähvardati koos nelja lapsega Siberisse saata. (Piir 1997: 69)

Alfred Moorkop oli pärit Oti talust, mille õuel kasvab iidse õunapuuna tuntud looduskaitsealune Oti metsik. Polli ja Morna aed on aastakümnete vältel saanud õunapuude paljundamiseks ja vääristamiseks pookealuseid. Oti oli alul tavaline renditalu, hiljem osteti see siiski omandina välja. Talu oli heal järjel ning majapidamine oli väga korras. Küüditamise eel peeti seal 10–14 lüpsilehma, 3–4 hobust. Moorkop tegeles tõuhobuste aretusega. Tema küüditati arvatavasti seetõttu, et leidis pealekaebajaid. (Piir 1997: 69–70)

Kalita talust küüditati perekond Mitt. Peremees Johannes Mitt (snd 1900) arreteeriti 10. aprill 1945 Karksi vallas Perakülas. Tribunal mõistis talle 15 aastat, kuid ta vabanes 3. mail aastal 1949 Kemerovo oblastis. Johannes Mitt oli Saksa ajal olnud Karksi vallavanem või omakaitseülem. Tema naine Ida Mitt (snd 1910) küüditati Novosibirskisse süüdistatuna natsionalismis, kuna mees oli vangis. Ida Siberist tagasi ei tulnud, vaid suri seal 43-aastaselt. Koos ema ja venna Lembituga (19-aastane) saadeti külmale maale ka Aino (18-aastane) ja Elga (12-aastane). Mittide poeg Lembit oli küüditamise ajal 1949. aastal Viljandi Maagümnaasiumi õpilane. Klassivend Sulev Arumägi kirjutas hiljem temast kui vaikselt poisist, kes oli õppetöös olnud üks klassi parimaid. (Aino Kaelas) Novosibirskis, mis asub Karaganda oblastis, lõpetas Lembit 1950. aastal sealse keskkooli ja ta värvati kolmeks aastaks tööle. Kui see aeg läbi sai, oleks ta töölepingu järgi saanud tulla Eestisse. Ta olevat sattunud aga „platnoide” kätte. Ta suutis küll põgeneda, kuid tabati „orgaanite” poolt ja peksti invaliidiks. Aastatel 1954–1955 oli ta Viljandis Jämejala haiglas invaliidina ravil. (Piir 1997: 68)

1940. aastate teisel poolel hakati Karksi valla maadele kolhoose rajama. Oti külas oli mitu keskust: Kaali ja Kadrina. Kaali piirkonnas oli alguses

oma väike „Bolševiku” kolhoos, mille esimeheks oli Tats. Kontor asus Kalital. Seal olid Mitid välja saadetud. Suures elumajas asusid kolhoosi kontor ja korterid. See oli tol ajal tüüpiline. Helgi Ruul mäletas, et ta elas tol ajal mujal ja käis laudas tööl. Kolhoosi esimees Tats oli öelnud: „Mis sa mujal oled, tule oma koju elama!” (Helgi Ruul)

Kolhoositöölisi majutati korterisse ka Luigele. „Meile pandi elama noored tüdrukud. Olid laudas lüpsjad. Kui poleks lubanud sinna elama panna, oleks meid endid välja aetud. Aeg-ajalt peeti meie eestois tantsupidusid. Mulle meeldis naelu taguda, siis vanemad andsid haamri ja naelad kätte ja lasid karjatüdrukute puuvoodeid kinni naelutada. Aga ega need kaua ei pidanud, läksid jälle koost. Noh, eks peale pidu jäadi sinna tüdrukute juurde.” (Heino Luik)

Kolhoos vajas töötajaid. Näiteks Heino Luik mäletab, et tema ema tuli kusagilt Narva kandist esialgu Paistu, kust isa ta leidis ning tõi Kaalile, kus loodi pere. Kadrina külla aga asusid elama mitmed ingerlannad, kes seal mehele läksid. (Heino Luik)

Need majapidamised, mis jäid küüditamisest puutumata, elasid kolhoosi algusaegadel üsna endistviisi edasi. Ainult et omi hobuseid ja lehma ei tohtinud olla – need tuli ühislauta viia. Tihti olid talitajad needsamad endised perenaised, kes oma looma lüpsid ja jootsid-söötsid. Mehed aga läksid talli juurde ja ootasid, milline töö ja hobune anti. Mõni küsis küll oma hobust, aga alati ei saanud. (Heino Luik)

Miks kolhoosiaega mäletatakse enam, sellele eelnenud Eesti aega ja sõja-aega eriti aga mitte, tuleneb sellest, et praegusesse Oti külla on jäänud elama enamasti naised. „Me siin kõik lesed, mehi polegi,” ütles Linda Sarv. Naised olid aga naitud mujalt ja perepojad, kes neid oma koju kaasadeks töid, on manalateed läinud. Vaike Rull võttis välja vanad fotod, näitas mehe ja tema venna, enda ja mehe vanemate fotosid ja kõneles, et tema käis Kasel tööl.

Oti külast väljas käidi tööl Kase vabrikus (Karksi-Nuia lähistel), kus oli liinavabrik, siis kudumisvabrik, hiljem mänguasjavabrik. Viimases valmistati puidust ja metallist lelusid terve Nõukogude Liidu turule. „Naised monteerisid ja värvisid mänguasju,” rääkis Vaike Rull. Oti küla elanike töökohad ei asunud aga ainult kõrvalkülas Karksis. Elatist teeniti ka Pollis. Seal kasvatati köögivilju ja töötati aiandis. Ka mõned mehed käisid Polli tööle. Saviarust töötas seal Kalju Lõivukene, kes ütles, et talle anti Saviarule 1984. aasta mais korter. (Kalju Lõivukene ja Vaike Rull)

Polli ja Kase vabrikuga on seotud ka Virve Saagimi tööalane tegevus. Tema tuli mehega Saviarule elama 1965. aastal, kui Polli metskonnajas

ilus korter üles öeldi, sest mees jõi ja neile ei soovitud endist korterit jätta. (Virve Saagim) Meestele oli põhitööandjaks Karksi kolhoos, kuid ka naised teenisid seal elatist.

Saagimid käisid hiljem mõlemad Kasel tööl. Kord palgale järele läinud, ei jõudnud Virve mees koju, kuigi Virve mäletas, et oli talle öelnud: „Tule ilusti koju, võta kodus viina. Tuli aga miilits, kes küsis, kus mu mees on. Ütlesin, et pole. Siis kutsuti vaatama, kas see on minu mees, kes tee peal auto alla jäänud. Ma ei läinud vaatama, kole oli.” (Virve Saagim)

Kasel, kus kangast kooti ja hiljem mänguasju valmistati, käisid tööl mitmed teisedki Oti küla naised, kes kolhoositööd ei teinud. Kase vabrikust sai tööd Loigu pere: Linda ja ta mees, kes nüüd juba manalas. Vaike Ain, kes elab Pähklemäel, on samuti Kasel töötanud.

Vabrikutöö juurde lapsi kaasa ei võetud, kolhoositöö juurde aga küll. Helgi Ruul meenutab: „Minu poeg oli töö juures kaasas. Söötsin lapse ära ja panin heinavirnale magama.” (Kõdar1984)

Oli huvitav, et Kaali piirkonna elanikud teadsid kolhoosiajast peamiselt seda, kuidas elati ja töötati nende kandis, sellest, mida tehti ja mis ameteid peeti Kadrinas (praeguse Oti küla idapoolne osa), teati vähe. Oti küla maanteeäärsete talude elanikud (Vaike Ain, Vaike Rull) teadsid kõnelda sellest, et inimesed käisid põllutööl Karksi kolhoosis. Kadrinas olid elumajadena kasutusel endised moonakate majad (Vaike Rull). Ilmselt ei tundud huvi naaberküla elanike vastu. Tol ajal ei kuulunud Kardina ju Oti külla. Sealsed majadki jäid rohkem Karksi kolhoosi alla ning puudus vajadus või ka võimalus omavaheliseks tihedamaks läbikäimiseks.

Teati, et põhiliselt käisid naised ja ka mõned mehed tööl endises Kaali talu laudas. Kaali talu oli tähtsaks töö- ja kogunemiskohaks. Seal asuvasse talu karjalauta toodi kolhoosiaastate alguses ümberkaudsete talude loomad. Algul olid lehmad ja hobused koos. Hiljem jäid lüpsilehmad ja Vainu suurfarmi (asus 3 kilomeetrit Karksi poole Vainu talu õuel) valmimisel viidi lehmad sealsesse farmi. (Kõdar1984) Kaali lauta koondati noorloomad. Laudaks olnud kivihoonet võib veel praegugi näha paremat kätt, kui sõita Karksi asulast Viljandi poole läbi Saviaru oru. See Polli vallas asunud karjalaut oli üks seitsmest, mis asus Karksi kihelkonnas. (Pärnumaa 1930: 348). „Seal töötasid lüpsjatena enamik küla naisi, neile olid abiks tütreid ja pojad,” rääkis Oti külas sündinud ning kasvanud Heino Luik. Karjalauda lähistel asus ka tall, kus leidus tööd tallimeestele.

Inimesed töötasid agaralt ja südamega. Helgi Ruuli ja tema mehe Vello kohta kirjutati tolelaegses rajoonilehes järgmist: „Tema töökus ja lugupidav

suhtumine loomadesse ei jäänud märkamata zootehnikule. Ta kutsus Helgi lüpsjaks. /.../ Sel ajal ei olnud lüpsja mitte ainult lüpsja, vaid suvel niitis heina ja vedas selle oma loomadele ette.” Moodi tuli talupidamist meenutav peretöövõtt, mida rakendati ka Kaalil. „Kui endised vasikatalitajad töölt lahkusid, võtsid Helgi ja Vello Ruul selle vasikalauda tervenisti enda hoolde.” (Kõdar1984)

Kolhoose hakati hiljem liitma, misjärel inimesed asusid kolhoosikeskusele lähemale elama. Kaali alast moodustati Karksi kolhoosi I brigaad. Mõned inimesed leidsid võimaluse kolhoositööst priiki saada ja vahetasid elukohta.

Kolhoosis tuli teha kõiksuguseid töid. Kuigi esimestel kolhoosiaastatel palka ei makstud, tuli normipäevad täita. Mehed oskasid kindlamaid tööotsi valida: brigadir, tallimees, laohoidja, raamatupidaja. Naisi saadeti ka hobustega tööle. „Lõpuks pandi mind ühe vanema naisega neid kupardatud linu likku vedama, kummaldi hobune. Keegi ei õpetanud, kuidas seda teha. Kui linad veetud, arvasime, et peame nad vajutuse alla panema, selleks tuli metsast hagu tuua. Raiusime ja tõime...” (Aino Kaelas)

„Lüpsmine, nagu kõik tööd, toimusid käsitsi. Samuti töötasin ka sigalas... Sead karjusid ja nõudsid süüa. Sööki tuli suures künas valmis segada ja ämbritega ette tassida, järgmiseks söögikorraks uus katlatäis kartuleid keeta. Aja võitmiseks upitasin vakatäie kartuleid korraga katlasse.” (Aino Kaelas)

Kolhoositöösse suhtuti mitut moodi: kuna Karksi oli edukas majand, tunti ühelt poolt uhkust, et ollakse Karksis tööl, teiselt poolt ei saanudki igaüks kolhoosi tööle, sest töökohti ei jagunud.

Lisaks tööle tehti isetegevust, näiteks käidi oma kavadega ümbruskonna majandites esinemas. Mitmed Oti küla inimesed meenutasid, et Aino Kaelas oli klubi juhataja. „Ta pani mind laulma,” muheles Helgi Ruul.

Külarahvast lahkus Karksi asulasse, sest seal oli kõik esmavajalik lähemal. Nii on see tänaseni, sest Oti külas käib vaid kaubabuss, mis tee ääres peatub. Paljud pered toovad toiduained aga pigem Karksis, Karksi-Nuiast ja Viljandist.

Taasiseseisvumise järel lõpetas Karksi kolhoos oma tegevuse. Loodetud suurt talude taastamist aga ei järgnenud. Maaharimise ja loomakasvatusega tegeleb Oti külas kõige otsesemalt vaid üks pere: Saare talus elavad Anne ja Ivar Valge, kes kaua aega on kasvatanud lüpsilehmi ja nuumloomi. Praegu tegelevad nad vähesel määral ka mahepõllundusega.

Kiveste ja Loigu talud on põllumaa välja rentinud. Raja talu Rull ja Pähkle-mäe Ain harivad oma maad ise. Külas on kinnistuid kahel ettevõttel: OÜ Mil-

ligrupil ja OÜ Sakala Põlduril, kes tegelevad põllumaa harimisega. Allikumäe põllud on söötis. Teised talud tegelevad põllumajandusega veelgi vähem.

20. sajandi viimasel veerandil leidis üha enam Oti küla inimesi teenistust külapiridest väljas. Töötati metsas (Vaike Rulli poeg Tõnis Raja talust), välismaal (Vaike Aini poeg Pähklemäe talust). Pähklemäe perepoeg töötab laevaelektroonikuna ja on oma ema sõnul leiba teeninud ka Aafrikas ja paljudes Euroopa maades. Poeg käib kodus vaid puhkuse ajal, siis niidab põllud ja peenestab rohu põlluväetiseks, sest maaharimine on vähenenud.

Allikumäe talu peretütar Milvi Treffner töötas aastaid Viljandi linnas ja tuli kodumajja alaliselt elama siis, kui tema vanemad enam loomapidamisega üksi hakkama ei saanud. Nüüd, kui ta on juba aastaid pensjonil, tõmbab teda siiski linna ja ta viibib tihti Viljandis oma õe juures. Maal peaks ta olema üksinda, aga linnas pere juures saab rohkem suhelda.

Oti talu peretütar Maire Kahu töötas pedagoogina. Ta oli pikka aega õpetanud Tuhalaanes ning hiljem jätkas sama ametit naabervallas Paistus Holstre koolis. Kaali kortermajas elav Dzintra Rull töötab veel praegugi Karksi lasteaias kõõgi- ja abitöölisena. Perekont Toomik Jaasi talust on tööd leidnud Karksi kanalas. Luige talu perenaine Helle töötab Karksi-Nuia Gümnaasiumis kokana. Pere elab tegelikult Karksi-Nuias ja kasutab Luiget pigem suvel ja nädalalõppudel, mistõttu pole volikogu esimehe ametit pidav Heino Luik oma vanemate tallu sisse kirjutatud ega otseselt Oti küla elanikuna kirjas. Hans Kangur Külaaseme talust käib Karksisse tööle. Karksis teeb autoremonditöid ka Loigu talu peremees Kuldar Sarv. Oti talu peremees Kalju Kangur ja tema naine on kodused. Kiveste talu perenaine Piret Koorep sõidab praegu iga päev tööle Pärnumaale Saarde valda. Oti küla pensionärid elavad Kalita, Oti, Loigu, Saviaru, Kiveste, Allikumäe, Pähklemäe ja Raja talus. Nad tegelevad koduste töödega, oma kodu korrashoidmisega, käsitööga ja hoolitsevad aiamaa eest, mõni peab kanu. Enamikes peredes on siiski vaid lemmikloomad: kass(id) ja koer(ad).

1.5. LAPSED JA NOORED

20. sajandi esimesel poolel olid pered lasterikkad. Näiteks Tatside peres kasvas 15 last: peremees oli kaks korda naist võtnud. (Heino Luik) Aino Kaelas meenutab, et nende peres oli kuus last ja kogu Kadrina külas oli veel kuus last.

Kadrina noortel oli huvi ühiste ettevõtmiste vastu. Johannes Kaelas kirjutab: „Osakonna asutamise mõte sai alguse Karksi valla, Mudakuru külas elavast kümnekonnast noorest 1936. aasta kevadtalvel, kes leidsid, et koha-

peal puudus organisatsioon, mille ümber võiksid koonduda omi vaimseid huve rahuldada püüdvad ning kultuurilist meelelahutust vabal ajal ihkavad noored. Nende noorte algatusel sai 8. veebruaril 1936. a Turva veski ruumidesse kokku kutsutud osakonna asutamiskoosolek ja sellest algaski osakonna tegevus, alguses ainult 13 asutajaliikmega.” (ÜENÜ Pärnumaa Keskkorralduse väljaanne nr 1 1938). Organisatsioon suurenes kiiresti. Esimese tegevusaasta lõpuks kuulus Mudakurusse juba poole rohkem liikmeid. Organiseeriti kirjanduse, spordi- ja aiandusringe, naiste kokkusaamisi, loodi avalik raamatukogu. Koos korraldati mardi- ja kadriõhtuid, etendati näitemänge, esineti rahvatantsuga, tehti tuluõhtuid. Kogutu eest osteti raamatuid (avalikus raamatukogus oli ligi 200 raamatut), kuid ka avalikult kasutatavaid spordivahendeid, nagu male, kabe, murukeegel.

Aino Kaelas Külaasemelt on oma käsikirjalises mälestuses „Ühe rahvantsurühma sünniloost 60–65 aastat tagasi” kirjutanud järgmist: „Siinkohal pean mainima, et üks pisike juureharuke pärineb Karksi-Kadrinast, kui loodi Ülemaailmne Eesti Noorsoo Ühendus (ÜENÜ). /.../ Õppimise või harjutamise kohaks sai Marie ja Peeter Kukke lahel loal nende isiklikud eluruumid. Peoõhtud toimusid suvel looduses, talvel Turva veski lae peal, tänu veski omaniku F. Petersoni vastutulelikkusele ja toleaege veskijuhataja ning osakonna esimese esimehe L. Illisoni energilisel kaasabil. /.../ Rahvantsutse õppisime iseseisvalt kirjelduse lugemisega, juhendajat ei olnud, saatemuusika oli Leena ja Peeter Animägi poolt. /.../ Peeter Kukke /.../ lõõtspillimängijana, tema omaloomingulised palad „Kuke polka” ja „Luuavarre polka” olid nii särtsakad ja tekitasid palju nalja-naeru. Mudakuru oli nii tuntud ja teada, et isegi tantsutaat Ullo Toomi, külastas meid, ei mäleta, mis aastal see oli, aga minu mälu on jäänud ta noore mehena.”

Nooremate laste hoidmine oli vanemate laste hooleks, kui isa-ema heinamaal või põllul töötasid. „Kaheksa-aastaselt pidin hakkama venna järele vaatama. Lapsevankrit sel ajal ei olnud, kandsin poissi süles põllule ja koju. /.../ Ta hoidis vist kindluse mõttes minu juuksetukka peos. /.../ Vahel, kui ma lapse magama kiigutasin, jooksin ruttu karja juurde, et koos õega mängida. Karjamaale suure kivi otsa oli meil telliskividest pliit tehtud, seal valmistasime toitusid, mida ema kõrvalt olime näinud, aga muidugi mängult. Tihti mängisime poodi, kõige paremad rahad olid haavalehtedest, nendele vajutasime hammastega vajaduse järgi jäljendid. Kui meid oli rohkem, mängisime külla käimist,” jutustas Külaaseme laste mängudest Aino Kaelas. Oli ka päris tõsisid mänge. Aino õde olla looduslike värvidega teinud riidelappidele mustreid.

Külalapsed käisid karjas. Nad avastasid ise enda jaoks huvitavaid mänge ning tegevusi. Oti küla läbib Saviaru jõgi, mis asub praegu metsa sees, varem olid selle ümber aga heinamaad. Jõgi andis karjalistele võimaluse kala püüda ning metsas mängida. Heino Luik teab kõnelda suurest kivist, mis oli talle ning ta eakaaslastele toredaks mänguplatsiks. Aino Kaelas Külaasemelt mäletab aga seda, kuidas neljateistkümneaastaselt sai terve suvi karjas käidud ning seetõttu jäi ujuma õppimata, kuid kui ta sügisel kooli läks, osteti talle tema enda teenitud raha eest korraga kolm kleidiriidet.

Küla noortel oli kombeks üksteist külastada. Seda tehti tihti öösiti ja sa-laja. Koos peeti simmaneid ning käidi külakiigel. Kiigeplats oli tammikus, mis jääb Kalitale pöörava tee vastu. Metsatukk kuulub Luige talule. Heino Luik kõneles, et kord ta oli imestanud, miks kiigekoht nii kõrgel on, ja selgitanud siis ise, et puud on vahepeal palju kasvanud.

Koolis käidi jalgsi ja kambakesi. Heino Luik rääkis, et tema põlvkond alustas Longi algkoolist. Viiendasse klassi mindi bussiga, sest sõita tuli Nuia kooli. Talvel võttis koolist koju jõudmine väga palju aega, sest ranits pandi tagumiku alla ning sõideti lumeredelite vastu tuisanud kõrgest hangest alla. Nii hangi proovides läkski tee pikaks ja aeg kulus kelgutamisele.

Kardina küla noored pidasid kokkusaamisi igal laupäeval. Selle tarbeks valisid tüdrukud endale õmblusajakirjade eeskujul moodsaid kleite. „Kui vanemaks saime, hakkasid meid huvitama moeajakirjad, neil olid lõiked kaasas, mille järgi oli üsna lihtne õmmelda. Valisime kõige moodsamad ja õmblesime öösärke, rannariideid ning pesu.” (Aino Kaelas)

Noormehed tegid sporti. 30. juulil 1939. aastal korraldas Mudakuru võistlused, millest võttis osa neli ÜENÜ osakonda: Mudakuru, Karksi, Polli ja Nuia. Kokku oli 20 sportlast. Vanade klassis oli 100 meetri jooksu võitja Masing Mudakurust, 800 meetri jooksus Kask Mudakurust. Masing võitis ka kaugus- ja kõrgushüppe. Noorte klassist tõi Mudakurusse võite Lepik (jooks, kaugus ja kuul). Ka 800 meetri jooksu võitis mudakurulane Priimägi. (Kaelas 1939: 24)

2. OTI KÜLALOOD JA TULEVIK

2.1. KÜLAPÄRIMUSED

Külarahva jutud on osa rahvakultuurist. Külalugudel ei tohi lasta kaot-si minna. Neid võib võrrelda muinasjuttudega, mis on sündinud kusagil võõrsil, kuid suust suhu liikudes mitmel pool tuntuks saanud. Tihti peale

pärandatakse neid suuliselt. Inimesed, kes jäävad tolle küla piiridest välja, lugudest tavaliselt osa ei saa ning ega neid see õigupoolest huvitagi. Küsitletud polnud varmad omi külalugusid avalikustama, sest mälestused ning lõbusad lood tuletab meelde ikkagi vastav olukord: neid jutte räägivad külanaised autopoe järjekorras oodates või kõrvaltaltust piima tooma minnes, mehed pajatavad neid pidulauas või tööloolikul, memmed lastelastega õhtust aega veetes. Mõnikord tuletab ühega juhtunu ka teisel loo meelde. Huvitavad seigad elust meenuvad alles mõnes erilises olukorras. Lood, mida intervjueerides kuulsin, jätsid mulle sügava mulje.

Eelkõige on lugusid oma lähikondsetest. Naabritest armastatakse alati rääkida. Halba ei kõneldud. „Oleme ikka naabritega hästi läbi saanud, meie külas suuri tülisid pole,” ütles Anne Valge Saarde talust.

Samas, ega avalikult mõnda juttu tahetagi rääkida, sest vahel tekivad kahtlused, et jutt võib kuidagi naabrit mustata. Nii ilmneb hoolivus lähikondsete suhtes. Üldiselt oldi Oti külas kidakeelsed oma naabrite ning isenda kohta käivate lugudega.

Oluline koht külalugudes oli meenutustel pidudest, mida toimus Oti külas 20. sajandil palju. Sel ajal oli külaelanikkond suurem ja töötas kolhoosis.

Mati Jassik Jõeääre talust jutustas: „Tammel, mis vastu Saviaru veskit teisele poole jõge jääb, elas Ägla Ants (Ants Egel), ta oli loomaarst-velsker. Tal muidu käed värisesis, kuid kui oli vaja täpset tööd teha, siis võttis klaasi viina ja... lõikas porsa mune, käed ei värisenud ega miskit.”

Ägal Mari tundus Oti külarahva lemmikkangelanna olevat, sest Mari oli ravitseja, nõid ja soolapuhuja. „Mari mees oli sõjas ja kui tagasi tuli, siis nad abiellusid. Olid juba üsna vanad inimesed, seetõttu neil lapsigi polnud.” (Mati Jassik)

Mari ravitses soolaga. Võttis soola ja luges sõnad peale. (Mati Jassik) Õpetas, mida teha, aga sellest ei tohtinud või tahetud eriti palju rääkida, sest siis ei mõjunud (Linda Sarv). Mari ravitsemisnõu järgi tuli õpetatut teha salaja, et teised ei näeks. „Kord, kui mu õde just Mari jutu järgi toimetas, tuli naaber öösel kööki, kõike tuli otsast alata.” (Helgi Ruul) Maril oli üks must raamat (vist piibel) ja suur aiavõti. Kui küsisid, siis võti keeras kops! ühele või teisele poole: ei või jah, ainult küsida pidi oskama. „Kord küsisime, kas „see” lõikas meie noorel õunapuul õied ära. Võti vastas jah.” (Heino Luik)

Mis sai Marist ja tema raamatust, mis nõidust Mari veel tundis, seda ei oska keegi päris lõpuni rääkida. Suur pärn kasvab keset põldu ja kivivaret, kus asus Mari ja ta mehe pisike maja, milles oli köök, tuba ja sahvver. (Mati Jassik) Pärnaõites on kindlasti väge. Kas ka Mari vaimuväge?

Vana Treffner oli karm ja õiglane mees, kõik pidi tema sõna järgi käima. Pole aga selge, kas võtta tõeks või valeks, kui Treffneri noorem tütar Milvi räägib, et nende kuuseheki alla olla sõja ajal lennukipomm kukkunud. Selleks, et too ette ei jääks, sai sinna igasugust prahti peale visatud. (Milvi Treffner)

Ei julge küll tõeks pidada jutte, et mõned kuulsused (näiteks Ivo Linna) või ufod naabritel iga päev külas käivad ja pööningul laulavad. Üks küla-memm aga kipub seesuguseid lugusid siiski aeg-ajalt rääkima. Igal külal on aga omad saladused ja sellepärast jätan nende juttude allika oma teada.

Tõe ja võimaliku ebatõe piiril on Milvi Treffneri mäletatud lugu, et nende juures olid peatunud sõjapõgenikud, keegi Võrumaalt pärit ja Partsi-nimeline. Olla vist poliitik Juhan Partsi vanavanemad olnud.

Samuti leidub tõeseid lugusid küлага seotud kuulsustest. Eesti tuntud näitlejanna Ülle Kaljuste oli Jaasi talus osa oma lapsepõlveaastaid veetnud. (Sulev Toomik) Kunstnik Süvalepp-Štšerbakovi venna maalitud postkaardisuurust pilti näitab uhkusega Aino Kaelas ja kinnitab, et see on Kadrina küлага seotud mees: ta oli siin arhitekt ja ehituse juht, tema nimetähed on Turva veski sillapostil.

Kalju Kangur Oti talust räägib Valmeiras tegutsevast näitlejast Janis Juhansonist, kes oli varematega aegadel suviti Oti talus tädi juures käinud.

Kaasajal võib tuntud inimeseks pidada ka koolitajat ja juhtimiskonsultanti Mati Ruuli, kelle lapsepõlvekodu oli Oti külas Kalital.

Oti külal on omad metsavennalood. Teatakse rääkida, et mõned metsavennad olid aeg-ajalt oru servast üles Kivestele sauna ning sööma tulnud. Oli ka neid, kes kaebasid, misjärel tuldi pererahva juurde läbi otsima. Sellest, et jõeäärses metsas metsavennad redutasid, teab ka Loigu pere, kuid kus ja mis ja mida, seda enam ei mäletata. (Milvi Treffner)

Jõeäärses metsas oli huvitavaid leide. Näiteks oli ühe oosi harjale, just selle lõppemise kohta kummaline kivihunnik koondunud. Liiga kõrgel selleks, et see jõe süvendamisel sinna korjatud, liiga suur selleks, et suisa ise tekkida. Kivihunnikul kasvab möhnlane ja väsinud kask. „See ei saa olla niisama kivikuhi, ilma mingi tähenduseta,” arvab Arno Koorep.

Oosidel on ka pommitamise jälgi. Kui uskuda venelaste salajast sõjakaa-rti, mis nüüd veidi kummalisi teid pidi on avalikuks saanud, siis olla Morna mäelt üle Oti küla ja oru Karksisse suurtükitle liine paika pandud. Nii ka räägitakse. Kirjanduslikuks pooltõeks võib pidada August Kitzbergi kirjutatud lugu Saviaru kõrtsmikust. Samal viisil võib käsitleda jutustust Saviaru veski hukust suurvee ajal.

Lugu kohutavast mõrvatööst, mille Poola sõjavang Saksa ajal Saarde talu pererahvaga toime pani, on paraku täiesti tõsi. Nii peremees kui ka perenaine leiti tapetuna keldrist. Peremehe, kes kuuldavasti oli vähe toitud ja kitsi olnud, oli poolaks tapnud voodis, perenaise aga karja juures. Sulane ise põgenes, kuid ta tabati Läti piiril. Teisteski taludes oli sõjavange tööl, kuid nad polnud kokkulepet tappa pererahvas pidanud, mistõttu jäänud ülejäänud talupidajad ellu. (Heino Luik ja Anne Valge)

Õnnetust mootorrattasõidust, mis hukutas Raja talu noore perepoja Karksi kurvilisel teel, vestab hukkunud mehe vennanaine Vaike Rull.

Oma kultuurilooline osa on ka hüüdnimedel. Neid palju ei meenu: Jaasi krahv, Pipar. Kes on kes, eks igaüks võib ise arvata.

Kui nüüd ette kujutada, et läheme rändajana mööda küla teed, saaksime kindlasti iga talu või majapidamise kohta mõne loo räägitud.

Lõpulooks jäägu hoopis järgmine jutustus: „Meid lapsi hirmutati mustlastega, et nad tulevad ja viivad meid endaga kaasa. Kord kui karjas olime, tulidki mustlased suurte vankritega ja asusid Saviaru jõe äärde kruusaauku laagrisse. Panid telgiriidedki üles. Käratsesid, töid külast kanu ja seadsid lõkked. Meid, lapsi, nad õnneks ära viia ei tahtnud.” (Heino Luik)

2.2. OTI KÜLA LOODUS

„Maastikuliselt asetseb Karksi Sakala kõrgustiku lõuna- ja ühtlasi kõrgemas osas. Veelgi kõrgemat kirdeosa ida pool Saviaru orgu, mille lõuna veerul asub Oti küla, iseloomustab lainjas kühmlik pinnamood. Kühmude ja künniste lagedel on asulad ja põllud, nende vahelistel madalail tasandikel ja lodudel enamasti puisniidud. Karksi lääne- ja keskosale annavad iseloomuliku ilme Halliste, Käära, Saviaru jt. väiksemate jõgede ürgorud, millest esimene on suurim ja maastikuliselt mõjuvam.” (Tampere 1941: 4)

Oti küla piir jookseb põhjakaarest mööda maastikuliselt oluliseks tähi-seks peetud Saviaru ürgorgu. Eesti taasiseseisvumisajal toimunud maare-formi käigus on Oti külla kerkinud ka uusi talusid. Ühe näitena võib tuua Kiveste talu, mille osa maavaldust paikneb üle Saviaru jõe. Sellepärast on talu kinnistul ka kaks aadressi: Kiveste talu aadress on mõne registri järgi Oti küla, Maa-ameti koduleheküljel on Kiveste kinnistu aadress aga Oti ja Hirmuküla. (Maa- ameti koduleht).

Samuti on Saviaru jõe Morna küla poolsele küljele moodustatud maaval-dus, mille põhiaadress on Morna küla (Jõeääre kinnistu), kuid väike ninake ulatub veel Oti külla.

Ilmselt on väikeste valdadega piirneva küla püsijäämist toetanud Karksi maastiku liigendatus – needsamad kaunid ürgorud ja jõenired, mille kaldal küla asub. Aegade jooksul on muutunud küll küla nimi – Saviaru, Kaali, Kadrina, Oti –, ent küla territoorium on püsinud üsna samades piirides.

Külaelanikud armastavad looduses jalutamas käia. Nad räägivad, et loodus on võrratu, rahustav ja armas. Ojaäär sobib vähipüügiks. „Varemalt oli vähki palju, poiss tuli ja käis mõned korrad ära jõe ääres, tuli suure kotiga tagasi,” mäletab Virve Saagim. „Kala on jõest vähe püütud. Hõlbus on suvel jõe ääres pesu pesta. Ajan pliidil vee kuumaks, viin jõe äärde, sealt loputusvesi ligidalt võtta,” räägib Virve Saagim.

Küsimustele „Kas on midagi, mis meelitab Oti külla elama?“, „Kui Oti külla sooviksid tulla matkajad või turistid, siis milliseid kohti võiksid nad külastada ja miks?” vastasid kõik küsitletud, et Oti küla asub looduskaunis kohas. Saviaru orgu läbiv looklev tee, põllud, metsad – see on ilus vaatepilt igal aastaajal. Esmajärjekorras soovitatigi turistidele looduse nautimist. Olen oma pere tallu Kivestele minnes imetlenud metsatuka taha künkale jäävat lillakalt õitsvat kaleegavälja. Ühel suvel, kui Kiveste talu maadele oli külvatud rapsi ja see õitses, tuli linnapoiss ja naljatas: „Näe, kollane merigi on Karksimaille pärale jõudnud!” Talle tundus kuldkollane piiritu väli tumesinise taeva taustal eksootiline.

Kuna küla majad asuvad langeva oru servadel, tekib kohati silmapete, et kõik see, mis on kõrgemal, tundub nii kaugel, ning kõik see, mida vaadatad veerult alla, näib nii suur ja lähedal. Siin elavatele külainimestele jagub nii rahu, vaikust kui ka privaatsust, kuid on võimalik ka „kogu küla kokku hüüda”. Suveõhtutel võivad naabrid kuulda, kuidas Anne Valge karja koju hõikab. Kõrv tabab, mis lehmadel nimeks, ning kuuleb, kuidas Ivar karjakoera hüüab: „Kaaru, Kaaru, karja!”

Maastikuline mitmekesisus loob kummalisi heliefekte. Nii saab õhtuvilul vaikselt Kiveste õuel istudes sobiva ilmastiku korral kuulata, millist muusikata 10–12 kilomeetri kaugusel asuvas Kopra turismitalus piduliste mängitakse, sest orusälgud kannavad heli kaugele. Seetõttu arvas kord minu ema, et alla jõe äärde on keegi telkima asunud ja laseb nüüd seal hirmköva musälärmi. Tegelikult polnud seal kedagi, heli tuli kaugelt eemalt. Õnneks pole see häiriv, pigem naljakas ja huvitav.

Oti küla elanikele on oluline nende koduümbrus. Küsitlustest selgus, et enamik puid-põõsaid on pererahvas ise oma koduõuele istutanud. Majapidamise juurest võib leida saari, toomingaid, viir- ja jugapuid ning hulgali-

selt viljapuid. Puid on toodud taimeaedadest, metsast, ostetud istikumüügist, poogitud ise viljakandvateks. 20. sajandi vältel on aiasaadused andnud inimeste toidulauale olulist lisa, siinkandis eriti just õunte näol. Polli aiand ja tema Morna osakond jäävad kahele poole Oti küla. Sealt said inimesed kasulikke nõuandeid oma rohtaia tarbeks. Iga intervjuueeritud külaelaniku maja lähedal kasvab õunapuid. Keegi aga ei väitnud, et tema viljapuu on alguse saanud Oti õunapuu seemikust. Saviaru kortermaja aiakesse on Kalju Lõivukene toonud mitmeid pihlakaid ja õunapuid, millest osa on ta ise väeristanud. Kivestel on 800 m² suurune mustsõstraistandus. See on istutatud siis, kui Karksi õlle- ja veinitehas vajas tooret. Nüüdseks on istandikus tehtud noorenduslõikus, kuid marjasaaki on keeruline turustada. Mitu pikka mustsõstrarida kasvab ka Pähklemäel Ainidel.

Väga kaunid ja suurte puudega iluaiad on Pähklemäel ja Külaasemel. Aiakujundusest hoolitakse väga Luigel. 20. sajandi keskel oli suur õunaaed Allikumäel. Palju õunapuid ning rohelist on oma ümber seadnud ka põldude keskel elavad Ruulid ja Kahud. Jaasi tallu on peremees 20. sajandi viimasel poolelgi istutanud puid vanade tavade kohaselt: lapse sünni puhul istutati ikka nimepuu. Kadakaid tõi Sulev Toomik Jaasi talu õule sealtsamast jõe äärest.

Saviaru oja orus kasvab huvitavaid puid, mis mujal Karksi kandis polegi nii tavalised. Näiteks kontpuid on silmatorkavalt palju, kasvab musta leppa ja musta ning halli lepa ristandeid, näsiniinipõõsaid, keset metsa on kadakatega kaetud põndakuid. Kuna pinnas on lubjarikas (kolhoosi ajal olla jõe orust veetud roomiktraktori plaatide peal merglit), on selgi taimede kasvule oma mõju. Kiveste talu juures võib varakevadel imetleda orunõlvadel laiuvat kollast ülasevaipa. Neid on nii palju, et mõni valgete võsaülaste laik tundub haruldane ja armas. Tavaliselt on ju vastupidi: valgeid on kõikjal, kollaseid vaid harva. Orulammil on kehva rohukasvuga koht, mis hiliskevadel pääsusilmadest lillatab. Jõekäärus kasvab suvel kollaseid võhumõõku.

Üle jõe metsas olla asunud ka üks väikese toa suurune kivi, mille peal Oti küla karjalapsed olid mänginud. Kus kivi täpselt on, seda Heino Luik juhatada ei tea. Küll aga teavad kõik külainimesed Oti õunapuud – seal on käidud, sellest on kuulnud, mõni on isegi tema 300-aastast sünnipäeva pidanud. Samuti teavad paljud, et Oti õunapuust oskab kõige enam jutustada Kalju Kangur.

Sellel õigel Otil, Kalju Kanguri kodu juures, on park-aed. Kalju ei pea seepärast koera, et põldpüüd, metskitsed ja jänesed tunneksid end Oti mõtsiku all maiustades ohutult. Samas, uudishimulikke ja aplaid rebaseid

on Otil rohkesti. Ilmselt mõjutab nende head käekäiku see, et varemalt oli Karksi kanalatest hea suupoolist tuua ja siis jõeorgu või kivivaresse seda sööma minna.

Oti õunapuu kasvab Karksi vallas Oti külas Oti talu maal ning ta on looduskaitse all. Õunapuu madal, kuid erakordselt jäme tüvi koosneb kahest kokkukasvanud osast. Harude vahele on tekkinud lõhe. Puu kõrguseks on kümme meetrit ja tüve ümbermõõt kõige peenemast kohast maapinna lähedalt on neli ja pool meetrit. Rahvasuus tuntakse puud mitme nime all, nagu Oti õunapuu, Oti metsõunapuu, Oti mõtsik.

Dendroloogid on väielnud, kas tegemist on metsõunapuu või metsistunud aedõunapuuga. Esimesel juhul oleks tegu meie looduse põlisliigiga, mida võib kohata siin-seal Lääne-Eesti metsades, teisel juhul aga aiast pärit liigiga, mille seemneid levitavad looduses linnud ja mis võib seetõttu vahel ka metsas kasvada. Tõenäoliselt kuulub Oti õunapuu siiski metsistunud aedõunapuude hulka. Nii või teisiti on see teadaolevalt jämedaim õunapuu Eestis. Hiljuti määrati kindlaks ka puu vanus, mis Eesti vastava ala prima eriteadlase Alar Läänelaiu järgi on 250 aastat. (Läänelaid 1999: 12)

Viljandimaal olla mõtsikuid varemalt enam kasvanud. August Kitzberg (1973: 232) vestab, kuidas talle lapsepõlves 1860. aastail Penujas „Kerased Malling – pikk kuivetanud vanamees, tõi talvel ikka vahel hobuse peatorgaga „mõtsikuid”, metsõunapuu õunu. Need olid kibedad ja mõrud, ei sündinud süüa. Aga Malling kogus nad talveks aita, kivikõvaks külmama. Kui siis ära sulasivad, olid nad ütle mata head magusat vett täis, mis maitses nagu hapumagus vein”

Metsõunapuu on väga hinnatud tarbepuu. Seda kasutatakse eriti just saartele iseloomulike pukktuulikute ehitamisel: „Ta on ee libe ja kõva puu. Õkski teine puu äi ole seike kut see metsõumbu. Tuulingu ammaste taaris sai neid vahest öhe teise kääst ostetud kui eesel polnd. Ka tehti taast ka meni öövli pakk kui seikse kena jupi juhtus saama. Öövli pakuks ta oli kulumise vastu kui vask, mis lantsis puhas alt.” (Toomesalu 1969: 264)

2.3. OTI KÜLA LOOMAD

Igas külas peavad olema koduloomad. Eestlastele on läbi aegade olnud omane pidada laudaloomi, õuekoeri, kasse.

Lüpsikarja peetakse vaid Saarde talus. Erinevast tõust loomad on jõudluskontrolli all. Nad on hea tervisega. Sarvilised mõjuvad maaliselt, kui mäletsevad võilillepõllul, on veidi hirmuäratavad, kui murravad jõuguna üksteise kannul okastraadiga piiratud koplust välja ning tormavad ummis-

jalu edasi. Talvel võib loomi näha graatsiliselt ja auravana liikumas soojust laudast jääaugule jooma. Veel peavad mõned pered oma tarbeks kanu. Küülikuid on pikka aega kasvatanud Heino Luik Luigel.

Lehmad on käinud meie maadel ka niisama hulkumas. Kord uitas viiepealine loomasalk Kiveste talu põllul. Mina ja ema läksime neid koos koe-raga ära ajama. Lehmad sattusid segadusse ning jooksid laiali. Enamik ikka oma kodu poole, aga üks jooksis otse minu suunas. Ehmatasin, kui nägin suurt pruuni sarvlooma enda suunas tulemas. Jooksin haohunniku taha ning hüüdsin sealt appi. Meie hundikoer Nete läks sarvekandjale vastu ja sundis ta ümber keerama ning koju sörkima.

Koduloomad on sama huvitavad kui inimesed. Intervjuerimas käies kohtusin neist mõnega. Näiteks jäi meelde Raja talu koerake Kati, kes väikesena ja nõpsninaga just kartlikult mõjus. Minu vanaema teab rääkida ühest talveõhtust, kui mu ema tuli õhtul autoga Kivestele. Koerad oli sel ajal toas. Automürinat kuuldes tahtsid nad välja joosta, kuid nad olid üksteisele kadedad ega suutnud otsustada, kumb enne tulija juurde minna saab. Noorem hundikoer, kes esialgu maha jäi, haaras vanemal sabast kinni ning sikutas, et teine ei saaks edasi minna. Nii jõudsidki nad tulijale koos vastu.

Meie Hugo, see noorem hunt, on suur korraarmastaja ja järelevaataja. Kui käis PRIA kontroll, kes mõõtis maalappe GPSiga üle, käis Hugo tema sabas kõik piirid läbi. Nete ei viitsinud, tema vaatas neid toimetamisi mäenõlvalt, ise vilus olles. Tõsi, muid mõõteriistu loomal töö tegemiseks polnud kui käpp ja tähistusvõimaluseks aeg-ajalt rohututi või põõsa suunas tõstetud jalg. Alati nii rahumeelselt siiski ei lähe. Hiljuti, kui politseinik ja sotsiaaltöötaja käisid küsimas teateid naabrimemme kohta, otsustas Hugo neidki autoni saata. Politseinik ei teadnud koera kavatsusi, pörutas jalaga vastu maad ja käratas: „Koer, koju!” Hugo pistis seepeale lõrisema ja haukuma – korraarmastajad ning järelevaatajad ei mõistnud teineteist.

Luige talu peremees on kange linnuarmastaja. Ta toidab igal talvel ti-haseid ja tunneb rõõmu, kui need hulganisti peki kallal maiustavad. Kahu Helmil olla jälle palju-palju kasse, nii teab naabrinaine kõnelda. Kui palju on palju, seda võib edaspidi memmelt endalt küsida.

2.4. OTI KÜLA TULEVIK

Intervjuu küsimustikus oli eraldi punkt, mille kaudu selgitasin välja küla-elanike ettekujutuse tulevikust. Väga selged sihid olid vaid mõnel inimesel. Vanemaealiste vastused olid seesugused: „Oh, kus mul minna...“, „Kui ma

viie aasta pärast ikka veel elan...“, „Kes seda oskab öelda, läheks ära küll, kui kusagile minna oleks“, „Ei lähe ma kuhugi, siin on minu kodu!“. Saarde talu perenaine kinnitas, et viis aastat on ta kindlasti veel Oti külas, seni jaksab ikka loomi pidada, siis kui enam ei jõua, läheb linna (Viljandisse). Luige talus praegu alaliselt mitte elav Heino Luik kinnitas, et just Oti külla ta viie aasta pärast elama tulebki, siis juba ka sissekirjutuse järgi.

Oti külas elamise eelised on järgmised: maantee on lähedal, saab minna bussi peale, autokauplus käib, naabrid on toredad, hea pisike küla, väga ilus loodus, siin ollakse harjunud, siin on kodu. Kõige enam rõhutati nimetatutest seda, et Oti küla asub looduskaunis kohas.

Samas ei osatud peale Oti mõtsiku kui vaatamisväärsuse muid objekte välja tuua. Mõni intervjuueeritav pakkus veel jõge, eriti kui selle lähistelev matkarada rajada, suurt kivi, mis kusagil jõekaldal metsa sees varjul, Kadri-na moonakate maju, Luige kivilauta. Neist kaks – Oti õunapuu ja Luige kivilaut – on oluliste objektidena nimetatud ka Karksi valla üldplaneeringus.

Karksi valla arengukavas Oti küla eraldi välja toodud pole, kuid sealt võib leida eesmärgi, mis külaelanike huve väljendavad, sihte, mida külas seada ja arendada. Kuna Oti küla pole vallas ei oma elanike hulga ega ka asukoha või territooriumi poolest lähikonnas eristuv, on selline käsitlus normaalne: arengut mittepärssiv ning aktiivsust võimaldav.

On koostatud ka piirkondlik Karksi küla arengukava aastateks 2004–2008. Arengukava põhirõhk on koondunud Karksi külale kui piirkonna keskusele. Samas on Oti küla elanikel piisavalt võimalusi selle arengukava alusel edendada külaliikumist, ühistegevust, parandada ühishuve ning algatada erinevaid projekte.

KOKKUVÕTE

Uurimistöö teema kujunes väga huvitavaks, kuid nõudis ka palju aega ning suhtlemisuskust: olid ju töö peamiseks allikateks külaelanikega tehtud intervjuud. Uurimistöö võimaldas tutvuda Oti küla inimestega ning oludega 20. sajandil. Huvitavaks iseärasuseks oli see, et nii väikesel piirkonnal on põnev ning üle oma küla piiride ulatuv ajalooline taust. Koosneb ju tänane Oti külagi mitmest pisikülalt.

Töö koostamise käigus sain informatsiooni külarahva 20. sajandiga seotud mälestuste kohta. Lood seondusid põhiliselt endi pereliikmete ning lähinaabritega. Teisi halvustavaid lugusid ei räägitud, pigem jutustati ikka

midagi lõbusat. Enamasti näisid külalood olevat tõesed. Kõige levinumaks pärimuseks kujunes jutt Ägla-Marist. See lugu oli nii põnev, et oleksin tahtnud soolapuhuja endaga kohtuda. Suurepärane leid oli Aino Kaelase käsi-kirjaline materjal tema ning ta pereliikmete eluolust Kadrinas. See andis uurimistööle palju lisamaterjali, kuna raamatukogudes ning arhiivis Oti küla kohta palju andmeid polnud.

Maaelanikkond väheneb. See on Eestis üldine nähe. Nii on see ka Oti külas, kus poole sajandiga on elanike hulk vähenenud ligi poole võrra. Mõned talud on lagunenud ning tühjaks jäänud.

Oti külla on inimesi ka juurde tulnud. Neid on küll vähe, aga siiski. Kõik Oti külas elavad inimesed pole valla elanike registri andmetel sinna sisse kirjutatud. Osa neist viibib külas vaid suviti. Oti küla on hea elukoht, sest lähedal asub maantee, kus on bussiliiklus. Uuritud piirkonda läbib Karksi ürgoru lisaorg, mida külaelanikud pidasid üheks parimaks osaks oma kodukohast.

Ära kasutades Oti mõtsiku kuulsust, külakese soodsat asendit (turismi-koridor Roheline Tee) ja ümbruskonna nimekaid vaatamisväärsusi (Karksi orduloss, Polli mõis), on üsna võimalik, et kord tehakse matkarada, mis võib kanda näiteks nime „Õunapuurada: Oti mõtsiku juurest Polli viljapuuaedasse”. Eesti siseturism areneb, turistid hindavad üha enam kodumaa looduskauneid kohti. Meelsasti kuulavad inimesed ka lugusid. Oti küla igal talul on oma huvitav ja kaasakiskuv pärimuslugu olemas.

Minu uurimus kajastab Oti küla elanike lugusid ja nende iseloomuliku. Seepärast kuulub see uurimistöö ka kogu Oti külale, sest ilma külaelanike lahke kaasabit poleks minu uurimistöö sündida saanud. Usun, et igal külal on sellised huvitavaid pärimusi ning inimesi. Nad tuleb vaid üles leida ja nende lood kirja panna. Massiturismile siin eeldusi pole, sest puuduvad köitvad ja suured objektid. Loodusvaatlejale ja matkajale pakub küla paljugi põnevat oma metsade ja põldudega. Paeluvad ka külainimeste lood endisest ja praegusest elust-olust.

KASUTATUD ALLIKAD JA KIRJANDUS

KIRJANDUS

1949. aasta märtsiküüditamine Eestist Venemaale
1996. Leo Õispuu Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
- Eesti Keele Instituudi (EKI) kohanimeandmebaas
(KNA B) 2007. Eesti asustusüksused. Tähestikuline loend. A-M:
http://www.eki.ee/knn/amas_k.htm (05.01.07)
- Eesti Keele Instituudi (EKI) kohanimeandmebaas
(KNA B) 2007. Eesti asustusüksused. Tähestikuline loend. L-M, N-P,
R-S: http://www.eki.ee/knn/amas_np.htm (05.01.07)
- Eesti Keele Instituudi (EKI) kohanimeandmebaas
(KNA B) 2007. Eesti asustusüksused. Tähestikuline loend. N-P, T-S,
R-U: http://www.eki.ee/knn/amas_rs.htm (05.01.07)
- Eesti Keele Instituut 2006. Kohanimenõukogu asustusnimede
töörühma arvamused ja ettepanekud: http://www.eki.ee/knn/at_vd.htm
(15.12.06)
- Eesti Looduskaitse Seltsi käsikirjaline Karksi erinumber nr 13
- Joon, Helve 1995. Karksi kihelkond. Viljandi: Trükiekspert
- Kaelas, Aino 2002. Põlistades mälestust: oma elukäigust ja saatusest.
Käsikiri
- Kaelas, Aino 2003. Ühe rahvatantsurühma sünniloost 60–65 aastat
tagasi. Käsikiri
- Kaelas, Johannes 1939. Mudakuru noorsooühing. – Eesti Noorus
ÜENÜ Pärnumaa Keskkonnakorralduse väljaanne, nr 8, lk 24
- Karksi küla arengukava aastateks 2004 – 2008.
Kättesaadav Karksi valla kodulehel: <http://www.karksi.ee/web/index.php?id=736> (10.01.07)
- Karksi valla arengukava aastani 2010. Kättesaadav
Karksi valla kodulehel: <http://www.karksi.ee> (10.01.07)
- Karksi valla üldplaneering. Kättesaadav Karksi valla kodule-
hel: <http://www.karksi.ee> (14.01.07)
- Kitzberg, August 1973. Ühe vana „tuuletallaja” noorpõlve mäles-
tused. – Loomingu Raamatukogu, nr 41–44
- Kõdar, Milvi 1984. Kolm aastakümmend karjakasvatust. – Tee
Kommunismile, nr 54
- Laurik, Tõnis 2006. Kes lükkavad lund? – Karksi Sõna, nr 12
- Länelaid, Arvi 1999. Oti mõtsiku aastaajad. – Eesti Loodus, nr 8, lk 23

- Maa-amet: Eesti Vabariik 2006: http://www.maaamet.ee-/index.php?lang_id=1&page_id=5&menu_id=64 15.12.2006.
- Mäemets, Aare 1981. Karksi. Tallinn: Eesti Raamat
- Oti küla kinnistud 2006. Kättesaadav Eesti Vabariigi Justiitsministeeriumi kodulehel: www.just.ee (15.12.06)
- Piir, Enno 1997. Karksi kihelkond. Sakalamaa ei unusta. Viljandi Poliitilised arreteerimised Eestis 1940–1988. I köide. 1996. Mare Saks, Gerda Talve, Leo Talve, Leo Öispuu. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
- Puhk, Heino 1996. Estonia estonorm: Eesti 1940: ajalooline geograafia. Kanada: Don Mills
- Pärnumaa 1930: maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Eesti IV. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus
- Tampere, Heino 1941. Vana kannel IV. Karksi vanad rahvalaulud I. Tartu: RK Teaduslik Kirjandus
- Tihemetsa õppekoht. Tihemetsa metskond: <http://www.tihemetsa.ee/metskond/-tihemets.html> (03.01.07)
- Toomessalu, Aadu 1969. Tuulik, kadakas ja leib. III valimik korrespondentide murdetekste. Tallinn: Valgus
- Troska, Gea 1987. Eesti külad XIX sajandil. Ajaloolis-etnograafiline uurimus. Tallinn: Eesti Raamat
- Veiksar, Alfred 1982. Viljandi rajooni ajaloo- ja kultuurimälestised. Tallinn: Eesti Raamat
- Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Kolga-Jaani: http://et.wikipedia.org/wiki/Kolga-Jaani_vald (10.01.07)
- Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Kaali: [http://et.wikipedia.org/wiki/Kaali_\(t%C3%A4psustus\)](http://et.wikipedia.org/wiki/Kaali_(t%C3%A4psustus)) (10.01.07)
- Öispuu, Leo 1999. Küüditamine Eestist Venemaale: märtsiküüditamine 1949. 2. osa. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda

KAARDID

- Polli – Kaali asundus. Kiveste asunikukoht. Kaart nr A3.1930 (koopia)

SUULISED ALLIKAD

Ain, Vaike. Suuliselt autorile 15.02.2007
Jassik, Mati. Suuliselt autorile 10.02.2007
Joon, Helve. Suuliselt autorile 11.03.2007
Kaelas, Aino. Suuliselt autorile 26.02.2007
Kangur, Kalju. Suuliselt autorile 31.01.2007
Koorep, Piret. Suuliselt autorile 01.02.2007
Luik, Heino. Suuliselt autorile 10.01.2007
Lõivukene, Kalju. Suuliselt autorile 24.02.2007
Nurk, Linda. Suuliselt autorile 01.02.2007
Rull, Vaike. Suuliselt autorile 15.02.2007
Ruul, Helgi. Suuliselt autorile 15.02.2007
Saagim, Virve. Suuliselt autorile 24.02.2007
Sarv, Linda. Suuliselt autorile 25.02.2007
Suurhallik, Johannes. Suuliselt autorile 16.01.2007
Treffner, Milvi. Suuliselt autorile 06.01.2007
Toomik, Sulevi. Suuliselt autorile 16.01.2007
Valge, Anne. Suuliselt autorile 06.01.2007

Tuuli Saupöld, siidimaal „Sügisvärvid”, juhendaja Malle Maarits.

MAARJA POKK
TARTU DESCARTES'I LÜTSEUM
11. KLASS

PIMEDATE KOOLI ARHITEKTUURI- LAHENDUS NING INTERJÖÖR TÄNA JA IDEAALIS¹

JUHENDAJA: ANU LOIGU

SISSEJUHATUS

Eestis on ainult üks pimedate kool – Tartu Emajõe Kool, mille on lõpetanud näiteks pime ajaloodoktor Aldo Kals ja mitmekordne paraolümpiavõitja Marge Kõrkjas. Siit tekkis huvi, kuidas aitab kooli interjööor vaegnägijal või pimedal hakkama saada ja edaspidiseks eluks kogemusi omandada.

1960. aastate teisest poolest asub Tartu Emajõe Kool aadressil Vabaduse pst 9. Uurimistööga püüan näidata, kuivõrd vastab 60. aastatel kasutusele võetud koolihoone nüüdisajal pimedate õpilaste vajadustele.

Töö eesmärk on välja selgitada pimedate kooli arhitektuuri ja interjööri omapära ning normid, mida tuleks arvestada pimedate kooli projekteerimisel. Uuritakse ka seda, millist arhitektuurilahendust peaks pimedate kool pakkuma, et aidata õpilastel igapäevaeluga paremini toime tulla ning et nad saaksid keskenduda õppimisele.

Püstitatud eesmärgi saavutamiseks küsitlesin Tartu Emajõe Kooli rehabilitoloogi Anne Kõivu, kooli õpilasi ja Tartu Arhitektuuribüroo peaarhitekti

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud ja kaitstud 2008. aastal Tartus.

Roman Smuškin. Saadud vastused peaksid andma ülevaate kooli interjööri praegusest olukorrast ja looma pildi tegelikest vajadustest.

Töö jaguneb viieks osaks. Esimene peatükk tutvustab lühidalt pimedate kooli algusaega. Teine peatükk annab ülevaate Tartu Emajõe Koolist ja koolimajas nähtud detailidest, nagu klassiruumid, mööbli paigutus, õppevahendid, ukse ja koridorid. Kolmas peatükk põhineb arhitekti arvamusel, välja on toodud nõuded erivajadustega inimestele kooli projekteerimiseks. Neljas peatükk sisaldab õpilaste arvamust oma kooli ja selle kohta, milline võiks pimedatele mõeldud kool ideaalis välja näha. Viimane peatükk annab ülevaate ideaalsest pimedate kooli ehitus- ja interjööri lahendusest.

1. LÜHIÜLEVAATE PIMEDATE KOOLI AJALOOST

24. detsembril (vkj 12. detsembril) 1883. aastal avati Tallinnas kool pimedatele lastele. See allus Peterburi Maria Pimedate Kuratooriumile. Oma koolimaja valmis 1886. aastal aadressil Tõnismägi 8. Aastani 1914 sai seal saksa keeles õpetust üle poolesaja põhiliselt eesti soost lapse. Koolihoone juurde kuulus ka töökoda. 1914. aastal kool suleti keerulise sõjalis-majandusliku olukorra tõttu.

Kuna aasta-aastalt kasvas kooliealiste pimedate laste arv (1921. aastal arvati neid olevat 50–60), otsustas Eesti Vabariigi valitsus 1922. aasta 11. oktoobri koosolekul avada Tartus pimedate kooli ja töökoja. Kooli Tartus avamise ühe põhjusena toodi välja vajaliku arstiabi kättesaadavus.

20. novembril 1922. aastal avati pimedate töökool Tartus aadressil Lina tn 6. Esialgu võeti majutusvõimaluste puudumise tõttu õppima ainult õppimisvõimelisi tartlasi nende vanusest olenemata. Hiljem kehtestati vanuse ülemmääraks 40 aastat.

Kutseõpetuse kõrval harjutasid õpilased ka pimedate kirjas lugemist, kirjutamist ja arvutamist. Kuus tundi nädalas õpiti linnas orienteeruma. Juba avamisaasta lõpul pandi alus kooli raamatukogule, mis sisaldas 72 pimedate kirjas teost. Õppetöö pimedate kutsekoolis lõpetati 1953. aastal.

1922. aasta detsembris langetas valitsus otsuse, millega pimedate kool sai suurema osa majast aadressil Era tn 2. Maja juurde kuulus ka puuvilja-aed. Ostuhinnaks oli kolm miljonit marka. Selles majas hakkas 1925. aastal üldhariduslikku õpetust andma pimedate algkool. Hoone jäi kooli koduks aastani 1964, mil kool sai enda käsutusse maja Munga tn 16 ja hiljem ka Vabaduse pst 9. Siis kandis kool Tartu 2. Internaatkooli nime. Aastast 1994 kannab kool Tartu Emajõe Kooli nime. (Kals 1995: 5–27)

Esitatud andmed pärinevad 1967. aastal kõnesoleva kooli lõpetanud pimedate ajaloodoktori Aldo Kalsi mahukast uurimusest „Tartu pimedate koolid 1922–1945”. Ta on kirjutanud mitu pimedatega ja pimedate õpetamisega seotud raamatut ja kaitsnud 1999. aastal doktoriväitekirja „Hariduse osast Eesti nägemisvaegurite integratsiooni ajaloos”. (Eesti Kirik 20.04.2007: 6)

Tartu Emajõe Kool on praegu ainuke spetsiaalselt pimedatele mõeldud kool Eestis. Nägemispuudega õpilasi võtab teiste erivajadustega laste kõrval õppima ka Tallinna Heleni Kool.

Tartu Emajõe kooli võetakse vastu õpilasi, kelle nägemisteravus paremini nägeval silmal koos korrektsiooniga (prillidega) on väiksem kui 0,3 ja/või vaateväli kitsam kui 30 kraadi. (Kõiv 2007)

2. PIMEDATE KOOL

Kool on õpilasele õppimispaik, vaegnägijale või pimedale on kool aga veel enam: see on koht, kus antakse ettevalmistus eluks. Lisaks teadmiste saadakse kogemus, kuidas igapäevaelus toime tulla, näiteks kuidas liikuda ühest ruumist või paigast teise, valmistada endale süüa jne. Orienteerumisel on seejuures abiks valgustus, pinnamaterjalide erinevus, tasapinna muutused, ümbritsevad hääled, ka lõhnad ja temperatuurimuutused.

1922. aastal asutatud Tartu pimedate koolil, mis praegu kannab Tartu Emajõe Kooli nime, on laste ja noorte õpetamisel ja kasvatamisel suured kogemused. Järgnevalt antakse ülevaade Tartu Emajõe Koolist.

2.1. TARTU EMAJÕE KOOLI ÜLDKIRJELDUS

Tartu Emajõe Kool paikneb Vabaduse puistee äärses neljakorruselises õppehoones (vt lisa 1 foto 1) Selle kõrvalhoones asub internaat, kus kaugemalt Tartusse õppima tulnud noored elavad. Koolil on ka oma õu.

Kõiki nelja korrust läbivad koridorid, mille ühel küljel paiknevad klassid. Ühelt korruselt teisele saab mööda treppi, hoones puudub lift. Kooli söökla paikneb teises majas, internaadi keldrikorrusel. Saali, mis asub samuti internaadis, kasutatakse vastavalt vajadusele. Eraldi võimlat koolil ei ole. Internaati tulekuks ja minekuks peab koolihoonest väljuma, sest kahe hoone vahel puudub ühendus. Algselt olid kõik algklassid teisel korrusel, kuid nüüd on esimene klass esimesel korrusel, kuna selles klassis õpib kaks liikumispuudega last.

2.2. TARTU EMAJÕE KOOLI ARHITEKTUURIDETAILIDE KIRJELDUS

Järgnevalt võetakse vaatluse alla koolimaja arhitektuurilahendus. Ekskursiooni koolis juhtis ja aitas valitud teema seisukohalt olulistele nüanssidele tähelepanu pöörata kooli rehabilitoloog Anne Kõiv. (Kõiv 2007)

Klassides on olulisel kohal valgustus. Eraldi mainin tahvlivalgustust, mis oli klassides olemas, ja lauavalgustust, mille funktsiooni saaks veel mitmekesistada. Oluline on see, et vaegnägijale langeks õppides valgus selja tagant.

Õpilasi pole klassis palju ning seetõttu on ruumid väikesed. Nägemiskauguse vähendamiseks on pingid paigutatud tahvile lähemale. Aga olukorras, kus klassiruum on väike ja lauad asuvad lähestikku, on pimedal raske orienteeruda. Suurem ruum aitaks tal enda asukohta paremini tajuda. Rehabilitoloogi arvates võiksid klassiruumid suuremad ja avaramad olla ning iga klassitoa juurde peaks kuuluma lisaruum õppevahendite tarbeks. Probleemiks on ka see, et väikeses ruumis on ennast kergem ära lüüa laua teravate nurkade vastu. Tegelikult võiksid lauad üldse olla ümardatud servadega. (vt lisa 1 foto 2)

Klassiruumides on õpilaste tarvis paigaldatud kraanikauss, kuid kuna see asetseb nurgas, on pimedal sellele raske ligi pääseda.

Kõige suuremaks puuduseks koolimajas ongi ruumikitsikus. Näiteks punktikirjaraamatud võtavad väikeses raamatukogus suurema osa ruumist. Keskmiselt on punktkirjas õpik 3–4 köites ning tavaõpikust suurema formaadiga – 31 × 27 cm (nt T. Puiki „Õigekirjaõpik“, välja antud Tallinnas 1997, sisaldab 175 lk ja selle paksus on 1,2 cm; punktkirjas on seda 3 köidet kogupaksusega 5,5 cm).

Õppetööd lihtsustavad teksti suurendavad lugemistelerid (vt lisa 1 foto 3) ja pimedatele mõeldud punktikirjamasinad (vt lisa 1 foto 4). Lugemisteler on suuremõõtmelise monitori ja punktikirjamasin trükkimasina mõõtu – hoiupaika on vaja mõlemale.

Uksed on tihti poolenisti väljapoole avatud, mistõttu võib õpilane enast vastu ust ära lüüa. Klassiuksed peaksid avanema pigem sissepoole kui väljapoole.

Klasside nimetused on hetkel uste peal tavakirjas ja kõrval pisikeselt punktikirjas. Punktikirja sildid on sama suured, kui punktikiri ikka: tähtede kõrgus on alla 1 cm.

Vaegnägijaid aitab kontrastsete värvide kasutamine. Ka trepiastmed ja käsipuud ning ukse- ja seinapiidad võiksid olla kontrastsed. Kõige parem on näha kollast värvi, tumedad värvid silma ei paista.

Paljudele koolidele iseloomulikud pimedad ja pikad koridorid ei puudu ka Emajõe koolist (vt lisa 1 foto 5). Koridorid vajaksid kindlasti rohkem valgustust ja liigendatust. Neid aitaksid liigendada erinevad põrandakatted. Näiteks uste ja trepi ees põrandal võiksid olla reljeefsed märgistused. Hetkel on koolis põrandale tõmmatud kollased jooned, mis aitavad õpilastel aru saada, kus algab ja kus lõpeb trepp. (vt lisa 1 foto 6)

3. KOOLIMAJADE PLANEERIMINE-PROJEKTEERIMINE

Et saada uurimistöö jaoks ka arhitekti arvamust, käisin Tartu Arhitektuuri-büroos Roman Smuškini jutul. (Smuškin 2007)

Tartu Arhitektuurbüroo peaarhitekti R. Smuškini kogemus koolimaja projekteerimises ei ole väga suur. Ta on kavandanud ühele 1960. aastatel ehitatud koolimajale laienduse, mis hõlmas võimlat, sööklat, kööki ja abiruumi. Teise tellimusena on tal valminud projekt kooli laienduseks, millega kool sai uue aula ja spordisaali. Veel on ta teinud Maaülikooli peahoone rekonstrueerimise projekti aastaks 2006.

Arhitekt R. Smuškini sõnul on tänapäeval kooliehituses eeskujuks moodne, teist õppeaastat tegutsev Viimsi kool. Nimelt on Viimsi koolimajas peale klassiruumide ka palju üldkasutatavat pinda, näiteks hallid.

3.1. ERIVAJADUSTEGA INIMESTE SOOVIDEGA ARVESTAMINE ARHITEKTUURIS

Kooli projekteerimiseks ei ole rangeid normatiive või standardeid, mida tuleks kindlasti järgida. Eesti Standardikeskus on välja andnud üldised standardid hoone projekteerimiseks, mis määratlevad käsitlusala, terminid, üldnõuded, projektamise korralduse, lähtedokumendid, projekti osad jm – need kehtivad kõigile Eestis projekteeritavatele hoonetele. (Hoone projekt 2002)

Pimedal on võõras ümbruskonnas võrdlemisi raske liikuda, kuid seejuures saavad teda aidata erinevad pinnakattematerjalid, tasapinna muutused jms. Oluline on kasutada just võimalikult palju eri lahendusi, sest vaegnägijad on heterogeensed: mõnel vaegnägijal on raskusi pilgu suunamisega, kaugele vaatamisega, viitade lugemisega, kontrastita äärte märkamisega, osal on raske vaadata alla- või ülespoole, mõni ei näe küljele, mõni aga häämaras. (Braf 1974)

R. Smuškini sõnul pole arhitektuurilisest vaatevinklist erivajadustega inimeste soovidega tegeletud. 1. jaanuarist 2003 kehtib majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. aasta määrus nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes” (RTL 2002, 145, 2120). Koolihoonete ehituses on silmas peetud tervisekaitsenõudeid ja kehtestatud kaks normdokumendi kogumit: ET 1 0110–0532 (Tervisekaitsenõuded koolidele) ja ET 1 0307–0443 (Nõuded õendusabi iseseisvaks osutamiseks vajalikele ruumidele, sisseseadele ja aparatuurile ravi- ja hooldeasutustes).

Arhitekt R. Smuškini sõnul peaks erivajadustega õpilastele mõeldud koolimajas olema kaldteed ning koridorides suured klaasuksed, et vaegnägijatel oleks lihtsam liikuda. Vältima peaks kitsaid koridore, mis seda raskendavad.

Hoonet projekteerides on oluline silmas pidada, et maja põhiplaan saaks võimalikult lihtne: mida lihtsam on ehitise ülesehitus, seda suurema töönaosusega saavad pimedad kergemini liikuda.

Õpilaste tarvis võiks ehitada ka spetsiaalsed puhkeruumid, mis oleksid hästi valgustatud. Kui Eestis kasutatakse suuremal osal päevast tehisvalgust, siis käesoleval juhul tuleks suurt tähelepanu pöörata sellele, et ruumidesse paistaks võimalikult palju päevavalgust, mis on silmadele tervislikum.

Detailidest rääkides märgib arhitekt, et lisaks trepile võiksid käsipuud olla ka koridorides, sest nii saaks ära hoida õpilastevahelisi kokkupõrkeid. Enne trepi esimest astet peaks pind olema kare: see annaks teada trepi algusest. Eri pindu, sealhulgas karedat ning kummipinna saaks kasutada ka mujal. Vältida tuleks siledat ja libedat pinda, mille esinemine ootamatus kohas võib põhjustada õnnetuse. Vaegnägijatele mõeldes võiks ruumide värvi vahenduses kasutada kontrastsust, näiteks kui seinad on valged, siis põrandad, ukse- jm liistud oleks sinised.

Arhitekt R. Smuškin arvab, et tavakoolimaja ehitamise eelarve ei erine oluliselt vaegnägijate kooli eelarvest. Kui maja ehitamiseks on näiteks 10 miljonit, siis erikooli jaoks vajaliku lifti maksumus on seejuures vaid 100 000 krooni.

4. ÕPILASTE ARVAMUS TARTU EMAJÕE KOOLIST

Minu meelest tuleb kooli projekteerides arvestada seal õppivate vaegnägijate arvamusega. Et teada saada, mida õpilased ise koolis muudaksid, viisin läbi väikese vestluse. (Emajõe kooli õpilased 2007) Selles osales neli õpilast,

kellele olen siinses kontekstis andnud järgmised varjunimed: Juta, Juhan, Paula ja Mihkel. Peamiselt esitasin kõigile kolm küsimust:

1. Mis on teie koolis praegu pimedate jaoks halvasti?
2. Mis on teie koolis hästi? Millega olete rahul?
3. Kuidas võiks pimedatele mõeldud kool ideaalis välja näha?

Õpilaste meelest on parem liikuda ruumides, mis ei ole liiga väikesed. Nimelt on väikestes ruumides mööbel kokku lükatud ja pole jäetud käimisruumi. Kergem on liikuda ruumides, kus saab laudu nihutada. Mõnes klassis on lauad aga koguni pöranda külge kinni kruvitud. Paar aastat tagasi oli veel suureks probleemiks enne õpetaja lauda paiknenud aste, mis tuli ületada, et jõuda õpetaja või tahvli juurde.

Koolis on liiga palju korruseid ning seetõttu ka palju treppe. Õpilasi häirib asjaolu, et käsipuu on vaid trepi välisküljel. Liikumist lihtsustaks oluliselt see, kui käsipuu oleks ka trepi seinapoolsel küljel. Üllatavalt ei arvanud ükski arutus osalenud õpilane, et koolis peaks olema lift. Nad pidasid seda vajalikuks pigem liikumispuudega lastele.

Ruumide eristamine ei valmistanud küsitletud õpilastele probleemi. Kõik nad olid käinud selles koolis juba üle viie aasta. Õpilased on meelde jätanud klasside asukoha ja orienteeruvad mälu järgi. Punktkirjas tekstid uste kõrval on väidetavalt mõeldud uutele õpilastele.

Seda, mis värv on silmadele kõige sõbralikum ja mis mitte, sai vastata ainult Juta, kuna Juhan, Paula ega Mihkel värve ei erista. Juta arvates on silmadele sõbralikud heledad toonid, näiteks helekollane, silmi häirivad aga tumedad värvid, näiteks pruun.

Kõik õpilased olid ühel nõul, et terve päev ühes klassiruumis istuda oleks tüütu. Praegu vahetavad õpilased klassiruumi pärast iga tundi ning neile sobib selline ühest ruumist teise rändamise süsteem väga hästi.

Õpilastele meeldiks, kui koolis oleks rohkem ruumi, et iseseisvalt töötada ja arvutit kasutada. Koolis võiks olla puhkeruume või väikeseid nurgakesi, kus vahetundide ajal olla, samuti võiks lugemisruum olla suurem. Praegu on koolis olemas raamatukogu ja lugemissaal. Lugemissaalis on arvuti ja lugemisteler, mis vajadusel suurendab teksti mitukümmend korda.

Valgustus on Emajõe koolis väga oluline vaegnägijate puhul. Juta kohaselt on valgustus erineva tugevusega ja varieerub ruumiti. Juhan lisas, et hoolimata sellest, et ta ei näe valgust, pakub valgus talle turvatunnet ja lisab võõras kohas enesekindlust. Turvatunde saab valgus anda aga sellele, kes valgust eristab või on seda varem näinud. Mõnel, kes on praktiliselt pime, on säilinud valgustaju. Paula ja Mihkel küsimust kommenteerida ei saanud.

Sööklasse minnes on peamiseks probleemiks sissekäigu madal lagi ja pime eeskoda. Õpilaste jaoks on keeruline laua leidmine. Paula tõi näite selle kohta, kuidas erinevaid põrandakatte materjale kasutades saaks luua olukorra, mis aitaks orienteeruda.

Õpilased rääkisid, et riidehoius on liiga vähe ruumi ja pole õiget süsteemi riiete paigutamiseks. Väiksemate klasside õpilaste nagid on sama kõrgel kui suuremate omad, mistõttu väiksemad ei ulatu tihtipeale riideid nagisse panema ning ajavad seejuures põrandale suuremate riided.

5. KUJUTLUS IDEAALSEST PIMEDATE KOOLIST

Järgnevalt esitatakse pimedate ja vaegnägijate erivajadusi uurinud teadlase P.-G. Brafi, kooli rehabilitoloogi Anne Kõivu, arhitekt Roman Smuškini ja vestlusringis osalenud Emajõe Kooli õpilaste arvamused ideaalsest õpikeskkonnast.

Üks tähtsamaid küsimusi on valgustus, mis peab olema tavalisest tugevam ja hõlmama nii üld- kui ka kohtvalgustust. Vaegnägija tajub värvusi vaid piisavalt tugeva valgustuse korral, kuid tuleb jälgida, et valgustus ei pimestaks silmi. Elektrilülitid peaksid terves hoones olema sama tüüpi ning samas asendis välja või sisse lülitatud.

Helidel on suur tähtsus vaegnägijatele teabe andmisel, seetõttu võiks nendega ideaalses koolimajas arvestada. Heli peegeldub tagasi sammudest ning ka valge kepi puutumisel vastu põrandat või seina. Samas tuleb tähelepanu pöörata kajale, mis võib liikujat eksitada. Kajaefekti saab aga vähendada pehmema materjale kasutades. Orienteerumist aitaksid lihtsustada näiteks lifti, eskalaatori või ukse liikumise hääled.

Majal võiks olla vähe korruseid – üks kuni kaks. Treppide asemel võiks kasutada kaldteid, mis hõlbustaksid liikumist. Majas võiks olla lift, samas pole see hädavajalik. Lifti asukoht peaks kindlasti olema tähistatud kontrastvärviga. Liftid ja trepid peaksid paiknema kergesti leitavates kohtades. Enne treppi peaks olema kummipind, mis hoiataks esimese astme eest. Samuti tuleks tähelepanu pöörata tugevale valgustusele trepi alguses ja lõpus. Trepi alla jääv ruum peab olema kinni ehitatud, et vältida vigastusi, mis võivad sinna sattumisel tekkida. Mõlemal pool treppi võiksid asetseda käsi- ja jalapuud.

Liikumisteid saaks märgistada erinevate põrandakattematerjalidega, eristades nii pea- kui ka kõrvalteid. Orienteerumist kergendab see, kui teed

ristuvad täisnurga all. Põrandakattematerjalid ei tohiks peegeldada laevalgust ning koridorid võiksid olla piisavalt laiad, et hoiduda kokkupõrgetest.

Kuna suurtes ruumides on raske orienteeruda, tuleks neid liigendada mööbliga või mõnel muul moel. Ustena võiks kasutada lükanduksi, mis ei ole läbipaistvast klaasist ega purune kergesti. Valgel seinal võiks olla näiteks sinine lükanduks. Ruumi identifitseerimiseks mõeldud sildid peaksid olema suured ja reljeefsed ning võiksid paikneda lükandustel. Lisaks ustele peaksid kontrastsed olema ka ukse- ja põrandapiidad, mis aitaksid ümbritsevat tajuda. Uksepakke ei tuleks kooli sisekujunduses kasutada.

Rõivistud võiksid eri vanuseklasside tarvis olla erinevalt kujundatud. Kui iga õpilase nagi juures oleks reljeefne number või nimi, ei tekiks pimedatel ja vaegnägijatel segadust, kuhu üleriided panna.

KOKKUVÕTE

Uurisin pimedate kooli arhitektuuri- ja interjöörilahendust ainukese Eesti pimedate kooli – Tartu Emajõe Kooli – näitel.

Tartu Emajõe Koolil on aastakümnetepikkused kogemused pimedate õpetamisel. Selleks, et pimedad ja vaegnägijad paremini toime tuleksid, on koolis proovitud luua vastavad tingimused: trepi eest hoiatab kollane värvus, remonditud ruumides on kasutatud kontrastvärve, võimaluste piires on suurendatud valgustust ja uste juurde on paigaldatud punktkirjas sildid.

Küsitlusest selgus, et õpilased on oma kooliga rahul. Kui palusin neil veidi mõelda ja pakkuda välja tänapäevase pimedate kooli lahendusi, tegid nad erinevaid ettepanekuid, mida saaks uut koolimaja projekteerides kasutada. Järeldan, et nende esialgne rahulolu tulenes sellest, et nad olid oma keskkonnaga harjunud. Negatiivse poole pealt töid õpilased välja liigse arvu korruseid, ainult ühel pool treppi paikneva käsipuud, iseseisvaks tööks vajaliku ruumi puudumise ja lugemissaali väiksuse, mainiti ka söökla ja riidehoiuga seotud probleeme.

Arhitekt R. Smuškin kinnitas fakti, et pimedate kooli ehitamiseks ei ole kindlaid normatiive või standardeid. Arhitekti arvates aitaksid pimedal orienteeruda ja lihtsustaksid liikumist tasapinna muutused, erinevate pinnakattematerjalide kasutamine, kaldteed, laiad koridorid, käsipuud koridorides ning enne treppi paiknev kare pind. Kuigi Eestis kasutatakse harilikult tehisvalgustust, tuleks koolimaja projekteerides jälgida, et ruumidesse pais-taks võimalikult palju päevavalgust, mis on silmadele parem.

Uurimistöö käigus selgus, et Tartu Emajõe Kooli hoone ei vasta tänapäevaste tingimustele ning vastavuse saavutamiseks tuleks projekteerida täiesti uus ja suurem maja, mis annaks ruumi juurde ning võimaldaks töötada välja sobivama lahenduse parema õpikeskkonna saavutamiseks.

Ideaalne pimedate kool on ühe- või kahekorruseline ja lihtsa plaaniga, hästi valgustatud, kaldteede, lükanduste ja kontrastse värvilahendusega ning võimaldab saada helide kaudu teavet ümbritseva kohta.

Andsin käesoleva artikli aluseks olnud uurimistöö Tartu Emajõe Koolile, Tartu Arhitektuuribüroole ja Eesti Pimedate Raamatukogule.

KIRJANDUS

- B r a f, P. - G. 1974. Näkövammaiset ja ympäristösuunnittelu. Rakennusten ja muun fyysisen ympäristön suunnittelu näkövammaiset huomioon ottaen. Käännös Ruotsin Handikappinstitutetissa tehdystä tutkimusraportista. Helsinki: Sokeain Keskusliiton kirjapaino
- E e s t i K i r i k 2007. Kui valikuid ei ole:
<http://www.eestikirik.ee/content/view/2767/> (23.11.2007)
- ET 1 0110-0532. Tervisekaitsenõuded koolidele
- ET 1 0307-0443. Nõuded õendusabi iseseisvaks osutamiseks vajalikele ruumidele, sisseseadele ja aparatuurile ravi- ja hooldeasutustes
- Eesti standard EVS 811:2002. Hoone projekt. Eesti Standardikeskus
- K a l s, A. 1995. Tartu pimedate koolid 1922–1945. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Majandus- ja kommunikatsiooniministri 28. novembri 2002. aasta määrus nr 14 „Nõuded liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimeste liikumisvõimaluste tagamiseks üldkasutatavates ehitistes.”
- Riigiteataja Lisa 2002, 145, 2120

INTERVJUUD

- E m a j õ e k o o l i õ p i l a s e d 2007. Suuliselt autorile (5. detsember)
- K ö i v, A n n e 2007. Suuliselt autorile (juuni algus)
- S m u š k i n, R o m a n 2007. Suuliselt autorile (23. november)

LISA 1

Foto 1. Tartu Emajõe Kooli hoone.

Foto 2. Laudade paigutus klassis.

Foto 3. Lugemisteler.

Foto 4. Punktkirjamasin.

**Foto 5. Remonditud
koridor.**

**Foto 6. Trepi algust ja
lõppu tähistab kollane
värvus.**

LIIS VÄLJAOTS
TALLINNA 32. KESKKOOL
11. KLASS

igal õhtul pesen päeva endalt maha

välja pesta igat plekki ei saa
riie võib nii hapraks minna
ja ükspäev –
katki käriseda!

**

ma ei salli sind
mõnikord
sinus on liig palju mind

**

unel oli täna koletu nägu
koopas silmad
kriitvalge kest

unel oli täna lootustandev nägu
tõuse üles
küll hakkab helgem

**

Oli kevad
 kui võtsid mu kaasa
 möödus suvi
 ja lehed ning lumi
 pole sammugi jäänud ma maha
 ehk ükspäev kohtume ka---

**

jah, ma teen meelega
 kõigi viie meelega
 hääd ja kurja
 suurt ja väikest
 endale
 teistele

kuuenda meelega
 suurima hea meelega

**

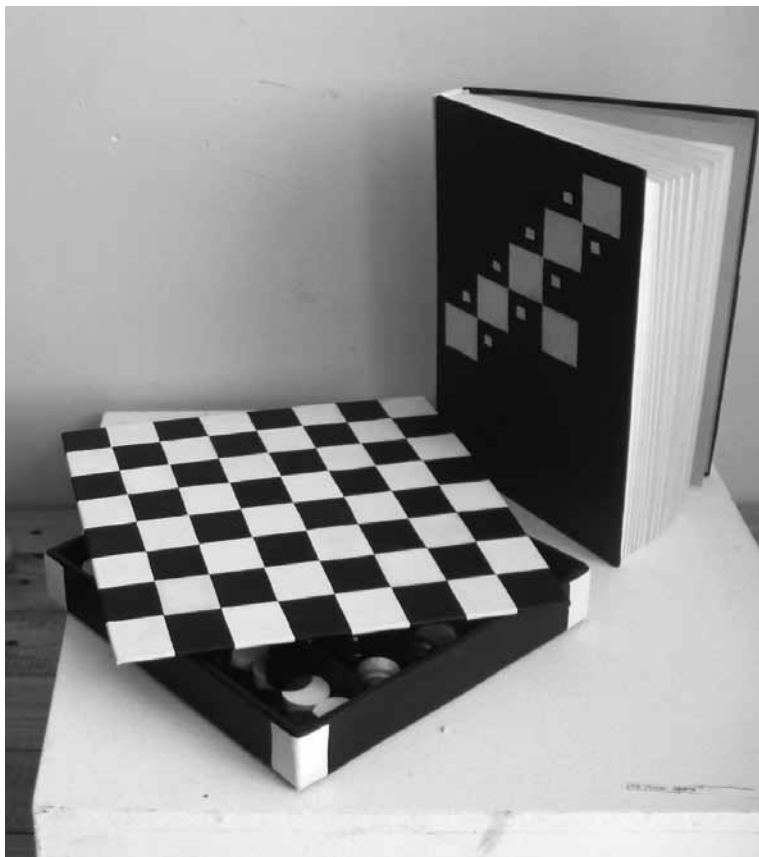
kuukauss on viltu
 puistab taevasse tähti
 kajakas lendab
 ja jätab oma märgi

nädal on möödas

**

sõnadest ei ole puudus
 julgusest on
 raiun kirvega endast tükke
 ja laotan need te ette
 kuid minu kõlakoja kaja
 te kõrvadele kuulmatuks jääb

24.03.2007

Jaana Soon, malekomplekt perele, nahk, juhendaja Eve Vetemaa.

ANNELIIS ARM
KARKSI-NUIA GÜMNAASIUM
11. KLASS

FEMINISM EESTIS JA NAIN EESTI AJALOO ÕPIKUTES¹

JUHENDAJA: MARIKA MÄEKIVI

EESSÕNA: MIS ON FEMINISM?

Aastal 1949 ütles prantsuse filosoof ja feminist Simone de Beauvoir: „Naisel pole olnud väljavaateid üheski valdkonnas. Seepärast nõuavad tänapäeval paljud nende hulgast uut staatust; /.../ naiste nõudmised ei põhine vaimus-
tusel oma naiselikkusest; /.../ nad soovivad, et lõpuks ometi antakse neile abstraktsed õigused ja konkreetsed võimalused, sest ilma nendeta on vabadus müstifikatsioon.” (Wolff 2005: 215)

ENE 2 (1987: 676) mõistab naisliikumise all meditsiinilist nähtust, kui naiselikkust, naiselike kehavormide või omaduste olemasolu mehel.

Eesti üks tuntumaid naisõiguslasi Julie Steinman on öelnud, et feminism on naise mõtteline, arvestav ja hindav suhtumine ühiskonnaelu nähtustesse ja sellisest suhtumisest aktiveerunud tahe olla kasulik ühiskonnale (Mäola 1999: 155).

Collinsi sõnaraamatu järgi põhinevad feministlikud teooriad aga 1960. ja 1970. aastate poliitilistel ja sotsiaalsetel muutustel, mis omakorda tulenevad traditsiooniliste naiselikkuse ja sugupoole kontseptsioonide vaidlustamisest ja mittetunnustamisest. Nad kirjeldavad naiste ajaloolisi, psühholoo-

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Karksi-Nuias 2007. aastal.

gilisi, seksuaalseid ja rassilisi kogemusi, mis näitasid, kuidas feminism oleks naiste jõuallikaks. (Laas 1998)

Feministlikud ideed hakkasid levima 1790. aastatel, mil Prantsuse ja Ameerika revolutsioonid tõstasid naiste õiguste küsimuse. Peamiselt rõhuti naistele hääleõiguse ning hariduse andmise võimalusele. Seoses sõadega 19. sajandil vaibus naisliikumine aastakümneteks, kuid sai taas alguse 20. sajandil, mil hakati nõudma soolist võrdsust meestega kõigis eluvaldkondades, sest naised kannatasid ikka veel ebavõrdsuse all.

Naisliikumine jagatakse kolmeks: esimese, teise ja kolmanda laine feminismiks. Neid perioode iseloomustavad erinevad eesmärgid ja põhimõtted. Esimene laine on naiste organiseerumise algus ja võitlus kodanikuvabaduste eest 18. sajandi lõpust 20. sajandi alguseni. Naised hakkasid üha sagedamini välja tulema feministlike kirjutistega ning töötama just neis eluvaldkondades, mis olid siiani olnud nende tegevusalaks ka koduses miljöös: kasvatus, õpetus, hooldus, osalemine töökodades ja koolinõukogudes (Vikipeedia: "Esimese laine feminism"). Teise laine naisliikumine keskendus naistele poliitiliste õiguste saamise eest võitlemisele (Vikipeedia: "Teise laine feminism"). Kolmanda laine feminism on naisliikumise vastase kriitika tekkimise aeg 1990. aastate alguses, mil oluliseks sai küsimus ebavõrdsusest ühiskonnas tervikult ehk nn meesvõim. Kuigi naistel on hääleõigus, on sooline ebavõrdsus valitavate vahel siiski märgatav (Vikipeedia: "Kolmanda laine feminism").

Ühte kindlat feminismiõpetust ei leidu. Eristatakse kolme suuremat feministliku teooria gruppi: liberaalset, marksistlikku ja radikaalset feminismi. Liberaalid toetavad põhimõtet, et igal naisel peab olema mehega võrdne vabadus määrata enda sotsiaalset rolli. Marksistlik teooria rõhutab aga, et feminismi nähakse osana laiemast võitlusest eraomandi kaotamise ja kommunismi eest. Klassikalised marksistid usuvad, et naiste rõhumine tuleneb kõigepealt nende traditsioonilisest positsioonist perekonnas. Nn radikaalid väidavad, et naiste rõhumise juured on nii sotsiaalsel kui ka bioloogilisel laadi; sugupoolte olemasolu iseenesest jaotab inimesi kahte klassi: valitsevasse meeste klassi ja sellele alluvasse naiste klassi. Naiste rõhutud seisundi likvideerimiseks pakutakse välja laialdast meetmete kogu. Oluline koht on naiste klassi eneseteadvuse tõstmisel. (Vikipeedia: "Feminism")

Peamised punktid, millele feministid tähelepanu pööravad, käsitlevad probleeme, misugune on sooline ebavõrdsus ühiskonnas ja mis põhjustab naiste rõhutust. Uuritakse, milline suhe valitseb naiste eri- ning bioloogilise rolli vahel või isikliku ja avaliku sfääri vahel. Otsitakse vastuseid, mida kujutab endast naistele suunatud sotsiaalpoliitika, millised strateegiad viivad naiste rolli muutumisele. (Laas 1998)

SISSEJUHATUS

Töö koostaja valis siinse teema seetõttu, et tavaliselt on inimeste suhtumine naisõiguslastesse negatiivne. Autor tahab nii enda kui ka teiste silmaringi selle tänapäeval väga aktuaalse teema suhtes avardada. Töö koostajat huvitab, kuivõrd käsitletakse 20. sajandi naiste rolli ja panust Eesti ajaloo õpikutes, sest tihti peale mäletatakse vaid meessoost ajalootegelasi. Autorit pani mõtlema, kas õpikuid koostades leiab aset alateadlik enesetsensuur.

Uurimistöö on jaotatud kahte peatükki, millest esimene kõneleb feminismist Eestis täpsemini naisliikumisest Eestis läbi aegade, mis on olnud eestlastest feministide põhimõtted ning eesmärgid, kui palju leidub Eestis naisõiguslasi või -organisatsioone. Teises peatükis pöörab töö koostaja rõhku naise käsitlemisele Eesti ajaloo õpikutes, pühendudes peamiselt Eesti 20. sajandi ajalugu käsitleanud õpikutele.

Uurimistöö koostamiseks sai autor materjali nii välismaalaste kui ka eestlaste koostatud raamatutest, artiklitest perioodikaväljaannetest ning Interneti-lehekülgedelt. Abi saamiseks pöördus autor Eesti nn valvefeministi Barbi Pilvre poole, kelle käest sai häid juhtnööre materjali leidmiseks just Internetist. Teise peatüki jaoks töötas autor läbi neli haridusministeeriumi poolt õppekavale vastavaks kiidetud ajalooõpikut, mida kasutatakse käesoleva töö autori koolis.

Tööd koostades tõdes autor, et üldine materjal feminismi kohta on kättesaadav, ent konkreetselt Eestis tegutsevate naisõiguslaste ja -organisatsioonide kohta on informatsiooni küllaltki raske leida.

Uurimistöö kirjutamine oli aeganõudev, aga huvitav. Suurimaks tasuks oli enese silmaringi avardamine ja ka see, et töö lugejadki saavad teada huvitavaid fakte seni veel vähetuntud teema kohta.

1. FEMINISM EESTIS

1.1. FEMINISM LÄBI AEGADE

Eesti feminism sai alguse rahvuslikul ärkamisajal, mil Aleksandrikooli liikumise toetamiseks loodi esimesed vabatahtlikud naisorganisatsioonid. Seda perioodi iseloomustab hariduspüüdlus, millele järgnevad naiste õiguslikud nõuded. Tänapäevaga võrreldes olid feministide tahtmised sel ajal vägagi tagasihoidlikud ja ettevaatlikud, rõhudes enesetäiendamisele, näpunäidetele kodunduses. Lydia Koidula eestvõttel loodi aastal 1886 Kroonlinna Naiselts (Eesti Naisliidu kodulehekülg). Sel perioodil leidis lisaks L. Koidulale

veel kaks kanget ning edumeelset naist: Miina Härma ja Aino Tamm, kes sõandasid minna vastuollu tollaste tavade ning reeglitega. M. Härma oli naine, kes omandas kõrghariduse, olles nii esimene naishelilooja, -dirigent ja -orelikunstnik. See-eest A. Tamm, kes oli tuntud kui laulja, tutvustas oma kodumaa laulukultuuri välismaal. Seda nn kuldset kolmikut peetakse naisliikumise algatajaks 19. sajandi lõpus. (Eesti Naisliidu kodulehekülg)

Esimeseks Eesti naisõigustlaseks, kes hakkas 20. sajandi alguses omasooliste eluolu muutma, oli aga Lilli Suburg. Aastal 1880 asutas ta Pärnusse esimese eraalgkooli tütarlastele. (Vahtre 1997: 80) 1907. aastal loodi Tartu Naisselts ja Elfriede Lender asutas Tütarlaste Eragümnaasiumi, 1911. aastal asutati Eesti Naisüliõpilaste Selts, kus juba avalikult räägiti naiste olukorrast ja õigustest. Esimene naiskongress, kus tuuakse avalikkuse ette naisi rõhuvaid probleeme, leiab aset 1917. aastal. M. Reisik räägib seal õrnema soo poliitilistest õigustest, J. Päts naiste ülesannetest omavalitsustes, H. Pöld naistöliste seisukorrast, J. Rebane abielu mõjust ja kutsetööst, M. Raamot selgitab põllu- ja majapidamiskoolide vajalikkust naistele, A. Johanson omakorda kodutööstuse ja käsitöö, P. Koppel aga ühiskoolide tarvilikkust. (Mäola 1999: 86)

Tõelise feminismi radadele jõutakse 1920. aastal teise naiskongressiga, kus püstitatakse eesmärkideks naise vabastamine isiklikult ja majanduslikult mehe eestkostest, ühesuguste õiguste saavutamine laste suhtes ja naiste osakaalu muutmine mehega võrdseks otsuste langetamisel. (Mäola 1999: 201) Võib öelda, et Eesti iseseisvumisega saab sinne naiskodanik poliitilised õigused, millega astutakse feminismi teise perioodi. Järgmisteks eesmärkideks on iseteadliku ja vastutusvõimelise naise kasvatamine, rakendades teda tööle nii riiklikesse kui ka omavalitsusasutustesse. (Mäola 1999: 92) Suureks läbimurdeks feminismi vallas on hääleõiguse saamine 1920. aastal (Graf 1993: 312). Vene impeeriumi lagunemine, Saksa okupatsiooni aeg ja Vabadussõda nõuavad naisliikumiselt kiiretempolist suunamuutust. Naised tegelevad nüüd sõdivate meeste eest hoolitsemise ja tööl käimisega. Oma nõudmistele esitamiseks sel perioodil aega ega mõtet ei jätku, sest nüüd täidetakse sõjas olevate meeste kohustusi.

Feministlik liikumine jäi veelgi rohkem soiku iseseisvuse kaotamisega 1940. aastal. Nõukogude periood välistas elust soo, sest võimude arvates ei eksisteerinud mehi ega naisi, olid vaid seltsimehed. Sugu loeti rohkem isiksuse omaduseks kui identiteedi määrajaks. (Estonica kodulehekülg) Sel ajal käisid naised tööl, kas või samadel ametipostidel nagu mehed, ja teenisid ise elatist. Mainimist väärib tõsiasi, et palga suurus jäi meeste omale

siiski alla. Nõukogude ajal leidis küll nn naisorganisatsioone, ent nagu Mai Saunane kirjutab, olid naistenõukogud direktiivselt ellu kutsutud ühendused, millel puudus sisuline laialdase kandepinnaga liikumine – tegemist oli sunniviisiliselt vabatahtlike ühendustega. (Taru Ülikooli kodulehekülge: Ülvaade feminismist Eesti ajakirjanduse põhjal) Siiski jõuti mõnes asjas lääne feministide nõudmistest ette: abordiõigus taastati 1955. aastal, mujal võideldi selle nimel 1970. aastateni (Estonica kodulehekülge) Samas leidis diskrimineerimist seltsielus: seltskondlikke koosviibimisi peeti töökollektiivides, kuhu abikaasasid tavaliselt ei kutsutud. Nõukogude naiste õlul lasusid peale igapäevase ametitöö ka toimetamised kodus majapidamises ja laste kasvatamine.

Feministlik mõte jõuab Eestisse alles 1990. aastate lõpus ning seda sisuliselt soolise vaatenurgana või siis postfeminismina nagu seda nimetatakse. Tähelepanu tuleks pöörata B. Pilvre seisukohtadele, mis väljendavad tänapäeva naise olukorda: „/.../ naiste diskrimineerimine ei tähenda mitte ainult ebavõrdsust tööturul, vaid muuhulgas ka seda, et naisi kujutatakse meedias ühekülgsest ja tendentslikult.” (Pilvre 2003: 1981) Lugeses seda artiklit, mõistis töö autor, et naiste õigusi ei kärbita mitte ainult töö- või tööd otsides, vaid ka muudes eluvaldkondades. Ka tegelikus elus leiab esifeministi väide tõestust: märkama on hakatud seksuaalset ahistamist, ebaõiglast palgapoliitikat, muidu „ärategemisi” ning sadu kultuuriniidistikke, mis ei lase muutustel toimuda. Taasiseseisvumisest alates on ajakirjanduse ja televisiooni vahendusel korraldatud mitmeid küsitlusi ja foorumeid nii feminismi kui ka Eesti feministide kohta. Peaaegu igal aastal on feministlikud ühendused viinud läbi mitmeid seminare, kongresse, kus on arutatud naiste olukorra üle ühiskonnas ning sellise olukorra põhjuste üle. Hetkel tegutseb Eestis üle saja naisorganisatsiooni, millest tuntumad on Naisliit, Tiina, Eesti Naiste Ümarlaud, mis koondab omakorda mitmeid ühendusi. (Laane jt 2007)

20. sajandi lõpp muutis feminismiteema aktuaalseks, kuid mõne jaoks on naisliikumine Eestis siiski rohkem tabuteema, mis saab ajakirjanduses sügeda. ÜRO esindaja Kädi Mänd on vastanud feminismi suhtes negatiivselt häälestatutele: „Kas Eestil on feminismi vaja, sõltub sellest, millises ühiskonnas elada soovime. Kui tahame, et see oleks demokraatlik ühiskond, kus inimõigusi respektieritakse ja kus inimesed ei peaks oma eluvalikuid tehes lähtuma oma soost, on feministlik perspektiiv lausa hädavajalik” (Mänd 2000). Suhtumine feminismi on erinevates riikides aga varieeruv, sest traditsioonilised arusaamad meeste ja naiste rollidest on erinevad.

Ühiskondades, kus traditsioonilised rollid on sügavalt juurdunud, suhtutakse feminismi negatiivsemalt kui nendes ühiskondades, kus meeste ja naiste vahel valitseb juba suurem võrdõiguslikkus. Paljude eestlaste arvates on naisõiguslased kibestunud vanatüdrukud, kes on jäänud elu hammasrataste vahele ning valavad viha meeste peale välja. Eriti halvustav naisliikumise suhtes on meeste hoiak. Ühest Tartu Ülikoolis koostatud uurimistööst feminismi kohta leidis autor, et feministe on nimetatud hulludeks, alaväärsuskompleksi põdevateks naisteks. Feminismiga seostusid küsitlute ka mitteseksivad naised, lesbism. (Saag jt 2007) Tihti on mainitud, et feministid vihkavad mehi, on perelõhkujad ning ei salli ilusaid naisi ega ilu ennast. (Kurvet-Käosaar, Põldsaar 2004) Töö autori arvates vajab Eesti riik feministe, sest naiste olukord on meeste omast jätkuvalt halvem ning valitseb ebavõrdsus, näiteks valimisnimekirjades on rohkem mehi kui naisi ning pealegi on Eesti naiste palgad keskmiselt 70 protsenti meeste palkadest väiksemad samaväärse töö eest. (Estonica kodulehekülg).

1.2. FEMINISTIDE EESMÄRGID JA PÕHIMÕTTED

„Naistel on igati õigus, kui nad hakkavad vastu maailmas kehtivatele reeglitele, sest mehed on need teinud ilma nendeta” (Ross 2001).

Esivanemate müütide kohaselt on eesti naine kael, mis pöörab mehe pead selles suunas, nagu ise soovib. Kuigi Eestis on lühikese aja jooksul saavutatud naistele mitmed õigused, nagu hääleõigus 1920. aastal ja abordiõigus 35 aastat hiljem (läänes läks kauem aega), väidavad mitmed ajaloolased, et tugeva eestlanna kuju on pigem kunstiline saavutus. (Estonica kodulehekülg)

Mitmed naised võtavad sõna karjääritegemise võimaluste suhtes, öeldes, et kaugele jõudmiseks peab olema mitu korda tugevam kui mees ning samuti kavalam ja osavam enda reklaamimisel. Näiteks Reet Hääle sõnul leidub naisi ärialal vähe. Põhjuseid on mitmeid, kuid kõige kaalukamaks peab ta ettekujutust traditsioonilisest mehest ja naisest. (Taru Ülikooli kodulehekülg: Sugupoole analüüs ajakirja „Favoriit“ põhjal) Tavaliselt arvatakse, et naise ülesandeks on hoolitseda majapidamise ja laste eest, mehed see-eest on leiva lauale toojad ning avaliku sektori tegelased.

Kõiki naisliikumisi ja -õiguslasi erinevatest riikidest seob ühine eesmärk: saavutada võrdõiguslikkus mehe ja naise vahel. Peamine tähelepanu on suunatud sellele, et välja selgitada, missugune on sooline ebavõrdsus ühiskonnas ja mis on selle põhjused. Sellest tulenevalt püütakse kujundada

ideoloogilist perspektiivi, uurides lähemalt naiste erinevate rollide suhet bioloogilise rolliga ning suhet isikliku ja avaliku sfääri vahel. (Laas 1998) Üheks eesmärgiks on feminismi kui nähtuse selgitamine ja tutvustamine inimestele, kelle teadmised naisliikumisest on piiratud.

Erinevalt lääneriikidest on meie feminism kui katkestatud kultuur, eelkõige just sootu nõukogude aja tõttu. Meie naisõiguslased on n-ö postfeministid ehk kolmanda laine feministid, kes arutlevad üldiselt teemadel, mille järgi seksuaalne identiteet ja sugu on ühiskondlikult kokku seatud ning seetõttu ei saa inimest kirjeldada, öeldes tema kohta vaid homoseksuaal, naine, mees vms. (Vikipeedia: „Kolmanda laine feminism”) Järgnevalt on välja toodud siinsete naisõiguslaste prioriteetidid, mis lähtuvad meie ühiskonnast tulenevatest probleemidest ning võtavad kokku selliste naisorganisatsioonide nagu Eesti Naisliit, Tiina, Eesti Naisuurimus- ja Teabekeskus ja Eesti Naisühenduste Ümarlaud eesmärgid:

- mõlema soo sisemise võrdsuse tunnetamine;
- sügavamalt iseendasse vaatamine (probleemide leidmine, tunnistamine ja lahendamine);
- võitlus naiste vastu suunatud vägivallega;
- meeste ja naiste palgataseme erinevuse vähendamine – võrdse töö eest võrdne palk;
- meeste osaluse ja toe suurendamine laste kasvatamisel;
- ühiskonna naiselikustamine;
- võitlus rassilise, vanuselise, keelelise ja etnilise barjääri vastu karjääri tegemisel;
- naistele vajaliku koolituse võimaldamine;
- naiste osakaalu suurendamine tähtsate otsuste langetamisel;
- koostöö arendamine naiste ja naisühenduste vahel ning ka meesühendustega;
- ema- ja isapuhkuse saamine;
- võitlus seksuaalse ahistamise vastu;
- meeste mõttemaailma ja ühiskonna tolerantsemaks muutmine.

Samas tegutsevad feministid selle nimel, et riigis valitseks sooline võrdsus, mille tulemusena saavad naised tõusta karjääriredelil, langetada ühiskondlikult tähtsaid otsuseid.

Põhimõtteks saab lugeda uskumust, mille kohaselt riigile oleks kõige parem, kui säiliks nii traditsiooniline kui ka uuenevate väärtustega kaasaminev karjääritegev naisetüüp. Demokraatia peaks seisnema selles, et naine saab vabalt valida, ilma et ühiskond tema otsust tauniks.

1.3. TUNTUMAD FEMINISTID

Eesti feminism sai alguse ärkamisajal. Sellel perioodil tegutses ka tuntum naisõiguslane **Lilli Suburg**, kes avas 1880. aastal Pärnus esimese tütarlastekooli. (Eesti Naisliidu koduleht) Paarkümmend aastat hiljem asutas ta ajakirja „Linda”, millega kutsus oma sookaaslasi vaimu arendama ning meeste eestkoste alt vabanema (Mäola 1999: 37, 46). Ajakirjaga avanes võimalus näidata kisendavat meeste ja naiste vahelist ebavõrdsust ühiskonnas. Proua L. Suburgi tunti kui naisliikumise ja naiste iseteadvuse ning vabaduse aktiivset eestvõitlejat. Tema oli see, kes arvas, et naine suudab ühiskonda parandada.

Samal ajal tegutses ka **Natalie Johanson-Pärn**, kes hakkas rohkem võitlema õrnema soo haridusvõimaluste eest ning asutas tütarlastele käsitöökooli, et neid saaksid kutseharidust (Mäola 1999: 34).

Tuntud naisõiguslane sel perioodil oli veel **Marie Koppel**, kes pööras esimesena tähelepanu naistele hääleõiguse andmisele (Mäola 1999: 71–72).

Alma Johanson-Koskeli arvates peab naine vaimselt vabaks saama, kutsehariduse omandama ning mehega võrdset palka teenima (Mäola 1999: 82, 143).

Marie Reisiki meelest tuli seada sisse naiste ja laste kaitse ning parandada õrnema soo poliitilist olukorda (Mäola 1999: 86, 152). Ta oli naisliikumise radikaalsema suuna esindaja. (Seemen 1999) M. Reisik, kes kuulus kahel korral riigikokku, oli Naisliidu juhtfiguur.

Eestlanna **Julie Steinman** defineeris teadmatutele sõna feminism ja oli ka ise tuntud aktiivse naisõiguslasena (Mäola 1999: 105).

Erika Viirsalu Nivanka oli esimene, kes uuris naist ja noorsugu võõrvalutajate võimu all (Mäola 1999: 114, 115).

Tuliseimaks sotsiaal- ja naisõiguste eest võitlejaks peetakse **Minni Kurs-Oleskit**, kes tõstatas naisüliõpilasküsimuse (Mäola 1999: 138, 141).

20. sajandi alguses peeti üheks südikamaks naisõiguslaseks **Stella Veilerit**, kes teavitas Eestit ema ja koduperenaise probleemidest, aidates kaasa neljalapselisele perele toetuste andmise seaduse vastuvõtmisele Proua S. Veiler asutas emade ja rinna laste kodud. (Mäola 1999: 144–145).

Inimestega kõige lähedamalt suhtlevaks feministiks saab nimetada **Linda Eenpalu**, kes on mitmekordse siseministri, Riigikogu esimehe ja peaministri Kaarel Eenpalu abikaasa. (Seemen 1999) L. Eenpalu sõnavõttud naisõiguste teemadel on olnud kooskõlas abikaasa omadega. Kui K. Eenpalu kutsus naisi „pöörduma kõige selle pühama poole tagasi, mis on ühenduses koduga”, siis L. Eenpalu sekundeeris talle mõtetega: „Eesti naine on töötav

naine, kes edukalt täidab ka emaülesandeid. Me näeme meie kutselisi naisi, arste, õpetajaid ja teisi varajastel hommikutundidel turul oma korvidega. Välistöö lõppedes talitavad nad kodus keetes, küpsetades, õmmeldes ja maja koristades.” (Seemen 1999) Ta kuulutas avalikult, et naine ei ole mehest halvem ning võitles tuliselt ja vihaselt meestemaailma ja ülemvõimu vastu (Mäola 1999: 162).

Nimetatud naised tegutsesid 20. sajandi alguses ja Eesti Vabariigi ajal. Nõukogude Liidu poolt okupeeritud Eestist ei ole näiteks tuua ühtki säraavat ja aktiivset naisõiguslast, sest sel perioodil oli feminism soiku vajunud, lihtsalt ei eksisteerinud ei feministe ega feminismi. Nõukogude propaganda rõhutas pidevalt meeste ja naiste võrdõiguslikkust kui nõukogude võimu üht suurimat saavutust. Nõukogude Liidus ei peetud sugu oluliseks üheski tähtsas küsimuses, elanikke kutsuti kõiki seltsimeesteks.

20. sajandi lõpul ja 21. sajandi alguses hakkavad tegutsema feministid, kes ütlevad otse välja oma eesmärgid ja alustavad julgelt võitlust võrdõiguslikkuse eest.

Nii esifeministiks kui ka valvefeministiks tänapäeva Eestis nimetatakse **Barbi Pilvret**. (Varblane 2003) B. Pilvre on Eesti Ekspressi üks tunnustatumaid ajakirjanikke, kes võtab aktiivselt sõna naiste õiguste teemadel. B. Pilvret peetakse üheks järjekindlamaks, paremini teooriat valdavaks feministlikuks mõtlejaks, kes on avaldanud mitmeid teoseid, esseesid ja artikleid feminismi kohta. Vaid mõned näited on „Feminismi mitu nägu”, mis avaldati ajakirjas Luup 1997. aastal, ning artiklikogumik „Formaat”, mis sai avalikkusele tuntuks 2002. aastal. B. Pilvre arvates peavad muutused ühiskonnas toimuma naiste endi tahtest sõltuvalt ning ise tuleb mõjutada otsuseid, mitte oodata, et nende eest tehakse kõik ära, või lootma, et kõik läheb sujuvalt õiges suunas. Esifeministi meelest on Eestis naisliikumise näol tegemist pigem klubilise tegevusega, kus ei võeta sõna poliitilistel seisukohtadel, nagu sotsiaalpoliitika, elamupoliitika, tervishoid, haridus, vaid otseselt naisi puudutavates küsimustes, nagu prostitutsioon, üksikemad jpm. (Sirp 2000)

Elina Männi on naine, kes ei karda tunnistada, et ta on feminist. Ühes ajaleht Sakala artiklis vastas punapäine daam, et jah ta on feminist, seal ei olevat midagi varjata. (Kiiler 2003: 6) E. Männi sõnul räägib naisliikumine sellest, et igal naisel on potentsiaali ning kõigil peaks leiduma võimalus see realiseerida, kas siis inim-, hinge-, vaimu- või isegi südamepotentsiaal. Oma arusaamasid püüab ta inimesteni tuua feministliku alatooniga lavastuste kaudu, pannes inimesi ka mõtlema teistele ja üldisemalt. Tema üheks

feministliku alatooniga näidendiks on „Vagiina monoloogid”, mille E. Mäni lavastas 2003. aastal Viljandis Ugala teatris. (Kiiler 2003: 6)

Feminismi teemal, eriti kunstivallas, võtab julgelt sõna **Katrin Kivimaa**. „Feminism ei ole midagi kindlalt määratletavat, ta on pigem kui positsioon, sotsiaalpoliitiline liikumine, mis käsitleb elu naise seisukohalt vaadates,” defineerib feminismi Eesti üks tuntumaid naisõiguslasi. (Tartu Ülikooli koduleht: Ülevaade feminismist Eesti ajakirjanduse põhjal) K. Kivimaa peab feministliku kunsti prioriteediks naise analüüsimist naise jaoks, mis tema arvates võib kõneleda nii õrnema soo tänapäevasest elust kui ka sajandite-tagusest elukorraldusest, kus naiste peamiseks tegevuseks oli käsitöö, mille ringidest said ilmselt alguse mitmedki naisõigusluse ideed. Nii tutvustabki ta inimestele kunsti, tõlgendades seda läbi naiste olukorra, aidates mõista nii feminismi olemust kui ka vajalikkust.

Eesti feministlikuks kunstnikuks nimetatakse **Mare Trallat**, naist, kelle teosed väljendavad tema mõttemaailma, seotust feminismi ja naisliikumisega. (Kivimaa 2007) Kunsti kaudu avaneb tal võimalus kritiseerida ühiskonna stereotüüpe, tuues esile võrdõiguslikkuse puudumise – feminism on kui üks variant kriitikaga maailma parandada. Paljude arvates on just M. Tralla süüdi feministlikule kunstile ja kunstnikule negatiivse imidži andmises. Teisalt läks ta aga julgelt tabude purustamise, girl power'i ja marginaliteed. M. Tralla on feministliku kunsti täiendaja ning paljudele tundub, et pärast M. Trallat tuleb selle kunsti liigi lõpp. M. Tralla feministlikust loominguist saab tuua näitena teose „Turvaühiskond”. (Kivimaa 2007)

Mainida tuleb ka **Eve Annukit**. (Sirp 2001) Feministiks ta ennast otseselt ise ei nimeta, kuid kuna ta võtab võrdõiguslikkuse teemal julgelt sõna, leidis käesoleva töö autor, et E. Annuk tuleb siinkohal välja tuua. E. Annuk selgitab ühes diskussioonis, et tema töö ülesanded seisnevad nende mehhanismide analüüsimises ja mõistmises, mis ütlevad, kuidas sugupool seostub laima kultuurilise kontekstiga. Ta on feministliku kirjandusanalüüsi üks rajajatest.

Ajakirjanduse vahendusel feminismi ja võrdõiguslikkuse teemadel sõnavõtjana on tuntud **Maimu Berg**. Delfi kodulehel avaldatud artiklis küsiti M. Bergilt, milline on tema suhe naisliikumisega. Daam aga ei vastanud konkreetselt, kas ta kuulub feministide hulka või ei, kuid rõhutas, et pooldab võrdõiguslikkust juhul, kui ollakse teadmiste ning kvalifikatsiooni poolest samal pulgal. (Delfi 2004: Eurovalimised: vastab Maimu Berg) M. Berg on avaldanud mitmeid artikleid ja osalenud filmi „Elustiilid” tegemisel. Selles räägitakse feminismi olemusest nii Eestis kui ka mujal. (Eesti Televisioon 2004: Elustiilid. Feminism)

Feminismi ja naisuurimuse teemadel aktiivselt arutlev **Kärt Hellerma** on öelnud: „Eesti on ikka veel suhteliselt patriarhaalne ühiskond ja naise hindamine seksuaalobjektina pole kuhugi kadunud, pigem reklaami tõttu süvenenud. Feminism on jäänud kuluaaridesse, massikultuur aga on täis naise objektiks tegemise näiteid.” (Martson 2006: B12) Et K. Hellerma jaoks on võrdõiguslikkusel ühiskonnas suur tähtsus, lisas töö autor ta siinsesse uurimistöösse. Paralleele ei saa K. Hellerma ja B. Pilvre vahel siiski tõmmata, sest K. Hellerma ei ole võitlev naisõiguslane, vaid pigem moralist. Mainimata ei saa aga jätta tema otsekohest ja kriitilist artiklit „Eesti naine kardab olla feminist”, mis avaldati 1995. aastal. (Kruus 2004) Artiklis toob ta välja, et naised on pigem hingelised olendid ja et käesolev aeg on lihtsalt sundinud neid oma kehaga tegelema. Kui orienteeruda ainult kehalisele ilule, st huvituda vaid kreempotsikutest ja trennist, on lugu kehv. Samuti vaim vajab kosutust. (Kruus 2004)

Helen Talalaev on tuntud eelkõige raamatu „Tilliga või tillita: retsepte Eesti feministidelt” ühe kaasautorina. (Talalaev 2008). Selles teoses kirjeldab H. Talalaev oma teed feminismini, millele ta ise ei suuda kindlat definitsiooni anda. Tema arvates on feminism niivõrd mitmetahuline ja põnev nähtus, et üldsõnaline definitsioon paneks ta vaid rangelt paika ja piiraks tema võimalusi ja tähendusi, mistõttu ta jätab selle tegemata, jättes sellega feminismile vabaduse olla ja areneda ilma tema väiklase definitsioonita. (Talalaev 2008)

Feministina väarib märkimist raamatu „Tilliga või tillita: retsepte Eesti feministidelt” kaasautor **Raili Põldsaar**. (Naiste Nõuandla 2004) Tedagi tuntakse kui aktiivset sõnavõtjat ajakirjanduse veergudel. R. Põldsaar on öelnud, et feministe süüdistatakse tihti peale selles, et nad püüavad parandada ainult naiste õiguslikku olukorda, hoolimata meeste olukorrast. Süüdistajatele vastab ta: „Puha vale! Me tegeleme usinalt ka meeste probleemidega, näiteks võitleme selle eest, et mees saaks naisega võrdselt lapsega kodus olla või loobuda rangelt ettekirjutatud mehelikust rollijoonisest, mis sunnib teda ennast surnuks töötama.” (Naiste Nõuandla 2004) Feminism on tema jaoks kui radikaalne mõte, et naised on inimesed. (Põldsaar 2008)

Mainida tuleb ka **Eda Seppa**. (Tartu Ülikooli koduleht: Ülevaade feminismist Eesti ajakirjanduse põhjal) Ta on üks Eesti Naisuurimus- ja Teabeskuse (ENUT) juhatuse liikmeid. E. Sepp on avaldanud mitmeid artikleid, näiteks „Mehed ja naised, naised ja mehed”. (Kultuurileht 1995) Tema meelest soovivad feministid nihutada patriarhaalset maailmasüsteemi, kus mees ja naine võivad olla erinevad, ent on inimestena võrdsed. Aktiivne

võrdõiguslikkuse nõudja on öelnud: „Feminism kui probleem kuulub inimõiguste valdkonda, kus tahetakse, et meestel ja naistel oleksid võrdsed poliitilised ja juriidilised õigused, võrdsed võimalused ja õigus seksuaalsele enesemääramisele. Feminismile on omane naise tõelise olemuse teadvustamine. Feministid ei nõua, et mehed peaksid sünnitama, vaid naised peavad otsustama oma koha üle. Oluline on mõlema soos sisemise võrdsuse tunnetamine” (Tartu Ülikooli koduleht: Ülevaade feminismist Eesti ajakirjanduse põhjal)

Kuigi enamasti on just mehed need, kes suhtuvad naisõiguslastesse tülgastavalt ja eemaletõukavalt, leidub Eestis siiski ka selliseid mehi, kelle jaoks feminism on omane. Lisaks naissoo esindajatele on raamatu „Tilliga või tillita: retsepte Eesti feministidelt” autoriks **Andres Maimik**. Tema mõistab naisliikumise all järgnevat: „Feminism on vastavalt maitsele, kas pipipikk-suklik mäss sotsiaalse eestkoste ja bioloogilise ülemvõimu vastu, ühiskonna valvekoer ja kombuspoltisei, või maomürki keetvate nõidade salaselts. Mulle isiklikult meeldib feminismi romantilisem kuvand – läbi põlevate rinnahoidjate suitsu näeme murenemas konservatiivse “meheõiguse” viimaseid bastioneid.” (Maimik 2008) Samas raamatus panevad omi mõtteid kirja ka Marion Pajumets ja Rasmus Rask, kirjeldades mehe päeva ehist koiduni. (Pajumets jt 2008) Nad toovad esile fakti, et tihti peale jagatakse asju meestele ja naistele kuuluvaks, mistõttu püütakse oma rollidele kindlaks jääda, et mitte veidrikuna tunduda. M. Pajumetsa jaoks on feminism võitlus parema maailma pärast.

Kindlasti leidub feminismiga tegelevaid inimesi veelgi, kõige tähtsam on autori arvates aga see, et feminist ei pea olema tingimata naine, vaid võib olla ka meessoost.

1.4. FEMINISTLIKUD NAISORGANISATSIOONID

Enamik inimesi teab kindlasti vanasõna „Kaks pead on ikka parem kui üks pea”. Sellest tarkusest on ka Eesti feministid eeskujult võtnud, ühendades oma jõud ja proovides püstitatud eesmärke koos saavutada, mistõttu tegutseb Eesti territooriumil mitu naisorganisatsiooni, kelle sihtideks on ühiskonna muutmine eelkõige tolerantsemaks ja ühtsemaks. Neid naisühendusi või -liite saab paigutada just feministliku liikumise alla.

Arvatavasti suurimaks feministlikuks ühenduseks saab nimetada **Eesti Naisteühenduste Ümarlauda** (ENÜ), mis nägi ilmavalgust 2003. aastal ning mille koostööleppel on praeguseks alla kirjutanud 54 organisatsioo-

ni üle Eesti. (Eesti Naisühenduste Ümarlaua koduleht) Ümarlaud ise peab ennast avatud ning demokraatlikuks õrnema soo ühenduste koostöövormiks. Sihiks on kujundada naiste ühiseid seisukohti olulistes valdkondades ja dialoogides võimudega ning edendada osalusdemokraatiat ning meeste ja naiste võrdõiguslikkust. Tegeletakse lahenduste otsimisega probleemidele nagu naiste vastu suunatud vägivald, meeste ja naiste palgatasemete erinevused, meeste vähene osalus ja tugi laste kasvatamisel. ENÜ algatab erinevaid projekte, toetus- ja protestiaktisioone, mis on suunatud naiste õiguste tagamisele.

Eesti Naisliit taastati 1989. aastal. (Eesti Naisliidu koduleht) Mitmed naised kogunesid Tartus Vanemuise teatrisse kinnitamaks seda, et ollakse võimelised eelkäijate põhimõtteid edasi kandma. Organisatsioon peab ennast naiste vabatahtlikuks demokraatlikuks ühiskondlikuks ühenduseks, kelle ülesanne seisneb naiste õiguste ahistamise eest väljaastumises, naise väärkuse tõstmises, perekonna tugevdamises, looduse kaitsmises ning naisideaalide taastamises. Selleks on osaletud erinevatel konverentsidel, heategevusüritustel ja mitmetel pidustustel. Sihiks peetakse Eesti naise osalemist riigisisese ja rahvusvahelise koostöö ühendustes, aga ka naiste toetamist erinevates eluvaldkondades ja meeste ning naiste võrdõiguslikkuse põhimõtte rakendamist seadusandluses, poliitikas ja igapäevaelus.

Feministliku naisühendusena tegutseb mittetulundusühing **Tiina**, kellest siiani teatakse üpris vähe. (feministliku naisühingu Tiina koduleht) Sihtideks on seatud kaasmaalaste harimine nii inim- kui ka naisõiguste küsimustes, samuti feminismi tutvustamine ja levitamine, koostöö tegemine teiste naisliikumistega nii Eestis kui ka välisriikides, rahvusvahelises suhtluses osalemine ning naiste toetamine poliitikaareenil. Eesmärkide saavutamiseks korraldatakse tuluüritusi, osaletakse trükiste koostamisel ja müümisel. Näiteks 8. märtsil 2007 toimus Tallinnas rahvusraamatukogu nurgasaalis soolise võrdõiguslikkuse teemal koostatud publikatsiooni „Kitsas king või seitsmepenikoormasaapad” esitus, mis oli ühtlasi ka naistepäeva tähistamine, kus arutleti selle üle, milline on tegelikkuses sugudevaheline võrdsus heaoluriikides ning millised muutused on Eestis aset leidnud viimaste aastate jooksul. (feministliku naisühingu Tiina koduleht)

Feminismi tunnuseid võib leida **Keskerakonna Naiskogul KENA**, kes on seadnud eesmärgiks tsentristlike maailmavaadetega naiste huvidele vastava poliitilise, meelelahutusliku ja kultuurilise ühistegevuse arendamise. (Laane jt 1998) Prioriteediks võib lugeda naiste osakaalu suurendamist nii valimisnimekirjades kui ka riigiasutustes. KENA proovib igati kaasa

aidata poliitikasse pürgivate naiste professionaalsuse tõstmisele ning ühiskonda mõjutavate otsuste langetamisele.

Feministlikuks naisorganisatsiooniks saab nimetada ka **Reformierakonna Naisteühendust NaiRe**. Ühenduse sihiks on naiste silmaringi laien-damine ja nende poliitiline harimine. (Reformierakonna Naisteühenduse NaiRe koduleht) Sellest tulenevalt on prioriteediks aktiivsete naiste kaasa-mine poliitikasse. Ühenduse sooviks on muuta Eesti rohkem tasakaalus-tatud arenguga ühiskonnaks, kus meeste ja naiste vahel valitseks võrdsus. Selle nimel korraldatakse seminare, külastatakse saatkondi ja ministeeriu-me.

Ennekõike feministliku raamatukogu või keskusena tegutseb mittetu-lunduslik valitsusväline organisatsioon **Eesti Naisuurimus- ja Teabekes-kus** (ENUT), mis registreeriti 1997. aastal. (ENUTi koduleht) Laiemateks eesmärkideks on parandada arusaama inimõigustest ja aidata kaasa demo-kraatia arengule, õhutades naisi ning mehi koostööle kõigis eluvaldkonda-des, et selliselt jõuda sugupoolte vahelise võrdsuseni. Ideede elluviimiseks korraldab ENUT ümarlaudu, seminare, annab välja ning levitab nais- ja meesuuringute ajakirja Ariadne Lõng, mis hakkas ilmuma 2000. aastal. Sa-mas pannakse rõhku soolise võrdõiguslikkuse põhimõtte sisseviimisele riigi seadustesse ja võrdõiguslikkuse süvalaiendamisele. ENUTi liikmed peavad oluliseks soolist võrdõiguslikkust puudutava info levitamist, naisorganisat-sioonide töö toetamist ja arendamist.

2. NAISE KÄSITLEMINE EESTI 20. SAJANDI AJALOOÕPIKUTES

Uurides materjale feminismi kohta Eestis, hakkas autorit huvitama, kui pal-ju käsitletakse Eesti ajaloo õpikutes naisi ja millistest naiste tegevustest ning rollidest ajaloos peavad gümnasistid ning nooremad õpilased teadlikud ole-ma. Koolides kasutatavatel Eesti ajaloo õpikutel on väga suur tähendus. Sel-leks aga, et tekiksid seosed ja üldpilt ajaloosündmuste virvarris, on vaja häid õpikuid. Vello Helk (1996: 589) on ühes ajalooõpikute arvustuses öelnud, et ajalooõpikute kaudu saavad tulevased Eesti Vabariigi ehitajad esimesi mul-jeid oma kodumaa minevikust.

Siinse töö koostaja vaatas läbi neli õpikut, mis on haridusministeeriumi poolt kinnitatud õppekavale vastavaks ning mida kasutatakse autori koolis ajaloo õpetamisel:

- 1) E. Hergauk, M. Laar, M. Tilk 2002 „Ajalugu 5. klassile”;
- 2) A. Adamson, S. Valdma 1999 „Eesti ajalugu gümnaasiumile”;
- 3) M. Laur, A. Pajur, T. Tannberg 1995 „Eesti ajalugu II”;
- 4) A. Mäesalu, T. Lukas, M. Laur, T. Tannberg, A. Pajur 2001 „Eesti ajalugu”.

Milline siis on traditsiooniline käsitlus naistest Eesti 20. sajandi ajalooõpikutes? Seda teemat käsitledes meenusid töö autorile esimese asjana naiste tavapärased ja neile omaseks tunnistatud ülesanded ja rollid kodus: enamasti on õrnema soo esindajad kodused, kasvatavad lapsi, hoolitsevad mehe ja majapidamise eest. Kirjanik A. H. Tammsaare kujutab teoses „Tõde ja õigus” (1964: 31) naisi kui meeste omandit. Näiteks Oru Pearu abikaasa peab taluma peksu, söimamist ning mehe käske täitma. „/.../ Pearu jäi eidega omasoodu, keda ta nüüd süüdistas abielurikkumises Villemiga /.../ Ei aidanud naise kinnitused ega palved, Pearu märatses ja peksis. Naine kannatas ja vaikis, lapsed karjusid, kes olid pealtvaatajaks. Perenaise sitsjakk muutus räbalateks ja langes põrandale.”

Pikka aega ei olnud naistel võimalik korralikku haridust saada ja hääletama minna. Tavaline oli see, et pereisad panid tütre mehele oma parema äranägemise järgi. Naisi oli vaja järglaste sünnitamiseks ja majapidamistöödeks. Peeti iseenesest mõistetavaks, et mehed on need, kes võitlevad iseseisvuse ja oma riigi eest, teevad rasket füüsilist tööd ja muretsevad pere majandusliku seisu pärast. Seda, et Eestis on jätkuvalt levinud eelpool kirjeldatud vananenud arusaamad soorollidest ühiskonnas, kinnitab ka Iris Pettai (2006) oma artiklis: „Nii asetab kolmveerand Eesti elanikest meestele põhivastutuse perekonna materiaalse poole ja leivateenimise eest. /.../ Kolmveerand Eesti elanikest peab loomulikuks, et meestel on suuremad palgad. Meil valitsevate arusaamade kohaselt on naise põhiülesanne pühenduda perele ja lastele, meestel aga tööle ja karjäärile. Naistel on tööturul teisejärguline, rohkem teenindav roll ja ka neljandiku võrra madalamad palgad.”

Töö koostaja uuris kõigepealt E. Hergaugi, M. Laari ja M. Tilga 5. klassile koostatud ajalooõpikut. Noorematele õpilastele mõeldud õppematerjal sisaldab hulganiisi pilte, mis pärinevad erinevatest ajastutest ning kujutavad nii erinevate ajastute naisi ja mehi. Õpik annab õpilasele sisuka ülevaate Eesti ajaloost, tuues esile tuntud ning tähtsaid tegelasi Eesti Vabariigi ajaloost. Õpikus on pilte, kus on jäädvustatud 20. sajandi õrnema soo esindajad. Tekstis on nimetatud ainult Lagle Parekit, kes julges avalikult nõukogude võimu vastu välja astuda. (Hergauk jt. 2002: 175) Naisi mainiti seoses 1941. aasta juuniküüditamisega ja 1949. aasta märtsiküüditamisega, mis

olid seotud nõukogude võimu kuritegudega Eesti rahva vastu. (Hergauk jt. 2002: 157, 169) Kuigi tegemist on üldiste andmetega kodumaa ajaloo kohta, leidub suhteliselt vähe naisi, keda on mainitud. Et see on noorema astme õpik, on palju illustratsioone, kus kujutatakse eestlannasid (nt lk-del 129, 147, 148, 158, 164). Enamasti on piltide näol tegemist illustratsioonidega, mis ei kujutata konkreetseid isikuid, vaid tihtipeale kasutatakse neid mingite sündmuste ilmetamiseks, näiteks Tartu rahu sõlmimine 1920 (lk 143), Balti kett 1989 (lk 178) jne.

Teine õpik, mille autor läbi töötas, oli A. Adamsoni, S. Valdmaa „Eesti ajalugu gümnaasiumile“, kus naisi käsitleti küll rohkem kui esimeses uu-ritud õpikus, ent siiski suhteliselt vähe. Vanematele õpilastele mõeldud õppematerjalis vaadeldakse Eesti ajalugu juba täpsemalt ja üksikasjalikumalt, alates muinasajast ja lõpetades tänapäevaga. Selles õpikus leidub pildimaterjali vähem kui eelmises. Illustratsioone, kus kujutatakse õrnema soo esindajaid 20. sajandil, on ainult mõni. Tegemist on lihtsalt ilusate piltidega, millel on naisfiguurid, mitte konkreetseid ajalootegelased (nt lk-del 165, 177, 224, 229). Õpikus on esitatud ka materjali, millega seoses tuuakse esile naiste tegevus ajaloos. Konkreetset on nimetatud kaht daami: Marie Underit kirjanduse ja Sirje Endret hariduse valdkonnas (vastavalt lk-del 176 ja 216). On märgitud, et 1920. aastal said naised hääleõiguse tänu vastu võetud põhiseadusele (lk 159) ning 1941. aastal toimus massiküüditamine, kus kodudest sunniti lahkuma enamasti naised ja lapsed (lk 192). Nimeliselt mainida ainult kaht naist kogu 20. sajandi Eesti ajaloost on ikka vähe küll.

Kolmanda õpikuna uuris töö koostaja T. Tannbergi, A. Mäesalu, T. Lukase, M. Lauri ja A. Pajuri „Eesti ajalugu“, mis on mahukam ja sisukam õpik kui viimati nimetatud. Naised, keda selles õpikus nimetatakse, on jällegi kultuuritegelased: kirjandusega seoses leiavad mainimist Lydia Koidula (lk 190), Marie Under (lk 242), Betti Alver (lk 243), Kersti Merilaas (lk 243), Debora Vaarandi (lk 263); muusika ja teatri valdkonnas aga teada-tuntud Miina Härma (lk 191), Erna Villmer (lk 245), Liina Reiman (lk 245), Mari Möldre (lk 245). Mainitakse, et naised said 1920. aastal hääleõiguse (lk 221) ning et nõukogude ajal 1949. aastal tabas naisi ränk hoop, mis sundis neid kodust lahkuma – märtsiküüditamine (lk 273). Hariduse poole pealt pidasid selle õpiku autorid oluliseks tütarlaste gümnaasiumi asutamist Tartus (lk 190), mida teistes õpikutes ei ole mainitud. Illustratsioonidel kujutatakse jällegi lihtsalt võõraid inimesi mingi sündmusega seoses nagu Balti kett 1989 (lk 300), või teema elavdamiseks (lk-del 178, 231, 234, 241, 250, 255, 279).

Viimasena uuris autor M. Lauri, A. Pajuri ja T. Tannbergi „Eesti ajalugu II”, mis on ilmunud aastal 1995 ja mida võib nimetada kõige naistesõbralikumaks õpikuks uuritud õpikute seas. Võrreldes eelmise õpikuga (Tannberg jt) leidub selles õpikus naistest vähem pilte, mille näol on tegemist lihtsalt illustreeriva materjaliga. Konkreetselt on naistest vaid üks pilt – Lagle Parekist (lk 147). Mainimist väärib fakt, et jutumaterjali naiste kohta leidub õpikus rohkem. Kirjanduse valdkonnas on taas nimetatud Lydia Koidulat, Marie Underit, Betti Alverit, Kersti Merilaasi, Debora Vaarandit. Muusika valdkonnas leiab nimetamist muusik Miina Härma. Kunsti vallas on mainitud kunstnik Aino Bachi, teatrikunstis Erna Villmerit ja Mari Möldret. Selles õpikus räägitakse naistest üldises plaanis rohkem, näiteks naiste elu mõjutanud hetkedest ja sündmustest: „Halvenes tööjõu kvaliteet: armeesse kutsutud oskustöölisi asendasid endised talupojad, noorukid ja naised.” (lk 29). Esile on toodud ka naiskooride loomine 20. sajandil, naistele hääleõiguse andmine 1920. aastal ning nõukogudeaegne massiküüditamine aastal 1941.

Töö kirjutamise käigus ilmneski, et naisi käsitletakse ajalooõpikutes üldiselt vähe. Uuritud õpikutes on neljal korral nimetatud õrnema soo esindajaid üldises kontekstis ja nelja õpiku raames on esile toodud kahe-teistkümne erineva naise nimed, kes on valdavalt olnud seotud kultuuriga: kirjanduse, muusika, kunsti ning haridusega. Naisi kujutatakse ajalooõpikutes pigem illustratsioonidel, kui et kirjutatakse nende panusest ajaloos. Kui mainitaksegi mõnd naist, siis tema osast ajaloos ülevaadet ei anta, vaid lisatakse mõni pisifakt tema tegemistest.

Miks on see aga nii, et naisi käsitletakse ajalooõpikutes vähe? Anu Na-rusk on öelnud: „Naised tunnevad end ühiskondlikult tunnustatuna, käit-udes traditsiooniliselt, ja hoiduvad saamast „üle-emantsipeerunu” silti” (Pilvre 2003: 1982). See on muidugi feministide seisukoht, kuid kui hakata selle üle mõtlema, siis võib jõuda järeldusele, et edukatesse ja ambitsioo-nikatesse naistesse suhtutaksegi veidi tõrjuvalt. Aga võib-olla on tegemist hoopis ajaloo kirjutamise traditsiooniga, kus on tavaks rääkida rohkem riigijuhtidest, sõdadest, suurtest rahvaliikumistest, mille eesotsas on olnud mehed. (Mikk 2002) Tartu Ülikooli pedagoogikaproffessor Jaan Mikk kirju-tas 2002. aasta Õpetajate Lehes üsna terava artikli pealkirjaga „Kõrvaldada õpik kasutuselt!” Artiklis toob J. Mikk välja, et viie ajalooõpiku uurimisel selgus kurb tõsiasi: naisi leiti ajalooõpikute tegelaste hulgast vähe – umbes 10%, kusjuures enamasti nimeta, kõrvalises rollis ja neist oli räägitud lü-hemalt kui meestest. Põhjuseks tõi artikli autor asjaolu, et õpikute koosta-

jad on tavaliselt mehed ning et võib-olla viib soov kujutada ajalooõpikutes naiste tegemisi sama palju kui meeste omi meid vastuollu traditsioonilise ajalookäsitlusega. (Mikk 2002)

Käesoleva uurimistöö autor leiab, et suur mõju naiste rollile ühiskonnas ja seega ka naiste jõudmisele ajalooõpikute lehekülgedele oli nõukogude ajal, mil ei tähtsustatud inimese sugu. B. Pilvre toob oma artiklis välja A. Naruski tähelepaneku, mille kohaselt pärast seda, kui nõukogude aja naised olid sunnitud sobituma tööd rabava universaalse inimolendi mudeliga, naudivad paljud naised vabadust riietuda nagu tõelised naised, kes kannavad kõrgeid kontsi ja kelle make-up on perfektne. (Pilvre 2003: 1982) Naiste selline käitumine annab tõuke kujutada naisi kui nn beibesid, mistõttu tihtipeale ei peeta nende panust oluliseks, ammugi siis nende jõudmist ajalooõpikutesse. Uurimistöö autor arvab veel, et naiste vähene käsitlemine ajalooõpikutes on põhjustatud nii naiste enda tagasihoidlikkusest, nende käitumisest traditsioonilise rolli järgi kui ka teatud enesetsensuurist, mis ei lase näha naiste panust ajaloos olulisena. Töö koostaja nõustub sotsioloog I. Pettai (2006) seisukohaga, et Eesti on patriarhaalne riik, kus kehtivad aegunud arusaamad soorollidest ning mille kooliõpikud on kirjutatud kivis-
tunud soostereotüüpide võtmes.

Töö jaoks vajalikku materjali otsides saigi selgeks, et tegelikult meil polegi uuritud naise osa Eesti ajaloos või on seda tehtud väga vähesel määral. Ehk oleks viimane aeg ka meie naisajaloolastel tardumusest üles ärgata ja puuduvad tühimikud täita. Tartu Ülikooli lõpetab igal aastal piisavalt palju ajaloolasi, kelle hulgas on rohkem naisi kui mehi. V. Helk kirjutab oma artiklis (1996: 593), et õpikute autorid püüavad Eesti ajalugu üldiselt korralikult valgustada, et see eriti lähiajaloo puhul mõnikord ei õnnestu, pole alati nende süü. Ta ütleb, et põhjuseks on ka ajaloolaste tagasihoidlikkus selle ajajärgu uurimisel. Käesoleva uurimistöö autor kutsub üles Eesti ajaloolasi, eriti aga naisajaloolasi tagasihoidlikkust unustama ja asuma uurima eesti naist ajaloos ning temast ka õpikutes kirjutama. Mitte kuidagi ei tahaks, et võib minna nii nagu J. Mikk on oma artiklis (2002) kirjutanud selle kohta, kui meil jätkub õpikute väljaandmine sellisena nagu praegu: „See traditsioon võib tekitada tüdrukutes tunde, et nad pole mainimist väärt ja nende tegevus pole oluline. Teisejärgulisuse tunne võib takistada kõrgemate sihtide seadmist ja seega kogu ühiskonna arengut.” Meil on vaja ajalooõpikuid, kus naistel oleks meeste kõrval sama väärikas koht nagu see on elus.

KOKKUVÕTE

Feminismi ajaloo juured Eestis ulatuvad tagasi 19. sajandisse, mil naisliikumine hakkas alles tuult tiibadesse saama. Seda perioodi iseloomustab venestuspoliitika ning tõsiasi, et eestlased ei omanud võimulolijatega võrdväärsed õigusi. Traditsiooniline naise päev kujutas endast muretsemist ja hoolitsemist nii laste kui ka majapidamise eest, toidu valmistamist ning tihtipeale selle kõrval ka veel mehe abistamist põllutöödel. Kuigi neid kui abilisi hinnati, ei peetud oluliseks naistele poliitiliste õiguste ja hariduse andmist. Naised tundsid ja teadsid, et nad on võimelised olema rohkemat kui ainult lemekulbiliigutajad ning tahavad samuti osa võtta tähtsate otsuste langetamisest. Nii hakati looma esimesi naisorganisatsioone, kes hakkasid põhjalikumalt naiskõisumustega tegelema.

Esimeseks Eesti feministiks nimetatakse Lilli Suburgi. Naine, kelle sõnum elab tänaseni, oligi see, kes ärgitas naisi oma vaimu arendama ja meeste eestkoste alt vabanema. 1880. aastal lõi ta Pärnusse esimese tütarlastekooli ja paarkümmend aastat hiljem hakkas ta välja andma esimest naisteajakirja „Linda”. Sel perioodil leidis mitmeid naisi (nt L. Koidula, M. Härma), kes läksid L. Suburgiga kaasa, et aidata muuta ühiskonna suhtumist.

Eesti iseseisvumisega 1920. aastal saab Eesti naine poliitilised õigused, millega on üks eesmärke saavutatud. Nüüd suunatakse tähelepanu veelgi rohkem haridusvõimaluste parandamisele. Feministid tegutsevad aktiivselt saatusliku 1940. aastani, mil Eesti Nõukogude Liidu poolt okupeeritakse. Nõukogude ajal ei tehta sugudel vahet. Sugu loetakse rohkem isiksuse omaduseks kui identiteedi määrajaks, mistõttu feministlik liikumine vajub soiku.

Taasiseseisvunud Eestis alustavad feministid jälle aktiivset tegutsemist: luukase mitmeid uusi organisatsioone. Keskendutakse mõlema soo võrdsuse tunnetamise saavutamisele, palkade vahe vähendamisele, naiste vastu suunatud vägivallega võitlemisele ja meeste osaluse suurendamisele laste kasvatamisel.

Eesti feministid ei leia alati mõistmist, sest eestlased suhtuvad nendesse enamasti negatiivselt, söimates neid mässavateks naisteks, kibestunud vanamuttideks jne. Tihtipeale need kommenteerijad ise ei teagi, mille eest naisõiguslased seisavad.

Kuigi leidub mitmeid naisliikumise vihkajaid, tegutsevad Eestis mitmed feministid, kes oma eesmärgid tasapisi saavutavad. Julgelt ja aktiivselt võtavad sõna Barbi Pilvre, Katrin Kivimaa, Elina Männi jt – kõik enamasti ajakirjanduse vahendusel.

Seoses feminismi uurimisega Eestis, huvitus autor ka sellest, kuivõrd käsitletakse naist Eesti ajalooõpikutes. Nendest saavad õpilased oma baasteadmised ajaloost. Uurides nelja ajalooõpikut, tuligi välja tõsiasi, et väga vähe tuuakse esile Eesti ajaloos olulisi naisi. Pigem kujutatakse naisi illustratsioonidel. Mõningal määral siiski kirjeldatakse, kuidas sõjad ja nõukogudeaegne küüditamine mõjutasid tavapärast eluolu. Eraldi mainitakse naisi peamiselt kultuuri vallas.

Feminismi võib pidada Eesti elu lahutamatuks osaks, sest nii mitmeski eluvaldkonnas on tõsiseid probleeme, mis vajavad ka naisõiguslaste sekkumist. Kooliõpikutes kajastuv maailmavaade, üldised tõekspidamised võiksid aga naiste panust ja pingutusi pidada märkimisväärsemaks, kui seda praegu tehakse.

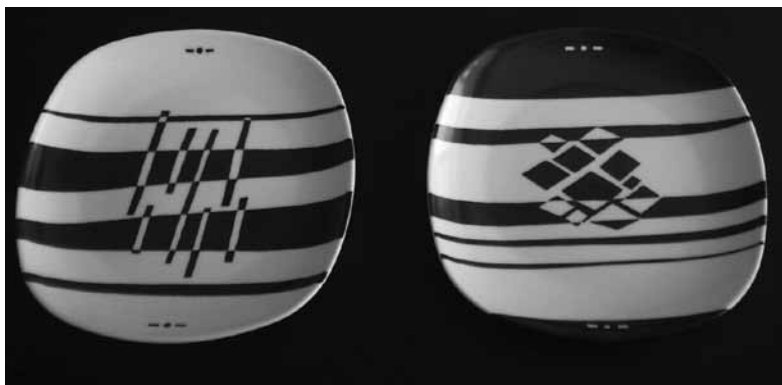
KIRJANDUS

- Adamson, Andres; Valdmaa, Sulev 1999. Eesti ajalugu gümnaasiumile. Tallinn: Koolibri
- Berg, Maimu 2004. Paks kiilaspäine poliitik. –Eesti Päevaleht Online: <http://www.epl.ee/?artikkel=259156> (17.03.2007)
- Delfi, 2004. Eurovalimised: vastab Maimu Berg: <http://www.delfi.ee/archive/article.php?id=8001971> (28.01.2007)
- Eesti Ekspress, 1999. Arhiiv, pildid, Katrin Kivimaa: <http://www.ekspress.ee/Arhiiv/1999/42/Pildid/b2-kivimaa.JPG> (5.03.2007)
- Eesti Naisliit, Eesti Naisliidu tegevus ja põhikiri: <http://www.ewl.ee/?id=22&keel=ee> (13.01.2007)
- Eesti Naisühenduste Ümarlaud: <http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=1> (17.02.2007)
- Eesti Televisioon. 2004. Elustiilid. Feminism: <http://www.etvpluss.ee/saated.aspx?id=1172#> (17.02.2007)
- ENE 2 = Eesti Nõukogude Entsüklopeedia. 2. köide. 1987. Tallinn: Valgus
- ENUT, ENUTi alguspäevad: <http://www.enut.ee/gallery/suurenda.php?keel=EST&sz=600&id=27&gallery=7> (22.07.2008)
- ENUT. Organisatsioonist. - <http://www.enut.ee/enut.php?id=22> (22.07.2008)
- Estonica. „Tugev Eesti naine“ lakub võrdõiguslikkuse haavu: http://www.estonica.org/est/lugu.html?menyy_id=613&kateg=6&alam=77 (28.02.2007)

- Fjuk, Margot. Reformierakonna Naisteühendus NaiRe: <http://www.reform.ee/ee/reformierakonnast/uhendused-koolitused-seminarid/naisteuhendus-naire> (12.02.2007)
- Graf, Mati 1993. Eesti rahvusriik. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda
- Helk, Vello 1996. Arvustus. Pilk uutele Eesti ajalooõpikutele. – Akadeemia nr 3, lk 589–593
- Hergauk, Eha; Laar, Mart; Tilk, Maria 2002. Ajalugu 5. klassile. 2. trükk. Tallinn: Avita
- Kalikov, Jüri 2002. Naiste ja tüdrukutega kaubitsemise olukord Eestis - probleemid ja lahendused: <http://www.enut.ee/enut.php?id=74> (17.02.2007)
- Kiiler, Gert 2003. Elina Männi: igal inimesel peab olema võimalus realiseerida oma potentsiaal. – Sakala nr 280, 18. jaanuar, lk 6
- Kivimaa, Katrin 2007. Kunst ja feminism EMK kontekstis: <http://www.combain.ee/kunst/kaktuaalne.htm#1> (11.01.2007)
- Kurvet - Käosaar, Leena; Põldsaar, Raili 2004. Feminismihirmul suured silmad: <http://kliinfann.artun.ee/till/leena-raili.html> (22.07.2008)
- Kurvet - Käosaar, Leena; Põldsaar, Raili 2004. Feminismihirmul suured silmad – Kirikiri Online: http://www.kirikiri.ee/article.php3?id_article=106 (15.01.2007)
- Kruus, Tiina 2004. Kaunitari argipäev- Eesti Naine Online: <http://www.eestinaine.ee/44281> (17.03.2007)
- Laane, Kadri; Väli, Milena; Punga, Victoria 2007. Feminism ja Keskerakonna Naiskogu KENA: <http://www.ut.ee/SOPL/98s/ref/kena.doc> (12.02.2007)
- Laas, Anu 1998. Feministlik perspektiiv sotsioloogias: <http://www.psych.ut.ee/stk/sugupool/fem.html> (12.02.2007)
- Laur, Mati; Pajur, Ago; Tannberg, Tõnu 1995. Eesti ajalugu II. Tallinn: Avita
- Maimik, Andres. Rahvuslik sünnituskombinaat: <http://kliinfann.artun.ee/till/maimik.html> (22.07.2008)
- Martson, Ilona 2006. Kardi kaunimad palad. – Eesti Ekspressi kultuurilisa Areen, 23. november
- Mikk, Jaan 2002. Kõrvaldada õpik kasutuselt! – Õpetajate Leht, 15. november
- Mäesalu, Ain; Lukas, Tõnis; Laur, Mart; Tannberg, Tõnu; Pajur, Ago 2001. Eesti ajalugu. 4. Trükk Tallinn: Avita

- Mä n d , K a d i 2000. Kas Eesti on on feminismi jaoks liiga hea? – Postimees Online: <http://arhiiv2.postimees.ee:8080/leht/00/05/29/arvamus.htm#teine> (12.01.2007)
- M ä o l a , H e l m i 1999. Eesti naine läbi aegade. Tallinn: Varrak
- N a i s t e N õ u a n d l a 2005. Kes läheb karujahile- mees või naine? – Eesti Päevaleht Online <http://www.epl.ee/?artikkel=301391> (17.03.2007)
- P e t t a i , I r i s 2006. Võrdõiguslikkuse varakamber – Eesti Ekspressi kultuurilisa Areen, 10. aprill
- P i l v r e , B a r b i 2003. Naised meedia kõverpeeglis. – Akadeemia nr 9, lk 1981–2000
- P e t t a i , I r i s 2005. Demokraatia ja rahvuslikud huvid: http://www.oef.org.ee/_repository/Document/DeMo_taispikk_version.pdf (30.02.2007)
- R a s k , R a s m u s ; P a j u m e t s , M a r i o n . Ehast koiduni, aga soft: <http://kliinfann.artun.ee/till/rask.html> (22.07.208)
- R o s s , K r i s t i i n a 2001. Montaigne'ist ja feminismist. - Sirp Online: <http://www.sirp.ee/2001/12.01.01/Sots/sots1-2.html> (18.02.2007)
- S a a g , T ö n i s ; U n t , P e e t e r ; M u o n i , K a r i n . Mida mõista „feminismi“ all. -<http://www.ut.ee/SOPL/98s/ref/feminism.html> (21.02.2007)
- S e e m e n , T e r j e 1999. Linda Eenpalu ja Marie Reisik Eesti naisliikumise Päts ja Tõnisson - Eesti Ekspress Online Arhiiv Areen Arvamus: <http://www.ekspress.ee/Arhiiv/1999/33/Areen/Naisajalugu.html> (12.01.2007)
- S i r p , 2000. Virtuaalne ümarlaud feminismist ja naisuurimusest Eestis – Sirp Online: <http://www.sirp.ee/2000/11.08.00/sirp.html> (12.01.2007)
- T a l a l a e v , H e l e n . Minu teekond koos kirjandusega feminismi: <http://kliinfann.artun.ee/till/helen.html> (22.07.2008)
- T a l l i n n a Ü l i k o o l i A k a d e e m i l i n e R a a m a t u k o g u , E v e A n n u k . - <http://www.tlulib.ee/vana/teadlased5/annuk.htm> (20.03.2007)
- T a m m s a a r e , A n t o n H a n s e n 1964. Tõde ja õigus. I osa. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus
- T a r t u Ü l i k o o l , S u g u p o o l e a n a l ü ü s a j a k i r j a „Favoriit“ põhjal. <http://www.psych.ut.ee/stk/sugupool/soosotsioloogia/Favoriit.html> (21.02.2007)
- T a r t u Ü l i k o o l , Ü l e v a a d e f e m i n i s m i s t E e s t i a j a k i r j a n d u s e p ö h j a l : <http://www.ut.ee/SOPL/vana/pifem3.htm> (21.02.2007)

- Tiina, Esitlus: <http://www.page.ee/tiina/naistepaev2007.htm>
(14.03.2007)
- Tiina, Tiina eesmärgid: <http://www.page.ee/tiina/pohikiri.htm>
(14.03.2007)
- Vahtre, Sulev 1997. Eesti ajalugu elulugudes. Tallinn: Olion
- Varblane, Reet 2003. Formaadi valik kui edu pant – Sirp Online:
<http://www.sirp.ee/2003/07.02.03/Sots/sotsl-6.html> (19.03.2007)
- Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Esimese laine feminism: http://et.wikipedia.org/wiki/Esimese_laine_feminism (27.12.2006)
- Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Feminism: <http://et.wikipedia.org/wiki/Feminism> (22.07.2008)
- Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Kolmanda laine feminism: http://et.wikipedia.org/wiki/Kolmanda_laine_feminism (27.12.2006)
- Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Teise laine feminism: http://et.wikipedia.org/wiki/Teise_laine_feminism (27.12.2006)
- Wolff, Jonathan 2005. Sissejuhatus poliitika filosoofiasse. Tartu:
Tartu Ülikooli Kirjastus

Anton Merkulov, portselanimaal „Päev pärast lahingut”, juhendaja Darja Verpson.

MERLE MUST
NÕO REAALGÜMNAASIUM
10. KLASS

HINNANGULINE SÕNAVARA NOORTEKEELES NÕO REAAL- GÜMNAASIUMI ÕPILASTE KEELEKASUTUSE NÄITEL¹

JUHENDAJA: HEILY SOOSAAR

SISSEJUHATUS

Noortekeel on väga kiiresti muutuv, selle sõnadel on palju teisendeid sõltuvalt sellest, mis olukorras keelt kasutatakse. Noorte sõnavara Eestis on üldjoontes sarnane, sest see kujuneb suures osas meedia mõjutusel.

Töö aluseks valitud suhteliselt suletud keskkonnas nagu Nõo Reaalgümnaasium (edaspidi ka NRG), kus enamik õpilasi elab internaadis, tekib inimestel omaette sõnavara, släng. Nõokate keelekasutust mõjutavad ühine keskkond, samad ümbritsevad inimesed ja ühised juhtumised. (Kilgi 2001: 34) Üheks sama keskkonna jagamise eriti huvitavaks tulemiks ja näiteks võib pidada ka oma keele – nõo keele – loomist ja koguni mõnda aega eksisteerimist. Nõo keele tegi eriliseks just kirjakeelsete sõnade äravahetamine, sihiks absurdus ja vanade seoste lõhkumine. (Kilgi 2001: 37)

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Nõos 2008. aastal ja see pälvib 23. aasta riikliku emakeeleolümpiaadi “Keele muutumine” I vooru eripreemia hästi kogutud materjali ning mahuka ja põhjaliku analüüsi eest.

Lisaks segunevad Nõos üle Eesti kokku tulnud õpilaste kodukohtade sõnakasutuse eripärad. Samas on internaadiõpilastel vähem aega ja võimalusi lugeda raamatuid, surfata Internetis. Hoolimata sellest mõjutab neidki meedia.

Uurimistöö eesmärgiks oli teada saada, milline on hinnangut väljendav sõnavara noortekeeles ja kuidas suhestuvad sellega Nõo Reaalgümnaasiumi õpilased, kuidas ja kus kasutavad nemad neid sõnu. Lisaks uurisin, kuidas erineb hinnangulise sõnavara kasutamine kirjandusliku omaloominguga tegelevate õpilaste ja n-ö tavaõpilaste puhul.

MATERJAL JA METOODIKA

Uurimistööle püstitatud eesmärgi saavutamiseks kasutasin küsitlusepõhist analüüsi. Valisin kahe gümnaasiumiõpilase (üks Tartust humanitaarkallakuga koolist, teine Tallinnast reaalkallakuga koolist) blogist välja sõnu, mis väljendavad nende hinnangut mõnele sündmusele, olukorrale või isikule. Otsustasin võtta sõnad blogidest, sest blogid on peamised kohad, kus noored oma mõtteid avaldavad ja ka slängi kasutavad. Släng on mingi ühiskonnarühmitise kõnepruuk, mis häälbib üldkasutatavast kõnekeelest (M. Erelt, T. Erelt, Ross 2000: 471). Selles uurimistöös esindab släng õpilaste kõnepruuki, seega noortekeelt.

Järgmise etapina koostas blogidest valitud sõnade loendi põhjal küsitluse, kus uurisin,

- kas NRG õpilased tunnevad neid väljendeid;
- millise emotsionaalse värvingu arvavad inimesed neil olevat;
- kas sõnad on nende meelest neutraalsed, madal- või kõrgekeelsed;
- kas õpilased kasutavad neid sõnu ning kui kasutavad, siis kus;
- milliseid sõnu kasutatakse kõige rohkem;
- milliseid sõnu kasutavad noored positiivses, milliseid negatiivses tähenduses;
- kas NRG õpilased tegelevad kirjandusliku omaloominguga;
- kas erineb nende õpilaste keelekasutus, kes tegelevad kirjandusliku omaloominguga.

OSALENUD ÕPILASED

Küsitlusel osales kokku 93 õpilast 10., 11. ja 12. klassist. Enamik küsitluteest oli kümnendast klassist, kuid üldistatult oli vaatluse all 15–19-aas-

taste õpilaste keelekasutus. Et küsitluses osalenud meeste ja naiste osakaal polnud väga erinev, ei analüüsinud ma neid eraldi, vaid vaatlesin kõiki vastanuid ühe grupina.

Kuna Nõo Reaalgümnaasiumis käib õpilasi üle terve Eesti, oli ka vastanute maakonnaline jaotumine tavalisest piirkonnakoolist erinev. Usun, et see mõjutab vastuseid üsnagi suurel määral, sest igas Eesti osas kõneldakse veidi teistmoodi ja ka suhtlusringkonnad on erinevad. Tänu sellele, et õpilased on erinevat päritolu, võib teha laiemaid üldistusi eesti noorte kohta.

Mind üllatas, et umbes 1/3 õpilastest tegeleb kirjandusliku omaloominguga: tegu on siiski reaalkooliga ning võis arvata, et humanitaaria ja omalooming ei ole prioriteediks. Selline tulemus aga andis võimaluse teha järeldusi ka omaloominguga tegelevate õpilaste keelekasutuse kohta.

SÕNADE ANALÜÜSIVAHENDID JA ANDMETÖÖTLUS

Sõnade analüüsiks kasutasin

- **emotsionaalse värvingu skaalat**, millel „1” näitas, et õpilane arvas selle sõna olevat tugevalt negatiivse varjundiga, ja „5”, et sõnal on tugevalt positiivne emotsionaalne varjund;
- **stiilivärvingu hindamist**. Stiilivärving on ühe kindla stiili (suhtlussituatsioonile ja -eesmärgile vastava keelekasutusviisi) omaduste kogum. Sõnad võivad olla markeeritud: erilised, tavakeskmisest hõlbivad, ebataivalised, rõhutatud, või markeerimata: harilikud, tavapärasead, tavakeskmised. Stiilivärvingu hindamiseks olid õpilastele antud valikud:
 - madalkeelne: sõnavara, mis on normaalkirjakeele piiresse jäävast laasem, nagu sõimusõnad, vulgaarsõnavara (nt *Kuradi kurat!*);
 - neutraalne: markeerimata sõnavara, mis sobib oma neutraalsuses igale poole ja ei tekita kusagil tõrkeid;
 - kõrgkeelne: normaalkirjakeele piires olevast sõnavarast pidulikum ja ülevam (M. Erelt, T. Erelt, Ross 2000: 476–477);
- **sõnade kasutamist** kõnes, blogis, MSNis, omaloomingus, kirjandis;
- **sõnade päritolu** (nt algne sõna oli *burger*, sellest tekkis hiljem *burks*);
- **sõnade struktuuri** (kas sõna on lihtsõna, lihtsõna, tuletis).

Kogutud andmete töötlemiseks kasutasin programmi *Microsoft Excel 2007*. Tuginedes põhikoolis õpetatud statistikaprintsiipidele, leidsin vastuste keskmise, moe.

Sõnade analüüsis esitan kõigepealt sõna, seejärel lausenäite, võimalikud

tähendused, päritolu, liigi ja sõna struktuuri vastavalt olümpiaaditöös antud juhendile (lihtsõna, liitsõna, tuletis). Põhjalikumad analüüsid näitan, mida neist saab välja lugeda ning mis üldistusi on võimalik teha: millise hinnangu annavad Nõo õpilased sellele sõnale (pigem negatiivne, pigem positiivne jne), kus kasutavad ning miks ja milline stiilivärving sõnal nende arvates on. Analüüsiks jagasin vastajad kahte gruppi: omaloominguga tegelejad ning kirjandusliku omaloominguga mittetegelejad. Selliselt on hea teha üldistusi ning see näitab, millist mõju avaldab omaloominguga tegelemine inimese sõnavarale ja sõnade kasutamisele.

TULEMUSED JA ANALÜÜS

Valisin küsitluses esinenud 50 sõnast välja 10, mille kohta tegin pikema analüüsi. Valiku printsiip oli järgmine: esiteks välistasin sõnad, mida tunti väga vähe (11 tk), sest nende kohta ei saaks vastanute väikese arvu tõttu teha statistiliselt õiget analüüsi; järgnevalt välistasin ka sõnad, mille tähendus näitab selgelt nende emotsionaalset värvingut (nt *happy*).

Väga vähe tunti ja kasutati näiteks järgmiseid sõnu: *prantsa, Zav, tre-funks, chairima, läbuma, muhv, dreamteam, nunnujuntsu, veints, fäänsi*. Analüüsitavateks sõnadeks osutusid: *lebo, maestro, lahe, kõvv, tšill, burks, sebima, nahhui, tšikk, komm*.

SÕNADE ANALÜÜS

lebo

Lausenäide: *Pärast filmi soovisid kaks näljast täitunud tsiviliseeritud kesksoolist elukat oma kultuuriprogrammi jätkata väikse joogi ja lõõgavastava muusikaga kaunis kohvikus, ehk siis õlu ja küüslauk ja lebo zavis.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- lõtu, vedel, ei püsi üleval
- nagu sült (sõimusõna)
- mõnus olemine
- võid lasta või oled lasknud end lõdvaks (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)

Päritolu: tuleb sõnast *lebama*

Liik: nimisõna, tegusõna oleks *lebotama* või *leboma*

Sõna struktuur: tuletis

Omaloominguga tegelevate ja mittetegelevate õpilaste hinnang sõna emotsionaalsele värvingle on peaaegu ühesugune (mood on 3), kuigi esimene grupp peab seda veidi positiivsemaks (nende antud hinnangute keskmine on 3,6, teise grupi oma on 3,3).

Seda sõna kasutasid omaloominguga mittetegelevad õpilased kõikjal (v.a blogi ja kirjand) rohkem, mistõttu võib väita, et need, kes ei tegele loova kirjutamisega, on slängile vastuvõtlikumad.

Õpilaste protsent, kes hindas *lebo* madalkeelseks sõnaks, oli mõlema grupi puhul sarnane, mis näitab, et õpilaste meelest on see sõna üldiselt madalkeelne. Omaloominguga mittetegelevatest inimestest uskus suurem hulk (34%), et sõna on neutraalse stiilivärvinguga kui omaloominguga tegelejatest (16%). See näitab, et omaloominguga tegelejad on sõnade stiili suhtes kriitilisemad: vähem on neid, kes hindavad sõna neutraalseks. Mõlemast grupist väike protsent õpilasi leiab sõna olevat kõrgkeelse.

Omaloominguga tegelejate hulgas oli ka inimesi, kes sõna tähendust ei teadnud. Loova kirjutamisega tegelejate grupp oli väiksem ja seega ka ühe õpilase osatähtsus suurem (ligi 3%). See võib olla põhjuseks, et tulemused on omaloominguga tegelejate grupi suhtes statistikast lähtuvalt natuke nihkes.

maestro

Lausenäide: *Teiseks sain ma täna täieliku shoki, kui hispaania keele maestro (jah, isand) meie peale närvi läks ja seletas mingi 30 minutit järjest, kuidas me oleme lollid, lohakad ja laisad tropid ja ei lase õppida nendel troppidel, kes õppida tahavad.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

õpetaja, meister, eriti kunstniku kohta (ÖS 1978: 398)

Liik: nimisõna

Sõna struktuur: lihtsõna

maestro sai küsitluse pandud omaette pärliks: seda sõna ei leia slängisõnaraamatust, kuid algses tekstis esineb ta siiski slängisõnana. Ilmnes, et

suurem hulk omaloominguga mittetegelejaid ei teadnud sõna tähendust. See võib tõestada seda, et omaloominguga tegelejate sõnavara on suurem nende sõnade hulga võrra, mis esinevad ilukirjanduslikes tekstides, ja et omaloominguga tegelejad ei tunne slängi nii hästi kui omaloominguga mittetegelejad.

Omaloominguga tegelejad hindavad sõna *maestro* emotsionaalselt värvungult negatiivsemaks kui omaloominguga mittetegelejad. Oletan, et sellepärast, et tänapäeval kirjutatud tekstis, mida omaloominguga tegelejad loevad (nt <http://www.poogen.ee>), sõna *maestro* ei kasutata ning õpilased võivad arvata, et sõna on vanamoodne.

Omaloominguga mittetegelejad kasutasid sõna kõnes ja MSNis rohkem kui teine grupp. Blogis ja kirjandis (tunduvalt suurem protsent) kasutasid sõna rohkem omaloominguga tegelejad. Selle põhjuseks võib olla asjaolu, et omaloominguga tegelejad oskavad valida mitmekülgsemat sõnavara.

Omaloominguga tegelejate hulgast arvas suurem osa, et sõna on madalkeelne kui omaloominguga mittetegelejate hulgast. Küsitlust läbi viies sai selletuses öeldud, et madalkeelsed on släng ja roppused. Seega võisid õpilased, kes arvasid selle sõna olevat madalkeelse selle järgi, et nad ise seda ei kasuta, paigutada selle slängi alla. Omaloominguga mittetegelejate grupis arvas suurem protsent inimesi, et sõna on neutraalne ja kõrgkeelne kui teises grupis. See näitab jällegi omaloominguga tegelejate kriitilisust sõnade suhtes.

lahe

Lausenäide: *Kes ei tea, siis Uve on üks väga lahe sõber või siis tuttav Tallinna Väitlusklubist, kes reisis poolteist aastat erinevatel väitlusturniiridel ringi, saades igal pool finaali, kuid siis sealt võitjana mitte välja tulles.* (Nali ja Elu november - detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- vahva
- tore (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)
- popp
- noortepärane (Kilgi 2001: 222)

Päritolu: aluseks on ingliskeelne sõna *cool* algse tähendusega 'jahe' (Eesti-Inglise-Eesti sõnaraamat: jaanuar 2007), mille eeskujul on hakatud kasutama eestikeelset sõna *lahe*. Sõna on võetud Tallinnas reaalkallakuga koolis käiva noormehe blogist.

Liik: omadussõna

Sõna struktuur: lihtsõna

Sõna *lahe* tähendust teadsid kõik küsitluses osalenud õpilased. Seda sõna pidasid mõlemad grupid väga positiivseks, emotsionaalse värvingu analüüsi tulemused (mood ja keskmine) olid samad.

lahe on NRG noorte sõnavaras väga levinud. Kõnes ja MSNis kasutasid seda sõna rohkem omaloominguga mittetegelejad, blogis ja kirjandis ka omaloominguga tegelejad. See tõestab jällegi, et omaloominguga mittetegelejad on altimad slängisõna vastuvõtmisele suulisesse keelde (on ju ka MSN vestlus, kuigi kirjalik).

Kõrgkeelseks hindas sõna täpselt ühepalju küsitluid. See võib olla see osa inimestest, kes kasutaks sõna ka kirjandis (ning omaloominguga tegelejate puhul ka omaloomingus). Madalkeelseks hindasid sõna rohkem omaloominguga tegelejad, mis näitab veel kord, et nad on sõnade suhtes kriitilisemad ja tunnevad slängi paremini ära. Mõlemast grupist arvas enamik, et *lahe* on neutraalne, kuulub tavalisse kõnekeelde. Põhjuseks on arvatavasti see, et sõna on mõlema grupi hulgas väga populaarne, omaloominguga tegelejate hulgas küll mitte nii laialdaselt kasutatav (selles grupis oli siiski vähem neid, kes arvasid, et sõna on neutraalne).

kõvv

Lausenäide: *Saigi kooliga õhtusse (vahelepikitunga see väitlus, see oli ülikõvv!), sebisin end koju ja tagasi linna, korjasin oma Pigleti oma suure kaitsva käpa alla ja tatsusime Ateenasse, vaatamaks, kuidas HIV levib nagu kuulujutt ja ida-eurooplased seksivad liiga palju ja ühesõnaga x 4: kõiges on süüdi Juri.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- tore
- võimas
- vahva

Päritolu: tuleb sõnast *kõva* (nt hüvastijätmisel öeldakse julgustuseks „Hoiatõõva!”)

Liik: omadussõna

Sõna struktuur: lihtsõna

Omaloominguga tegelejate hulgas oli suurem protsent neid, kes ei teadnud sõna tähendust, kui omaloominguga mittetegelejate hulgas.

Emotsionaalse värvingu mood oli omaloominguga mittetegelejate seas palju positiivsem kui omaloominguga tegelejate hulgas, kuid keskmiselt hindasid omaloominguga tegelejad sõna siiski positiivsemaks kui teine grupp. See näitab taas, et omaloominguga tegelejad on kriitilisemad, sest harva hinnati sõna 5 palliga.

Omaloominguga mittetegelejad kasutasid sõna kõikjal peale kirjandi sagedamini kui omaloominguga tegelejad. See tõestab jälle, nagu see on peaaegu iga sõna puhul, et omaloominguga mittetegelejad on slängile vastuvõtlikumad. Madalkeelseks hindas sõna *kõvv* rohkem omaloominguga mittetegelejaid kui omaloominguga tegelejaid. Viimastest hindas suurem osa inimesi sõna neutraalseks ja kõrgkeelseks kui teisest grupist.

tšill

Lausenäide: *Tänane õhtupoolik oli tänu mõnedele sõpradele üsnagi tšill.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- mõnus olemine
- tore
- hea
- tšillima
- võib tähendada mida iganes, mida parasjagu tehakse
- sihitult ringi uitama (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)

Päritolu: tuleb ingliskeelsest sõnast *chill* 'külmus' (Eesti-Inglise-Eesti sõnaraamat: jaanuar 2007)

Liik: nii nimi-, omadus- kui ka tegusõna

Sõna struktuur: lihtsõna

Sõna *tšill* tähendust ei teadnud vaid 1 inimene omaloominguga tegelejate seast.

Omaloominguga tegelejate hulgas oli emotsionaalse värvingu mood kõrgem kui teise grupi hulgas, keskmiselt hinnatakse seda sõna aga samasuguselt – keskmiselt. Nii et sõna ei ole ei positiivse ega negatiivse emotsionaalse värvinguga.

Seda sõna kasutasid omaloominguga tegelejad igal pool rohkem kui

omaloominguga mittetegelejad. On näha seos, et mida positiivsemalt omaloominguga tegelejad sõna hindavad, seda rohkem nad seda ka kasutavad.

Sõna *tšill* pidasid kõrgkeelseks rohkem omaloominguga tegelejad, mis jällegi näitab, et kui sõna kasutatakse omaloomingus, hinnatakse sõna ka kõrgkeelseks. Omaloominguga mittetegelejad hindasid sõna rohkem madalkeelseks ja neutraalseks kui omaloominguga tegelejad.

burks

Lausenäide: *Võtsime kaissu ja jagasime tekki ja tegime ulmeliselt halba nalja ja unistasime burksist.* (The journey of a thousand miles begins with a single step; detsember 2007)

Võimalik tähendus:

hamburger lühidalt öelduna (Esimene Eesti Slängisõnaraamat detsember 2007)

Päritolu: sõnast *burger*

Liik: nimisõna

Sõna struktuur: tuletis

Omaloominguga tegelejate hulgas hinnati sõna *burks* väga positiivselt, omaloominguga mittetegelejate hulgas läksid levinumad hinded täpselt pooleks väga positiivse ja hea vahel. Keskmiselt pidasid omaloominguga tegelejad sõna siiski positiivsemaks. Selle slängisõna heal mainel on mitmeid põhjuseid, millest vähemalt üks on kindlasti vaid meie kooli sisene: veel hiljaaegu levis ühiselamus burgeritellimisteenus, mis on enamiku õpilaste meelest küll vaid positiivne. Samuti on suurema osa NRG õpilaste jaoks kõik toiduga seonduv vaid hea värvinguga.

Sõna *burks* on üsna populaarne. Seda kasutavad kõnes ja MSNis rohkem omaloominguga mittetegelejad, blogis rohkem aga omaloominguga tegelejad. Jällegi üldine suund: kirjakeeles kasutavad slängi rohkem omaloominguga tegelejad.

Mõlemast grupist samapalju inimesi hindas sõna kõrgkeelseks. Madalkeelseks ja neutraalseks pidas seda suurem osa omaloominguga mittetegelejaid kui omaloominguga tegelejaid. Jällegi olid omaloominguga tegelejad sõnade suhtes kriitilisemad.

Sõna tähendust ei teadnud kummastki grupist üks inimene.

sebima

Lausenäide: *Saigi kooliga päev õhtusse (vahelepikeituna see väitlus, see oli ülikõvv!), sebisin end koju ja tagasi linna, korjasin oma Pigleti oma suure kaitsva käpa alla ja tatsusime Ateenasse, vaatamaks, kuidas HIV levib nagu kuulujutt ja ida-eurooplased seksivad liiga palju ja ühesõnaga x 4: kõiges on süüdi Juri.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- äritsema
- armastama
- ligi tükki
- flirtima
- külge lööma (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)
- liikuma
- kokku lappama
- kokku panema
- askeldama
- saalima
- sagima (ÕS 2006: jaanuar 2008)

Päritolu: noortekeelne sõna on tulnud sõna tavatähendusest

Liik: tegusõna, nimisõna on *sebine*

Sõna struktuur: lihtsõna

Sõna *sebima* on jällegi selline sõna, mille tähendust teadsid kõik küsitluses osalenud.

Sõna emotsionaalset värvingut hinnati mõlemas grupis samaks, kuigi keskmiselt arvasid omaloominguga tegelevad inimesed sõna olevat positiivsema kui omaloominguga mittetegelevad inimesed.

Omaloominguga mittetegelejad kasutasid sõna *sebima* rohkem nii kõnes, MSNis kui ka kirjandis, kus omaloominguga tegelejad seda sõna üldse ei kirjutakski. Omaloominguga tegelejad kasutasid sõna rohkem aga blogis.

Omaloominguga tegelejatest leidis suurem osa inimesi sõnal olevat madalkeelse stiilivärvingu kui omaloominguga mittetegelejate hulgast. Samuti hindas suurem hulk õpilasi sõna kõrgkeelseks omaloominguga tegelejate seas kui mittetegelejate seas. Tunduvalt suurem protsent omaloominguga mittetegelejatest kui omaloominguga tegelejatest arvas, et sõna *sebima* on stiilivärvingult neutraalne. Selline tulemus läheb pisut lahku eelnevate sõ-

nade analüüsitulemustest, kuid võib siiski järeldada, et kuna omaloominguga tegelejad seda sõna kõnes, MSNis ja kirjandis ei kasuta, peavad nad seda madalkeelseks. Kui aga nad kasutavad seda omaloomingus, on see nende jaoks ka kõrgkeelne.

nahhui

Lausenäide: *Üks parimaid postitusi üleüldse on siin. + kommentaarid. kuigi ma pean juba ette vabandama, et tõenäoliselt teeb see nalja ainult mulle ja Katule, aga.. Nnnnnnnnahui.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- Tõmba nahhui!
- Mine ära! Kao!
- Kao, kus kurat! (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)

Päritolu: vene keelest, üsnagi vulgaarse tähendusega sõna eeskujul

Liik: nimisõna

Sõna struktuur: lihtsõna

Sõna emotsionaalse värvingu mood oli mõlema grupi puhul 1, kuid keskmiselt pidasid omaloominguga tegelejad sõna positiivsemaks. Seda sõna kasutasid omaloominguga mittetegelejad kõikjal rohkem kui omaloominguga tegelejad.

Omaloominguga mittetegelejate hulgas oli rohkem neid, kes pidasid sõna *nahhui* madalkeelseks ja kõrgkeelseks, kui omaloominguga tegelejate seas. Neutraalseks hindas sõna suurem hulk omaloominguga tegelejaid kui mittetegelejaid.

Sõna tähendust ei teadnud 2 inimest.

tšikk

Lausenäide: *Kas pole mitte mina see tšikk, kes muidu väsimatult kõiki lohutab ja üritab neile selgeks teha, et kogu see teema on mõttetu ja et nad on ilusad nii nagu nad on ja et elust tuleb rõõmu tunda, mitte toidule mõelda.* (The journey of a thousand miles: detsember 2007)

Võimalikud tähendused:

- tüdruk
- tüdruk, kes pakub huvi
- tibi (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)

Päritolu: tuleb ingliskeelsest sõnast *chick* 'tibu' (Eesti-Inglise-Eesti sõnaraamat: jaanuar 2007)

Liik: nimisõna

Sõna struktuur: lihtsõna

Sõna hinnati omaloominguga tegelejate hulgas positiivsemalt kui omaloominguga mittetegelejate hulgas.

Omaloominguga mittetegelejad kasutasid sõna rohkem kõnes, omaloominguga tegelejad kasutasid seda rohkem teistes valdkondades. Põhjuseks võib olla see, et omaloominguga tegelejad peavad sõna positiivsemaks ja seetõttu ka kasutavad seda tihedamini.

Omaloominguga tegelejate hulgas arvas suurem osa inimesi, et sõna on madalkeelne või kõrgkeelne, kui omaloominguga mittetegelejate hulgas. Omaloominguga tegelejate hulgas oli rohkem neid, kes uskusid, et sõna on neutraalse stiilivärvinguga, kui oli omaloominguga mittetegelejate hulgas.

Sõna tähendust teadsid kõik õpilased.

komm

Lausenäide: *Mina enam kommi eriti tarbida küll ei taha ... see võtab mul mälu nii ära, et võin teha pärast asju, mida ma võin väga kahetseda.* (Estonian drum'n'bass forum: jaanuar 2008)

Võimalikud tähendused:

- narkootikum
- lühend komöödiale
- kompvek (Esimene Eesti Slängisõnaraamat: detsember 2007)

Päritolu: lühend sõnast *kompvek*

Liik: nimisõna; tegusõnaline vaste *kommi panema*

Sõna struktuur: lihtsõna

Selle sõna valisin arutellu seetõttu, et tähendusvariante on mitu. Oli huvitav teada saada, milline seos tekib vastajal. Kuna ma ei öelnud küsitledes tähen-

dusi ette, arvas osa, et tegu on narkootikumi slänginimetusega, ning teine osa, et tähenduseks on 'kompvek'. Paljud küsisid tähendust ka minult, kuid tulemuste õigsust arvestades ei saanud ma seda öelda.

Mõlema grupi õpilaste seas oli levinuim hinnang emotsionaalse värvingu kohta sama, kuid keskmiselt hindasid omaloominguga tegelejad sõna positiivsemaks. Mitmed olid pannud emotsionaalse värvingu hindeks 3, sest ei suutnud ilmselt otsustada, kumba tähendust eelistada. Võrdlemisi palju leidsid ka hinnangut 1, mis näitab, et paljud valisid tähenduseks 'narkootikum'.

Sõna kasutasid kõnes ja MSNis rohkem omaloominguga mittetegelejad, kuid blogis ja kirjandis omaloominguga tegelejad. Sõna kõnes kasutavate õpilaste protsendiline erinevus omaloominguga tegelejate ja mittetegelejate vahel oli samas tühine. Ei saa teha järeldust sõna kasutamise kohta tähendusest lähtuvalt, sest õpilased ei määranud küsitluses sõna tähendust.

Madalkeelseks hindasid sõna *komm* rohkem omaloominguga tegelejad, neutraalseks ja kõrgkeelseks aga omaloominguga mittetegelejad.

Sõna tähendust ei teadnud sama arv õpilasi mõlemast grupist.

JÄRELDUSED

Läbi viidud küsitluse põhjal võib teha mitu järeldust:

Kui inimene kasutab sõna omaloomingus või kirjandis, arvab ta selle stiilivärvingu olevat vähemalt neutraalse kui mitte kõrgkeelse. Kui sõna ei kasutata, peetakse selle stiilivärvingut madalkeelseks.

Õpilased kasutavad sõnu paralleelselt nii kõnes kui ka MSNis, hoolimata sõna stiilivärvingust.

Sõna kasutades ei mõelda selle päritolule, ei teata, et on tegemist slängisõnaga.

Kõnes kasutasid mõlemad grupid kõige enam järgmisi sõnu: *lebo*, *lahe*, *tšill*, *burks*. Õpilaste jaoks on need positiivse värvinguga ning seetõttu neid ka tarvitatakse. Samuti on neil sõnadel arusaadav tähendus.

MSNis kasutasid kõik õpilased teistest sõnadest tunduvalt enam sõna *lahe*, kuna seda on kerge igasse juttu sobitada ning see on kõigile arusaadav (sõnad, mis on käibel Nõo-siseses suhtluses, ei pruugi olla mõistetavad inimestele väljaspool seda kooli) ja küsitlute meelest ka väga positiivse värvinguga.

Omaloomingus kasutati järgmisi sõnu: *lahe*, *tšikk*, *tšill*. Ilmselt on põhjuseks asjaolu, et neid sõnu kasutatakse palju mujalgi, mistõttu need näivad sobivat ka omaloomingusse.

Kui võrrelda teise grupi inimestega, siis mitmel korral ei teadnud enamik omaloominguga tegelejaid sõnade tähendust. Seega ei saa väita, et omaloominguga tegelejalatel oleks suurem sõnavara. Sellise tulemuse võis tingida see, et omaloominguga tegelejate grupp oli väiksem, mis võis anda potentsiaalse statistilise vea. Veel on võimalus, et omaloominguga tegelejad loevad rohkem ilukirjandust ning ei kasuta ise eriti palju slängisõnu, mistõttu kontekstist väljavõetuna võivad need mõistmisel probleeme tekitada.

Ei saa väita, et omaloominguga tegelejad oleksid slängi kasutamisel kirjandis hoolikamad: peaaegu iga sõna puhul kasutas seda kirjandis suurem protsent omaloominguga tegelejaid kui omaloominguga mittetegelejaid. Üks võimalikke põhjuseid võib olla see, et omaloominguga tegelejad julgevad erineva sõnavaraga rohkem katsetada.

Kõikide sõnade puhul kasutaksid omaloominguga tegelejad neid blogis sagedamini kui omaloominguga mittetegelejad. Selle võib tingida see, et arvatavasti peavad omaloominguga tegelejad rohkem blogisid.

Omaloominguga mittetegelejad kasutavad slängi rohkem kõnes ja MS-Nis, omaloominguga tegelejad aga blogis ja kirjandis (ning loomulikult ka omaloomingus).

Väga paljud siinsed slängisõnad on anglitsismid, s.o laenu inglise keelest. Selle tingib inglise keele kõrge prestiiž, samuti ingliskeelse massikommunikatsiooni levik ja infoühiskonna teke. (Pedaja 2006: 28)

Kõige positiivsema hinnangu sai sõna *lahe* ja kõige negatiivsema sõna *nahhui*.

Pikemalt uuritud sõnade hulgas oli omadussõnu 4 (40%), nimisõnu 5 (50%) ja tegusõnu 1 (10%). Noortekeele hinnangulises sõnavaras esineb vähe tegusõnu, mis tuleb välja ka sõnade analüüsist ning samuti algsest küsitlustabelist.

Pikemalt uuritud sõnade hulgas polnud ühtegi liitsõna, tuletisi oli 4 (40%) ja liitsõnu 6 (60%). Liitsõnu on noortekeelele väga vähe või need isegi puuduvad, sest oluline on sõna lühidus ja mugavus kasutamisel.

Avastasin, et vastuste mood ei näita sõnade emotsionaalset värvingut nii täpselt kui vastuste keskmine. Kümnest sõnast nelja puhul oli vastuste mood mõlema grupi puhul sama, kuigi keskmises oli näha vahet. Seega tasub võimalikult täpsete tulemuste saamiseks kasutada analüüsis peamiselt sõnade emotsionaalse värvingu keskmist.

KOKKUVÕTE

Nõo Reaalgümnaasiumi õpilaste keelekasutus on sarnane teiste noorte keelega. Nõo Reaalgümnaasiumis tegeleb ligi kolmandik õpilastest omaloominguga ning nemad on ka altimad slängi kirjakeeles kasutusele võtma (nt kirjandis), kuid omaloominguga mittetegelejad kasutavad hinnangulist sõnavara pigem kõnes ja MSNis. Eelistatakse kasutada sõnu, millel on positiivne värving.

Pikemaks analüüsiks välja valitud sõnade hulgas kasutasid õpilased kõnes kõige rohkem sõnu *lebo*, *lahe*, *tšill* ja *burks*. MSNis kasutati konkurentsitult kõige sagedamini sõna *lahe* ja omaloomingus *lahe*, *tšikk*, *tšill*. Seega võib väita, et kõige populaarsem sõna küsitluse sõnade seast Nõo õpilaste hulgas on *lahe*. Kõige positiivsema värvinguga sõna oli *lahe* ja kõige negatiivsemaga sõna *nahhui*.

Samuti selgus tulemustest, et on tugev seos sõna arvatava stiilivärvingu ja sõna kasutamise vahel: kui õpilane arvab sõna olevat madalkeelse, ei kasuta ta seda eriti palju, kui ta aga kasutab sõna omaloomingus ja kirjandis, arvab ta selle olevat kõrgkeelse.

Omaloominguga tegelejate ja mittetegelejate sõnatunnetus erineb tunduvalt. Omaloominguga tegelejad on kriitilisemad: tihtipeale ei hinda nad sõna emotsionaalset värvingut maksimaalse võimaliku hindegas (5), kuid üldiselt peab see grupp sõna positiivsemaks kui teine grupp.

Omaloominguga tegelejad toovad slängi kergemini kirjakeelde, omaloominguga mittetegelejad kasutavad slängi rohkem suulises tekstis. Küsitluse analüüsi põhjal võib väita, et omaloominguga tegelevate õpilaste keelekasutus sisaldab ka nõudlikumas tekstis märksa enam slängi.

Eesti noorte hinnanguline sõnavara koosneb suures osas slängisõnadest, mis on nii omadus-, nimi- kui ka tegusõnad. Noor väljendab hinnanguid peaaegu kõigi sõnaliikidega. Enim oli nimi- ja omadussõnu, vähem tegusõnu. Ei leidunud ühtegi liitsõna, sest noortekeeles, nagu keeles üldse, on tähtis ratsionaalsus, võimalikult lühidalt ütlemine. Slängisõnavara on enamalt jaolt pärit inglise keelest, mõjutajateks on ka meedia ja sõbrad.

KIRJANDUS

- Eesti-Inglise-Eesti sõnaraamat:
<http://aare.pri.ee/> (12.–19.01.2008)
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K. 2000. Eesti keele käsiraamat.
Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus
- Õigekeelsussõnaraamat 1978. Koost. Erelt, T., Kull, R., Põldma, V., Torop, K. Tallinn: Valgus
- Esimene Eesti Slängisõnaraamat: <http://www.eki.ee/dict/slang/> (31.12.2007)
- Estonian drum'n'bass forum: <http://forum.drumandbass.ee/showthread.php?s=ef66a6c09921d6870ab4b6a96279148f&postid=630166> (12.01.2008)
- Õigekeelsussõnaraamat 2006. Keelevara: <http://www.keelevara.ee/login/> (25.01.2008)
- Kilgi, A. 2001. Nõo keel – Nõo Tanumatel V. Nõo kooli kirjanduslik almanahh
- Nali ja Elu. Ajaveeb: <http://vektor.blog.com> (01.11.-31.12.2007)
- Pedaja, K. 2006. Kuidas uued laenud eesti keeles kohanevad? – Oma Keel, nr 2
- The journey of a thousand miles begins with a single step. Ajaveeb: <http://vihmasajab.blogspot.com> (01.11.-31.12.2007)

Eneli Mehevits, restaureeritud vokk, juhendaja Hannes Põldmets.
Kaidi Kuur, lõpukleit (kiitusega), juhendaja Malle Maarits.

NATALJA MAKSIMOVA JA ANU SALUJÄRV
KARKSI-NUIA GÜMNAASIUM
11. KLASS

MÕÕTERIISTADETA MÕÕTMINE¹

JUHENDAJA: MARGUS MÕISAVALD

SISSEJUHATUS

Elus tuleb ette olukordi, kus peame ilma mõõtevahenditeta suutma hinnata objektide suurust, kõrgust ja kaugust. Kui meil on teadmisi matemaatikast, võime õpitut praktikas ära kasutada. Viimastel aastatel on seoses õppetundide vähenemisega järjest väiksem võimalus, et õpetaja viib õpilased klassist maastikule. Mõõtmine väljaspool klassiruumi on aga väga huvitav tegevus ning erineb igapäevasest arvutamisest.

Meie eesmärk siinse uurimistööga on näidata, kuidas looduses ilma mõõtevahenditeta hakkama saada ning milliseid meetodeid kasutada, et hinnata objektide kõrgust ja kaugust. Uurime ka mõõtmise ajalugu, kuidas mõõtmine on arenenud ning missuguseid pikkusmõõte vanasti kasutati. Samuti vaatleme meetri kui ühe tähtsaima põhiühiku arenemislugu.

Töö põhineb õppekirjandusel ja praktilisel tegevusel. Esimeses osas vaatleme mõõtmise ajalugu ning arengut. Teises osas kirjeldame mõõtevahenditeta mõõtmise võimalusi ja toome näiteid, kuidas seda teha. Kolmandas osas tõestame praktika kaudu sellise tegevuse toimumist ning võrdleme tulemusi. Töö lõppu on lisatud ka pildid meie mõõtmiskatsetest looduses.

1 Artikli aluseks olev uurimistöö on kirjutatud Karksi-Nuias 2008. aastal.

1. MÕÕTMINE

Mõõtmine pole tänapäeval mingi kunst, nagu vana- ja keskajal, vaid teadus, mis on inimkonna arenguks kõigil aladel hädavajalikuks saanud. Meie elu on nii tihedas seoses mõõtetehnika küsimustega, et tasub heita pilk mõõtetehnika ajalukku.

1.1. MIKS ME MÕÕDAME?

Juba Sokrates väitis: „Me allume arvukatele meelepetetele, ja parim vahend nende vastu on mõõtmine, loendamine ja kaalumine.” Kuid alles Galileo Galilei võis oma kaasaegseile öelda nõnda: „Mõõta kõike, mis on mõõdetav ja püüda mõõdetavaks teha, mis seda veel pole.” Ajaloolane ja õigusteadlane Theodor Mommsen sõnastas selle 250 aastat hiljem niiviisi: „Alles mõõtmise kunst allutab inimesele maailma!” (Padelt 1975: 5) Sellega tabas ta asja tuuma: ainult see, mida saame mõõta, aitab edule kaasa. Seepärast pole imestada, et mõõdetavate füüsikaliste, keemiliste, tehnika- ja majandusalaste suuruste arv on viimastel aastakümnetel nii järsult kasvanud. Mida kaugemale meie teadmised tungivad, seda enam sõltume kõigil elualadel mõõtmistest.

Veel saja aasta eest arvas tuntud vene keemik Dimitri Mendelejev: „Loodusteadus nõuab mõõte ja kaalusid ning tunnetus on tema peamine relv” (Padelt 1975: 5). Tänapäeval ei saa mõõtmine enam kaugeltki piirduda üksnes loodusteadustega, vaid meil tuleb teda rakendada kõigil ühiskondlikel elualadel. Kui isegi kunst ei tule ilma mõõtmisteta toime, siis seda vähem saab ilma vajalike mõõtmisteta kulgeda tänapäeva keerukas majanduselu. Mõõtmine on saanud nii oluliseks inimelu koostisosaks, et me teda enam tähelegi ei pane, ehkki kogu meie elu on ühe- või teistsuguste mõõtmistulemuste töötlemise ahel.

1.2. MÕÕTMINE JA SELLE ARENG

Mõõtmine saadab iga inimest esimesest viimase hingetõmbeni. Et mõõtmine oleks võimalik, peavad olema täidetud kaks tingimust: esiteks peame oskama loendada ja teiseks peavad meil olema mõõtmise eesmärgile vastavad või selleks kohandatud mõõdud ja mõõtühikud.

Iga mõõtmise tulemusena saadakse mõõtary, s.o arv koos mõõtühikuga. See arv näitab mitu korda ühik mõõdetavas esemes või objektis esineb või sisaldub. Järelikult pole mõõtmine lihtsalt võrdlemine, millega üksnes selgitatakse, kas üks ese on teisest esemest suurem, väiksem, pikem, raskem jne, vaid see on arvudes väljendatav võrdlemine.

Esimesed mõõtmised sooritati väga algeliste vahenditega. Ürginimesed mõõtsid ruumala kamaluga ja pikkust vaksaga. Kui toimus ühiskondlik tööjaotus, tekkis vajadus täpsemate mõõtmiste ja üldkohustuslike mõõtude järele. Pärast riigi tekkimist vanimas orjanduslikus ühiskonnas tuli riigile ja templitele hakata andameid tooma. Ka selleks vajati sobivaid mõõte. Vürstid ja preestrid olid ühevõrra huvitatud võimalikult suurtest tuludest ja valvasid selle järele, et määratud mõõtudest kinni peetaks. Nii olid juba vanades kultuuririikides Eufrati ja Tigriise, samuti Niiluse kallastel ammu enne meie ajaarvamist olemas mõõdustikud ja mitmesugused tööriistad. Kreeklased ja roomlased töid mõõdud Kesk- ja Põhja-Euroopasse, kust need hiljem Ameerikasse jõudsid.

Inimeste teadmised üha kasvasid ning tekkis vajadus mõõta suurus, mida varem isegi ei tuntud. Tehnika areng oli väga kiire ja mõõtmine mängis selle puhul suurt rolli. Kokkuvõttes võime nentida, et mõõtmine on arenenud koos ühiskonnaga. Mõõtmine oli tähtis ürgajal, kuid veel olulisem on ta tänapäeval.

1.3. INIMENE – KÕIGI ASJADE MÕÕT PIKKUSE MÕÕTMISEL

Peaaegu kõigi rahvaste esimesed pikkusmõõdud olid seotud inimese keha-mõõtmetega. Nii oli inimene sel alal sõna otseses mõttes kõigi asjade mõõt. Juba kauges minevikus valmistati endale kehamõõtmete järgi mõõdupuid, näiteks papiüruse- või pilliroovarre, kepi või köie näol. Pikkusmõõtude kujunemisel etendasid tähtsat osa käsi ja sõrmed.

Vanemaid pikkusmõõte

Küünar – vahemaa küünarnukist kuni väljasirutatud keskmise sõrme tipuni.

- Põhimõõt Egiptuses. Kuningliku mõõduna oli see võetud vaarao kehalt ja selle pikkuseks oli 0,52 m. Lihtrahva küünar oli ainult 0,45 m pikk.
- Babüloonia küünar oli 30 sõrme ehk umbes 50 cm pikk.
- Kreeka küünar (pechys) oli poolteist jalga ehk umbes 46 cm pikk. (Paldelt 1975: 59–61)

Jalg

- Eufrati ja Tigriise vahel paikneva Mesopotaamia asukate lähtemõõt. Seda mõõdeti kannast varba otsani.

Tabel 1. Vanaaja pikkusmõõdud* (Padelt 1975: 66)

	Küünar (cm)	Vaks = 12 sõrme (cm)	Sõrm = toll (cm)	Jalg = 6 tolli (cm)	Ritv (m)	Staadion (m)	Parsange (km)	Miil (km)
Egiptus	445; 48	22	11,8–2	331	11,8	185	55,5	11,4
Babüloonia	550–52			31–35				
Pärsia	554			332		2264	55	77,5
Israael	49,5–55	225	22		33,0			
Araabia	552					2264	55,4	22
Kreeka	446	223	22	331		185	55,5	
Rooma	444		22	330	22,6	1185		11,5

* Kõik mõõdud on andmete nappuse ja mõõtude suure piirkondliku kõikumise tõttu ümardatud.

- Rooma jalal oli kaks erisugust jaotust: 12 ja 16 osaks. Kaheteistkümnendik (*unicus*) oli umbes 24,6 mm ja kuueteistkümnendik (*digitus*) umbes 18,5 mm. (Padelt 1975: 62)

Süld

- Pärineb Väike-Aasiast 4500 e.m.a. On külgedele väljasirutatud käte vaheline pikkus, mis jagunes 6 või 10 jalaks. Sülla pikkus on ümardatult 2 m.
- Kreeklaste sülla (*orgyia*) pikkus on 6 jalga. (Padelt 1975: 63)

Vaks – põidla ja väikese sõrme vaheline pikkus. Egiptuses vastavalt 14 ja 12 sõrme. (Padelt 1975: 59–61)

Staadion - pikkus kui selline tuleneb olümpiamängude jooksuraja pikkusest. Vana-Kreeka staadioni pikkuseks oli 600 jalga (185 m).

Ritv – võeti kasutusele XIV sajandil. Mööteritv oli 16 mehe vasaku jala kogupikkus, kes olid üles rivistatud pühapäeva hommikul kirikust lahkumisel. Ritv oli kasutusel teekonna- ja kaugusmõõduna.

Miil – alguses *millimarium*. Läbi aegade on tarvitatud eri pikkusega miilnimelisi ühikuid, mis tulenevad Rooma miilist. Rooma miil oli umbes 1479 meetrit pikk ja koosnes 1000 sõduri topeltsammust. Sõna *miil* on tuletatud ladinakeelsetest sõnadest *mille passus* (mitmuses *milium passuum*),

mis tähendabki 1000 *passust* ehk topeltsammu. Seda kasutatakse suuremate vahemaade mõõtmisel.

- 1 maamiil = 1,6 kilomeetrit
- 1 meremiil = 1,852 kilomeetrit (Vikipeedia: „Miil” (20.02.2007))

Parsange - teekond, mille kärmas rändur suutis läbida ühe tunniga. Selle mõõdu kohta piisavalt andmeid ei ole. (Padelt 1975: 64)

1.4. VEEL HUVITAVAD PIKKUSMÕÕTE

- Egiptuses kasutati põldude mõõdistamisel kõrkjast või kanepist valmis-
tatud mõõtenõõre. Oletatavasti oli nende pikkus 100 küünart.
- Mesopotaamias kasutati mõõduks *körget pilliroogu* – pikkus 6 küünart.
- Juutidele omane mõõt oli *sabatitee* – 1000 sammu, mis oli talmudi ees-
kirjade kohaselt sabaatil käia lubatud tee pikkus. Pikim mõõt oli päeva-
retk – 37 miili.
- Araabias olid väikseimad pikkusmõõdud *kaamelikarva jämedus* ja *od-
raiva laius*.
- Kreeklastel oli erimõõt veeteede mõõtmiseks – *dromos*. See oli teekond,
mille laev purjede ja aerude abil läbis 24 tunniga.
- Olümpiamängudel olid kasutusel erimõõdud, näiteks *dolichos* – tee, mil-
le kaarik pidi võiduajamisel läbima, pikkus arvatavasti 24 staadionit; *di-
aulos* – võidujooksutee pikkus, võrdus 2 staadioniga.
- Hiinas moodustas mõõdustiku aluse nisutera. Teekonna mõõduks oli *lii*,
mis võrdus umbes 575 meetriga.
- Jaapanis oli üheks pikkusmõõduks siidiussi kookonniidi jämedus – *rin*.
See oli umbes 0,3 mm.
- Indias tunti muu hulgas pikkusmõõte *lehmakarje* ja *lehmakõrv*. Nende
kohta täpsemad andmed aga puuduvad.
- Tiibetis oli *tassi tee kaugus* teekonnamõõt, mis vastas vahemaale, mil-
le läbimise vältel tassitais keevat teed joomiskõlblikuks jahtus. Uurijate
andmeil võrdub *kolme tassi tee kaugus* umbes 3 inglise miiliga, millele
vastab ligikaudu 4800 meetrit. (Padelt 1975)

1.5. MEETER

Mitmed Euroopa maad püstitasid korduvalt nõudmise ühtsete, igal ajal
reprodutseerivate mõõtude järele. Vajalikud eeldused selleks lõi Prantsuse

revolutsioon. Aastal 1790 tegi Autuni piiskop ja Prantsuse riigimees Charles-Maurice de Talleyrand-Perigordn Prantsusmaa Asutavale Kogule ettepaneku luua mõõdustik, mis põhineks ühtsel looduslikul mõõdul ja teeks lõpu erisugustele mõõtudele. Seepeale moodustati komisjon. Oma 19. märtsi 1791. aasta otsuses panid teadlased pärast üksikasjalikke nõupidamisi ette valida tulevaseks pikkusühikuks 1/10 000 000 Maa veerandmeridiaanist ning seostada see pikkus hiljem sekundipendli pikkusega 45. geograafilisel laiuskraadil merepinna tasemel. (Padelt 1975: 80)

Revolutsioonikalendri järgi 22. juunil 1799 esitas komisjon Riigiarhiivile uue pikkusühiku kehasutusena puhtast plaatinast pikkusmõõtevarva, mille oli valmistanud Fortin ning mis oli 25 mm lai ja 4 mm kõrge. Uuele ühikule anti nimetuseks meeter, mis oli tuletatud kreekaakeelsest sõnast *metron* 'mõõt'. Esitatud plaatinavarva pikkus vana mõõdu järgi oli 3 jalga ja 11,268 liini temperatuuril 0 °C. Varb jäeti Riigiarhiivi ja on metroloogias tuntud kui *metre des archives* 'arhiivimeeter'. Teine, sellega ühtiv eksemplar anti töötalonina kasutamiseks üle *Bureau des Longitudes*'le. Uus ühik meeter sai lühemalt kirjutamiseks tähise m ja detsimaal- ehk kümnendjaotuse. Kordsete osade nimetuste moodustamiseks võeti kasutusele kreeka ja ladina keelest laenatud eesliited. Aina rohkem riike hakkas tunnustama meetermõõdustiku ja võeti kasutusele meetri prototüüpe.

Samas ilmnesis ka etaloni üha suuremad puudused. Hiljem selgus, et puhtast plaatinast valmistatud etalon on vähe vastupidav ja selle pikkus on 0,09 mm (hilisemate arvutuste järgi 0,2 mm) võrra väiksem definitsiooniga määratud pikkusest. Nii jõuti üldisele veendumusele, et arhiivimeetri järelekontrollimine on möödapääsmatu. 20. mail 1875 kirjutati alla rahvusvahelisele meetrikonventsioonile. 1875–89 valmistati plaatina (90%) ja iriidiumi (10%) sulamist 31 uut X-kujulise ristlõikega etaloni. Neist täpseima kinnitas Kaalude ja Mõõtude I peakonverents (1889) meetri rahvusvaheliseks prototüübiks. Ülejäänud etalonid jaotati loosiga välja meetrikonventsiooniga ühinenud riikide vahel. Meetri rahvusvaheline prototüüp tagas pikkuse, mille mõõtmise viga ei ületa $\pm 1,1 \times 10^{-7}$. Aastal 1960 kehtestas Kaalude ja Mõõtude XI peakonverents meetri uue definitsiooni: meeter võrdub krüptooni isotoobi $^{86}\text{Kr}_{36}$ tasemete $2p_{10}$ ja $5d_5$ vahelisel siirdel vaakumis kiirgava valguse 1 650 763,73 lainepikkusega (viga väiksem kui $\pm 5 \times 10^{-9}$). 1983. aastal kinnitas Kaalude ja mõõtude XVII peakonverents meetri täpse definitsiooni: meeter võrdub vahemaa-ga, mille valgus läbib vaakumis 1/299 792 458 sekundiga. (Vikipeedia: "Meeter" (20.02.2007))

Tabel 2. Eesliited meetermööduistikul.

Tähis	Nimetus	Suurusjäre	
Y	jotta-	10^{24}	= 1 000 000 000 000 000 000 000 000
Z	zetta-	10^{21}	= 1 000 000 000 000 000 000 000
E	eksa-	10^{18}	= 1 000 000 000 000 000 000
P	peta-	10^{15}	= 1 000 000 000 000 000
T	tera-	10^{12}	= 1 000 000 000 000
G	giga-	10^9	= 1 000 000 000
M	mega-	10^6	= 1 000 000
K	kilo-	10^3	= 1 000
H	hekto-	10^2	= 100
Da	deka-	10^1	= 10
d	detsi-	10^{-1}	= 0,1
c	senti-	10^{-2}	= 0,01
m	milli-	10^{-3}	= 0,001
μ	mikro-	10^{-6}	= 0,000 001
n	nano-	10^{-9}	= 0,000 000 001
p	piko-	10^{-12}	= 0,000 000 000 00
f	femto-	10^{-15}	= 0,000 000 000 000 001
a	ato-	10^{-18}	= 0,000 000 000 000 000 001
z	zepto-	10^{-21}	= 0,000 000 000 000 000 000 001
y	jokto-	10^{-24}	= 0,000 000 000 000 000 000 000 001

2. PIKKUSTE MÖÖTMINE

Pikkuste möötmistega saab alustada juba viiendas klassis, sest töövihikus on hulgaliselt ülesandeid, mis nõuavad möötmist. Selleks ajaks kasutab tavaliselt enamik õpilasi mõõtejoonlauda. Harjutamise mõttes on hea lasta mõõta vihiku, õpiku või laua pikkusi. Tähelepanu tuleks juhtida möötmisveale, tulemuse ligikaudsele väärtusele ja põhjustele, mis võivad seda tingida.

Et oleks huvitavam, tuleks leida aega ka vanaaegsete mõõtude jaoks. Õpilastele valmistab suurt elevust, kui nad saavad teada, kui pikk on nende vaks või kukesamm. Esimese kindlaks tegemisel peaks alguses mõõtma vaksa pikkuse joonlauaga ja märkima tulemuse vihikusse. Teades vaksa pikkust, mõõdame mõne pikema eseme (nt õpetaja laua) serva pikkuse. Korrutades vaksade arvu vaksa pikkusega, saame tulemuse. Peale seda on ilmtingimata tarvis mõõta laua pikkus mõõdulindiga, mis annab täpse väärtuse. Tule-

muste võrdlemisel näeme, et need võivad olla väga erinevad. Analüüsimise, millest ebatäpsused tulenevad.

1. Mõõtsime ühe vaksa pikkuse. Nüüd oleks vaja olnud leida ka vaksa keskmine pikkus. (Sama analüüsi käigus võib seda ka kohe teha mõne õpilasega ja näidata, et tulemus erineb täpsest hoopis vähem.)
2. Mõõtmise käigus püüab õpilane psühholoogilistel põhjustel (mida pikem vaks, seda „kõvem” poiss) tavaliselt venitada oma vaksa nii, et laua pikkusesse mahuks neid võimalikult vähe ja täisarv kordi.

Et töö oleks mitmekesisem, võib moodustada grupid ja suunata rühmad mõõtma erinevaid objekte (nt aknalauad, pingid). Õpetajal peavad olema olema täpsed mõõdulindiga mõõdetud tulemused. Veel parem, kui juhendajal oleks ka tunnis mõõdulint käepärast.

Kukesammu võib mõõta analoogiliselt. Lihtsaim viis on märkida pabe-rile varba ja kanna asukohad ning mõõta nendevaheline pikkus. Praktilise töö saab teha klassis, võttes aluseks ruumi pikkuse. Tulemuste võrdlemisel näeme, et vead tekivad erinevatel õpilastel. Lõpuni tuleks meelde jätta baasi abil arvutatud keskmine kukesamm.

Järgmine etapp oleks õpilase keskmine sammupikkuse kindlakstegemine. Seda on võimalik teha koolimaja koridoris, sest siinsel juhul peab tulemu-se täpsuse saavutamiseks baas olema veelgi pikem. Oleks parem, kui saaks kasutada staadioni 100 m rada. Jagades läbitud vahemaa sammude arvuga, saame sammu keskmise pikkuse. See tuleks talletada vihikusse või mällu.

Oleme saanud kolm mõõtmisviisi, mida kõiki on edaspidi vaja. Esimene rakenduslik harjutus maastikul võiks olla kauguste mõõtmine silma järgi. Alustame väiksematest kaugustest. Näiteks võib moodustada paarid. Paari-meest eemaldub ning asetab maha mingi eseme (portfell, vihik). Teine peab silma järgi ütlema ligikaudse kauguse ning seejärel mõõtma selle kukesam-mudega. Nüüd vahetavad paarimehed osad ja mäng jätkub. Vaidluse korral peab õpetaja või abiline seadma mõõtesirkli või mõõdulindiga õigluse maj-ja. Mida rohkem katseid, seda täpsem tulemus.

Olles küllaldaselt „mäginud” väiksemate kaugustega, võime üle min-na suurematele kaugustele. Kontrollimine sammudega mõõtmise teel peab siiski võimalik olema. Mida suurem kaugus, seda suuremad võivad olla ek-simused.

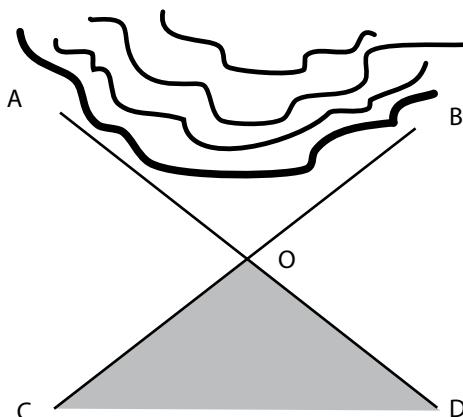
Tulemuste võrdlemisel üldiselt selgub, et on õpilasi, kes on suutelised küllalt täpselt hindama kaugusi. On ka neid, kellel see ei õnnestu.

Peale seda võiks õpetaja anda lisainfot „matkatarkusest”. Näiteks mili-taarõpikutest.

1. Silmatorkavamad (eredavärvilised, heledalt valgustatud) esemed näivad olevat lähemal. Sellel kaalutlusel värvitakse näiteks autod eredamaks. Statistika näitab, et punased ja kollased autod on ohutumad, sest need tunduvad olevat lähemal, kui nad tegelikult on.
2. Peaaegu silmapaistmatud esemed näivad aga kaugemad. Kaitsevärvi riietus (mustad baretid) ei teeni mitte ainult ohutuse eesmärki, vaid see raskendab ka kauguste hindamist, mis on oluline sihiku näitamisel.
3. Tasasel maal ja üle vee pinna vaadatuna näivad esemed olevat kaugemal. Eksitakse tugevasti, sest puudub võrdlemise võimalus. Paljud inimesed on uppunud seetõttu, et nad on valesti hinnatud veekogu laiust.
4. Normaalse nähtavuse ja nägemise korral on
 - a) maja aknad näha ~ 4 km kauguselt,
 - b) üksikud inimesed ja puud ~ 2 km kauguselt,
 - c) aknaraamid ~ 500 m kauguselt,
 - d) rõivaste värv, üksikosad ~ 250 m kauguselt.

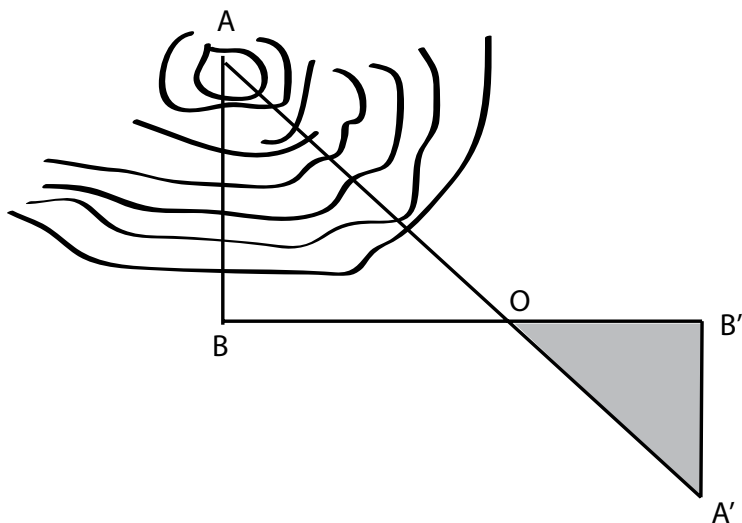
2.1. PIKKUSTE KAUDNE MÕÕTMINE

Hulknurkade sarnasuse üheks rakendusala on kauguste ja kõrguste kaudne mõõtmine juhul, kui nende otsene mõõtmine ei ole võimalik. Punktide, mille vahelist kaugust mõõdetakse, võivad olla mõlemad ligipääsetavad, neist võib olla ligipääsetav ainult üks või koguni mõlemad võivad olla ligipääsmatud. Vaatleme iga sellist juhtu eraldi.

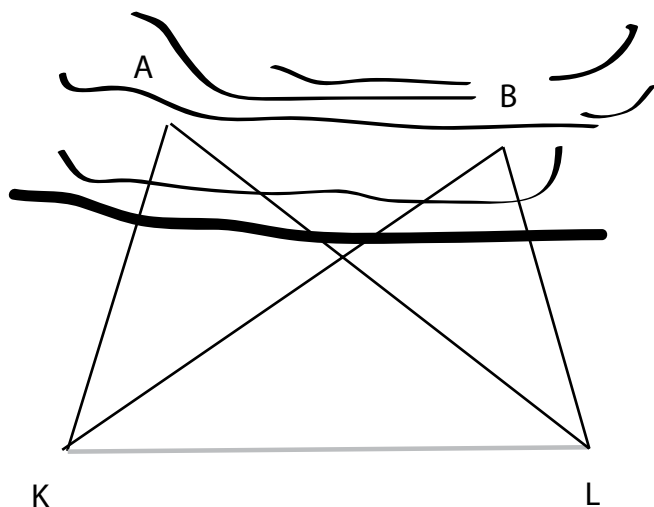

Joonis 1.1.

1. Olgu A ja B kaks ligipääsetavat punkti, mille vahelise kauguse otsene mõõtmine ei ole võimalik (joonis 1.1). Need punktid võivad asetseda näiteks järve ääres. Valime kaldast eemal sellise punkti O, mille kaugust punktidest A ja B saab otseselt mõõta. Mõõdame need kaugused. Seejärel pikendame lõike AO ja BO üle punkti O nii, et AO pikendus OD = AO / n ja BO pikendus OC = BO / n, kus n on sobivalt valitud positiivne arv (soovitavalt naturaalarv). Kolmnurkade sarnasuse tunnuse KNK järgi on kolmnurk ABO nüüd sarnane kolmnurk DCOga, mistõttu $AB = n \times CD$. Kaugus CD on aga maapinnal otseselt mõõdetav ja lõigu AB pikkus seega arvutatav. (n on arvukordaja)
2. Vaatleme kahe punkti vahelise kauguse mõõtmist juhul, kui ainult üks neist on ligipääsetav (joonis 1.2). Tähistagu punkt A näiteks saarel asetsevat tuletorni, mille kaugust tahetakse mõõta kaldal olevast punktist B. Selleks märgime maapinnal lõigu AB ristsirge ning valime sellel punktid O ja B' nii, et $OB' = OB / n$, kus n on jällegi mingi positiivne arv, soovitavalt naturaalarv. Punktist B' teeme sirgele BB' ristsirge. Sellel märgime punkti A' nii, et punktid A, O ja A' oleksid ühel sirgel. Kolmnurkade sarnasuse tunnuse NN järgi on kolmnurk ABO nüüd sarnane kolmnurk A'B'Oga, mistõttu $AB = A'B' \times n$. Et lõik A'B' on maastikul otseselt mõõdetav, ongi lõigu AB pikkus arvutatav.

Joonis 1.2.

Joonis 1.3.

3. Sarnaste kolmnurkade abil on kaugust ja kõrgust võimalik mõõta ka sellisel juhul, kui mõlemad punktid on ligipääsmatud. Vaatleme näiteks kahe laeva vahelise kauguse mõõtmist kaldal oleva vaatleja poolt. Olgu A ja B kaks ankrus seisvat laeva (joonis 1.3). Kõigepealt märgime kaldal kaks punkti K ja L. Siis mõõdame nendevahelise kauguse võimalikult täpselt. Baasi (lõiku KL nimetatakse baasiks) otspunktides on näha punktid A ja B. Mõõdame nurga mõõteriista abil baasi otspunktide juures olevad nurgad AKL, BKL, ALK ja BLK. Seejärel joonestame paberile vähendatud nelinurga ABKL. Jooniselt mõõdame lõigu AB pikkuse. Kui joonist oli vähendatud n korda, siis tegelik punktide A ja B vaheline kaugus on joonise omast n korda suurem (n on arvukordaja).

2.2. KÕRGUSTE ARVUTAMINE

Matkal või õppekäigul olles on võimalik leida objekte, mille kõrguse mõõtmine oleks elamus. Selleks võib olla mõni suur üksik põlispuu või vaatetorn. Kõrguste mõõtmiseks on vaja veidi ka teoreetilisi teadmisi. Seepärast tuleks klassis eelnevalt leida aega selleks, et neid õpilastele tutvustada. Materjali si-

saldub tänapäeval ka õppeprogrammides. See on seotud peamiselt sarnaste kolmnurkadega.

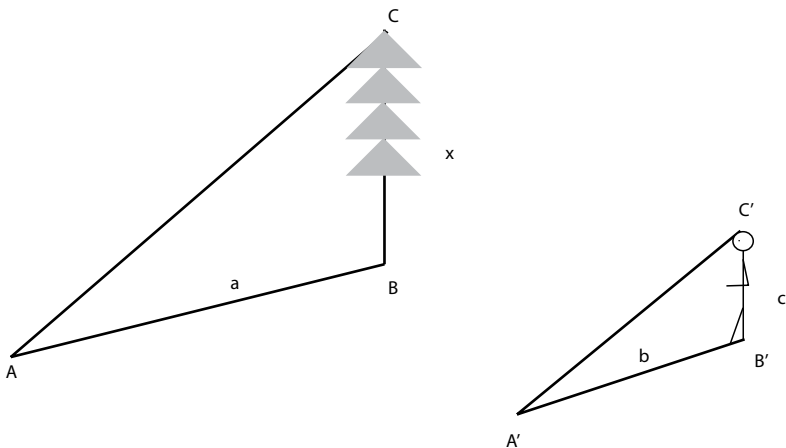
PUU KÕRGUSE MÕÕTMINE

Kui ülesanne on mõõta kõrgusi ilma spetsiaalsete vahenditeta, peaks matkaja teadma neid mõõtmeid, mida endaga kaasas kannab: oma sammu ja vaksa pikkust.

Päikesepaistelise ilmaga on võimalik leida objekti kõrgus varjude võrdlemise teel. Selleks tuleb leida sobiv koht, kus saaks mõõta nii enda kui ka objekti varju pikkuse (ilmtingimata ei pea seisma objekti kõrval, välja arvatud juhul, kui maapind on kaldu).

Mõõdame objekti varju pikkuse (AB) kukesammudega (kui mõõdetava pikkus ei ole väga suur) võimalikult täpselt (joonis 1.4). Toimides üksinda, paneme maha märgi A' ja taganeme nii kaugele (B'), et meie vari ulatuks täpselt märgini A'. Peale seda mõõdame A'B' pikkuse samuti kukesammudega. Teades nüüd mõõtja pikkust (B'C'), võime arvutada objekti kõrguse.

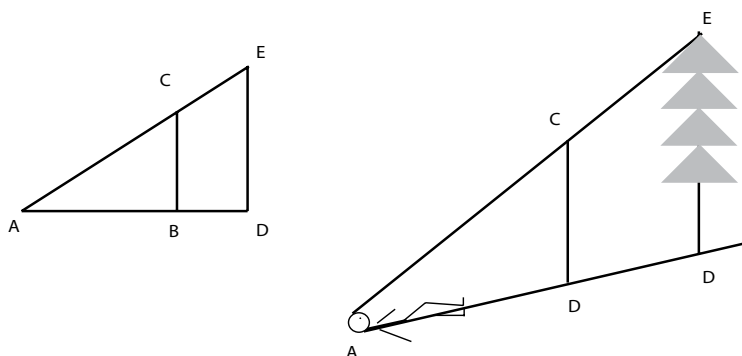
Valitud objekt on mõõtjast nii mitu korda kõrgem, kui mitu korda on inimese vari objekti varjust lühem. Matemaatiliselt on seda kerge näidata sarnaseid kolmnurki kasutades: kolmnurk ABC on sarnane kolmnurk A'B'C'ga (joonis 1.4), saame $x / a = c / b \Rightarrow x = a / b \times c$ (c – mõõtja pikkus, a / b – suhtarv).

Joonis 1.4.

Juhime veel tähelepanu sellele, et pole oluline, kas maapind on horisontaalne või mitte.

Keerulisem on mõõta objekti kõrgust, kui puudub päike ja vari. Kui ei ole kaaslast, tuleb appi võtta kepp, mille pikkuse teeme enne kindlaks vaksadega mõõtmise teel. Mida pikem tokk on, seda parem. Kui on kaaslane, võib ta edukalt keppi asendada.

Joonis 1.5.

Valinud koha, kust saame objektile takistamatult läheneda, paneme kepi püsti. Nüüd, veidi ebamugavas poosis, peame leidma kauguse, kus silm, kepi ots ja objekti tipp on ühel sirgel. Märkinud punkti A (joonis 1.5), mõõdame AB pikkuse ja AD pikkuse. Teades juba kepi pikkust, võime rääkida sarnastest kolmnurkadest.

$$DE / AD = CB / AB \Rightarrow AD / AB \times CB \text{ (joonis 1.5)}$$

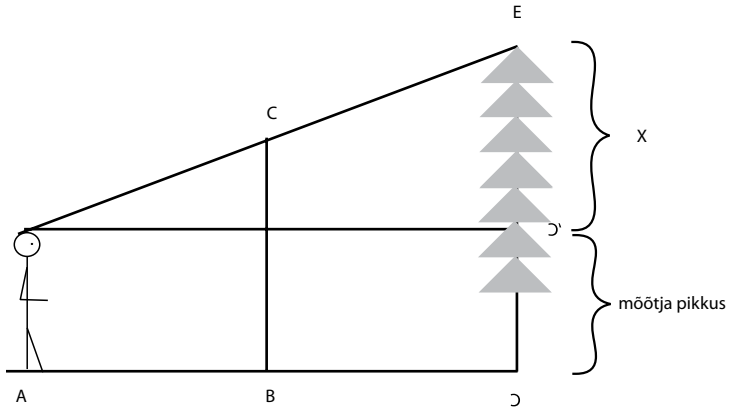
Seega on objekt kepest nii mitu korda pikem, kui mitu korda on kaugus AD suurem kaugusest AB.

Kui pinnas ei võimalda pikali heita, tuleb kasutada pikemat keppi. Siis peab toimima analoogiliselt, kuid tulemusele on vaja liita vaatleja pikkus (seda teab iga matkaja). Tähistanud seisukoha (joonis 1.6), mõõdame AB ja AD pikkuse. Teades toki pikkust, moodustuvad sarnased kolmnurgad.

CC' = kepi pikkus – mõõtja pikkus

$$ED' / CC' = BD / AB \Rightarrow ED' = x \Rightarrow CC' / AB \times BD \text{ (joonis 1.6)}$$

Kogu puu kõrgus = $ED' +$ mõõtja pikkus.

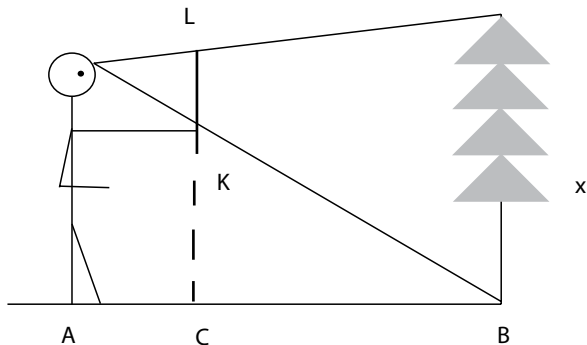

Joonis 1.6.

Kui on olemas kaaslane, on mõõtmine lihtsam, sest sõbra abil saame liikuva „kepi”, mida saab kergesti ja kiirelt juhendada sobivasse kohta. Neid mõõtmisi on võimalik mitmekesistada abivahendite kasutamisega. Kõige lihtsam on tarvitada lühikest pulka, mille mõõtmeid teame. Selleks on meil vaja teada ka käe pikkust.

Objekti kaugus AB / käe pikkus $AC =$ objekti kõrgus x / pulga kõrgus KL
 $x = AB / AC \times KL$

Puu on nii mitu korda pulgast suurem, kui mitu korda on kaugus puuni suurem kaugusest silmast tikuni (käepikkus).

Joonis 1.7.

KOKKUVÕTE

Mõõtmine on olnud inimestele tuttav juba sajandeid. Ilma selle tegevuseta ei kujuta me oma igapäeva elu enam ettegi.

Vanaaja pikkusmõõtude kujunemisel etendas suurt osa inimene ise. Võib väita, et ta oli lausa ise mõõdupuuk. Eriti tähtis osa oli kätel ja jalgadel. Tõime töös välja ka huvitavaid pikkusmõõte, mis olid oma nimetuse saanud koduloomade või teepikkuste järgi. Need mõõdud olid kasutusel pigem kindlates piirkondades, olles omased teatud rahvastele.

Üha arenev ühiskond vajab aga ühtseid mõõte. Nii otsustati luua mõõdustik, mis põhineks ühtsel looduslikul mõõdul ja teeks lõpu erisugustele mõõtmistele. Selle väljatöötamiseks kulus aastaid, kuid 1983. aastal kinnitati ühtseks ühikuks meeter.

Võtsime vaatluse alla ka kauguste ja kõrguste kaudse mõõtmise hulknurkade sarnasuse alusel. Uurisime, kuidas saab mõõta ligipääsmatuid ja ligipääsetavaid kaugusi. Arvutusi tegime kolmnurkade sarnasuse tunnuste KNK ja NN järgi. Kolmnurkade abi kasutasime ka kõrguste mõõtmisel. Samuti tutvustasime vanaaegseid mõõte nagu kukesamm ja vaks ning nende pikkuste kindlakstegemist.

Uurimistöö käigus saime teada mõõtmise ajaloost ja õppisime nii mõnegi nipi, kuidas teha mõõtmisi ilma mõõtevahenditeta. Õpetaja juhendamisel õppisime mõõtma kaugusi ja kõrgusi. Kindlasti tulevad need kogemused, mis me sellel päeval omandasime, kasuks ka edaspidises elus.

KIRJANDUS

Lepmann, Tiit; Telgmaa, Aksel; Undusk, August;

Velsker, Kalle 2002. Matemaatika IX klassile. 3., parandatud trükk. Tallinn: Koolibri

Mäemets, Aare 1981. Karksi. Tallinn: Eesti Raamat

Padelt, Erna 1975. Inimene mõõdab aega ja ruumi. Tallinn: Valgus

Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Meeter: <http://et.wikipedia.org/wiki/Meeter> (20.02.2007)

Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Ühikute detsimaaleesliited: http://et.wikipedia.org/wiki/%C3%9Chikute_detsimaaleesliited (20.02.2007)

Vikipeedia Vaba entsüklopeedia: Miil: <http://et.wikipedia.org/wiki/Meeter> (20.02.2007)

LISA

Foto 1.

Foto 2.

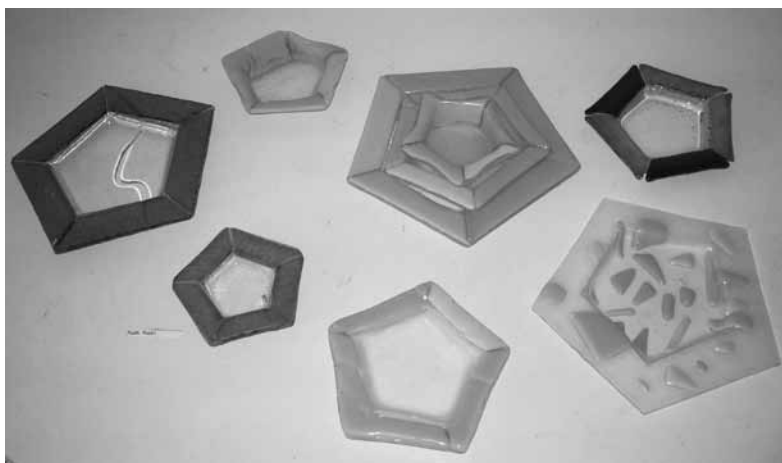

Foto 3.

Foto 4.

Piltide autor:
Margus Mõisavald

Kadri Kukk, klaastaldrikud, juhendaja Vilja Volens.

ANDRES PARTS

NOORED AJAKÄÄNAKUL

KÕNE J. WESTHOLMI GÜMNAASIUMI HUMANITAAR- JA
MUUSIKARINGI ÜHISÕHTUL DETSEMBRIS 1939¹

*Ajakirja Akadeemiake selles ja järgnevates numbrites on ajaloorubiik, milles avaldame J. Westholmi Gümnaasiumi ajakirjas „...Ad Astra“ 1939-1940 ilmunud lugusid. Need on mõeldud lugemiseks, mõtlemiseks ja ...ärgituseks. Artiklid saatis Akadeemiakele **Olaf Langsepp** sooviga kutsuda „noori kirjutama sellistel teemadel, mis tänapäeval on samuti väga aktuaalsed, eriti sõnavabadus!...“. Akadeemiakeste kolleegium tänab Olaf Langseppa selle algatuse eest ning ühineb tema ärgitusega.*

Juba aastasadu on immitsenud üksikisikute ja rahvaste teadvusse aimus lähenevast katastroofist, milles inimkondlik ebakõla saavutab oma kõrgpunkti. Ilmse paratamatusega ligines inimkond sellele, mida oli raske mõelda lõpuni, kuid mis ometi tulema pidi ja tuli. Kaosest loodi vana maailm, ainult kaosest võib sündida uus, tuleviku maailm. Vana maailma leheküljle inimkonna ajalooraamatus on läbi. Elame uue lehekülje lahtilõikamise ajastul.

See, mida ma nimetan vanaks maailmaks, baseerus oma põhimõttelises osas materialismile ja nn. „klassilisele mehhaanikale“. Mehhanistlik maailmakäsitlus, mis tahtis olla üldkehtiv ja viimne tõde, hävitas usu kõlblaise väärtusisese ning tõi inimkonna tagasi loomalikule elutasemele. Kerkis küsimus, milleks võidelda ja kannatada kõrgeimate inimlike väärtuste: tõe, õiguse ja pühaduse pärast, kui võit või kaotus on ette määratud, kui inimene on vaid võimetu rat-

1 Andres Partsi artikkel „Noored ajakäänakul“ ilmus J. Westholmi Gümnaasiumi õppurajakirjas „...Ad Astra“ veebruaris 1940.

takene universumi masinas? Milleks viljeleda vaimu kultuuri, kui vaim ise on illusoorne ja tõeliselt pole muud kui mateeria ja liikumine? Vaimukultuuri selle sõna paremas mõttes ja vastutusteadvuse hävinedes ei jäänud enam midagi, mis olnuks ühiskonnale takistuseks teel täielikumale laostumisele. Inimene oli inimesele loom ja ühiskond – džungel, kus kehtib tugevama õigus.

Ainult füüsiline jõud ja materiaalsed väärtused olid hinnatavad ning nende poole algas hullumeelne tormijooks tehnika ja übermõtestatud teaduse kaasabil. Seda kultuurimaailma mandumise ajajärku monumenteerivad iseloomustavalt miljonid puuristid möödunud maailmasõja lahinguväljadel. Ei lõppenud aga tolle hiigelsõjaga veel inimkonna kannatuste ahel. Ei jäänud see viimseks sõnaks, nagu oli langenute ainus lootus. Ümberkorraldustele maakaardil ei järgnenud positiivsed ümberkorraldused inimsüdameis ja vaimus, mis olnuks otsustav. Rahvasteliit, mis pidi kindlustama riikidevahelist rahu ja koostööd ja olema nurgakivi uuele õnnelikumale maailmale, muutus peagi traagi-koomiliseks asutuseks, mida hoiti ülal vaid selleks, et mitte kaotada viimset lootust rahvaste uuestisündi.

Ikka enam ja enam sai selgeks, et uus maailm ei teostu mingi hiilgava välise poliitilise organisatsiooni, komplitseeritud majandussüsteemi või uue asumaade jagamise läbi. Uus maailm võib sündida ainult usus, lootuses ja armastuses inimkonna kõrgemasse arengusse. Kõik välised muutused jäävad viljatuks ilma sisemise vaimse ümbersünnita. Alles põhjalik ümberorienteerumine eluvaates ja maailmakäsituses võimaldab uue maailma ülesehituse. Tuleb kõrvale heita elu loomulikku arengut takistavad ja moonutavad ahelad väärpõhimõtete ja -meetodite näol ning pöörduda uutel teedel uute tähiste poole. Materialism ja mehhanistlik maailmakäsitlus on kaotanud oma teaduslikkuse oreooli. Taas hakatakse aru saama, et inimene on esijoones vaimne olend, ning vaimsuses peituvad kõrgemad väärtused ja eeldused paremale, õnnelikumale elule.

Selgub, et vajame moraali, mis pole makjavellistlik riigijumaldamise, rahvusliku egoismi või imperialismi moraal, vaid – inimkonna moraal, mille sihiks on kogu inimkonna täiustamine, tema hingearete paljundamine ja harmooniliseks muutmine. Kultuuris, mis seisneb inimese loovas töös saavutamaks täiuslikumat kooskõla enda ja looduse vahel, leitakse positiivne elusisu, mis annab olemisele mõtte ja väärtuse. Ja tehnika kui peategur tsivilisatsiooni arengus rakendatakse vajaliku ja orgaanilise tööriistana üldkultuuri, lõpetamaks tööpuudust ja vabastamaks inimlikke jõude vaimseks ja sotsiaalseks arenguks.

Nii näeks välja tuleviku pale, elu sealpool ajakäanu. Kuidas jõuame aga sinna? Kas saabub see kergelt ja sujuvalt nagu päikeseküllane hommik pärast rusuvat ööd, mis näib kui unenägu, või tuleb see üles ehitada üliinimlike jõupingutustega karmis realiteedis vana maailma kaootilistele rusudele?

Midagi tõeliselt suurt pole saavutatav pingutuste ja valuta! Uued maailmad lunastatakse verehinnaga endiste põlvete väärsammudest. Uued maailmad luuakse võitluses!

Võitlus on praegu käimas. See võitlus ei tekkinud juhuslikult, see pole taluline rahvastevahelise arusaamatuse või viha väljendus, vaid põhimõtteline võitlus – ühelt poolt inimese, vaba isiksuse – teiselt poolt elava laiba, roboti tuleviku eest. Kas inimene või robot, kas tõeline demokraatia või barbaarsus, selle küsimuse lahendus oleviku lahinguväljadel annab eeldused inimkonna saatuse kujunemisele lähemate sajandite jooksul.

Lõpliku lahenduse tuleviku küsimusele annab aga elav vaim ja meelsus, mida kannavad järgnevad generatsioonid. Noortes – oleviku noortes idanevad tuleviku maailmad! Noorus on rahva tulevik olevikus. Kui tulevik peab olema harmoonilise inimkonna, ühismeelse, solidaarse ühiskonna sünd ja areng, siis olgu selle seeme istutatud noorte hinge ja vaimu.

Seepärast ei või ühelgi rahval olla tähelepanuväärivamat ja ühtlasi tänuväärimat ülesannet kui kasvatada ja lasta areneda oma noorust vastavalt rahvuslik-inimkondlikele tuleviku ideaalidele. Ja meie noored võime olla uhked sellele, et meie päralt on elu ja tulevik, kuid peame teadma, et see paneb meile ka suure kohustuse – hoida ja edasi viia seda, mille eest meie isad ja esiisad on töötanud ja võidelnud. Pole kerge elada ajakäänakul, näha vana maailma masendavat lõppvaatust ja sellejärele ehitada üles uus. See nõuab pingutust, ettenägelikkust ja selgust tuleviku pildis.

Tulevikku silmas pidades, kandes vaimus vabaduse ja harmoonilise inimkonna ideaali tahame seisukohta võtta oleviku sündmusis. Oleme sündinud ja kasvanud iseseisvas, vabas riigis, teame, mis tähendab vabadus – ega kohku võitlusest selle eest. Kui tuleb silmapilk, siis võitleme ja nakatame ka vanu, sageli skeptikuid ja pessimiste, hoogsaks jõupingutuseks. Kui möödunud vabadussõjas kippus kaduma usk oma jõusse ja lootus seisukorra päästmiseks, siis olid sageli koguni päkapikkused poisid need, kes külvasid uut usku ja lootust. Nad külvasid seda siira vaimustusega, ning see kandis vilja.

Meie noored oleme teadlikud oma ülesandeid ajakäänul ja tuleviku missioonis. Elada vaba arenenud rahvana harmoonilises inimkonnas – see on meie deviis, selle eest tahame töötada, ja kui tarvis – võidelda!

Andres Parts õppis J. Westholmi Gümnaasiumis ja lõpetas selle 1940. aastal. Pärast lõpetamist õppis ta 1940-1943 Tartu Ülikoolis filoloogiat, seejärel võitles Soome sõjaväes, siis taas Eestis... Ta langes metsavennana 1946. aastal Pärnumaal.

Ajakirja Akadeemiake ootab õpilaste artikleid

1. VEEBRUARIKS 2009

aadressil: SA Akadeemiake

Vaksali 21-30 Tartu 50409

ja artikli koopiat e-postile:

Liina@metsaylikool.ee või Triin@metsaylikool.ee

ARTIKLILE ESITATAVAD NÕUDED:

- artikkel sisaldab autori isiklikku panust (avaldamisele ei kuulu referatiivsed tööd);
- artikkel on eestikeelne;
- artikkel on korrektselt vormistatud ja viidatud, järgides ajakirja *Akadeemiake* viitamisjuhendit (www.akadeemiake.ee) ning ajakirja *Akadeemia* viitamissüsteemi eeskju.

ARTIKLILE PALUME LISADA:

- autori nimi, vanus, kool ja klass;
- juhendaja või õpetaja nimi ning kool või asutus;
- autori telefon, aadress ja e-post;
- teave sellest, kas artikkel (või selle aluseks olev uurimistöö) on osalenud konkurssidel ja varem avaldatud.

AKADEEMIAKEST SAAB TELLIDA KODULEHEL:

<http://www.akadeemiake.ee>

Ajakirja üks number maksab 40 krooni, õppeaastatellimus 120 krooni.

SA Akadeemiake:

Liina Kanger, Triin Käpp, Õie-Liisi Lipmaa.

<http://www.akadeemiake.ee>

Tel. 5667 1810